

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Ζ'—1933
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1933

ΤΕΥΧΟΣ 162

Ο ΓΕΡΟ-ΜΟΥΣΙΚΟΣ

MANET

ΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Είναι για να ξαστερώση
και — παράταιροι σπασμοί —
τρέμουν, από λάμψη τόση,
μετρημένοι οι άστερισμοί...

Γύρισε βορριάς... σαλεύει
τά στεκούμενα νερά
και τα δυό άψηλά αναδεύει
του σταυρού φτερά!

άπό πάνω, ώς κάτω γέροντων
οικουμενικά παννιά:
άσπρα νέφη συνεπαίρνουν
έκκλησιά και γειτονιά...

— Λόγος δέν την παρασταίνει
τέτοια δόξα τ' ουρανού,
παρά λογισμοί κρημμένοι,
παρά άστροφεγγιά του νοῦ!

κ' ή άστραπή, φυλακισμένη,
— να φανή, να μη φανή —
άχ, και νάτανε να γένη
μά παιδιάστικη φωνή!

Ποιός είν' άξιος να τον πάρη
τό σκοπό τό μικρυνό
«τώρα βγαίνει τό φσγγίτσι
άψηλά στον ουρανό»,

να τό πάρη με τρεμούλα
τό τραγοῦδι τό κιλό
«σαν την κάτωσση βαρκούλα
δπου πάει γιαλό γιαλό»,

να τό χάση μες στο δρόμο
τό τραγοῦδι τ' άγαθό
«νάχι έναν ταχυδρόμο,
να τον είχα βοηθό»!

"Αχ, και ποιός τις ανασταίνει
τέτοιες πάρωρες φωνές;
— κ' ή καρδιά μου τις παγαίνει
ώς τις πέρα γειτονίες!

Στό λιμάνι, κρούει και μιῦρο,
στά χαμιόγια, έδω κ' έκει,
άχ που, τέτοιαν ώρα, ναῦρω
νότες, μουσική;

ΦΕΓΓΑΡΙ

Φεγγάρι φανερό, φεγγάρι άληθινό,
καθάριο, κ' άνοιχτό φεγγάρι, και γυμνό,

κι' άκρογιαλινό φεγγάρι στο νερό,
φεγγάρι σα νερό, φεγγάρι νοερό,

στον άγώνι των πετρών και των νερῶ
φεγγάρι κινητό, φεγγάρι άρμυρό,

σ' όλη αυτήν έδω τή μάταιη παραλία
γίνεσαι άφορητή άπόψε για όμιλία...

(Τρέμει ξαστεριά ο άγέρας, και διαβαίνει.
Είπα όλη ή βράδυά, σταγόνα κυμωμένη!)

Μιά, τώρα, που βορριάς φύσησε σωστός,
και της φιλαυτίας τά όίγη είμαι μεστός,

ΓΑΛΛΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

φεγγάρι άποημένο και γεμάτο — φεγγάρι
άκρη σέ στενό και σύσκιό μακρινάρι, —

Όλη μου ή παλιά ή άγάπη ξαναζή:
νάμιστε μαζί, νά κρυώνουμε μαζί...

Γιατί μόνο έγώ ξέρω τὸ μυστικό
νά σέ περπατῶ και νά σέ κατοικῶ:

αὐτοῦ μέσα σου, αὐτοῦ μέσα στο φῶς μου,
αὐτοῦ μέσ σιό φῶς σου, εἶμαι δικός μου!

ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ

... Parfois, si tristement elle crie,
qu'elle alarme au lointain le pilote...
VERLAINE

Στις θάλασσας τή λησμονιά,
σ' άδειο καιά από παννιά
—ξάρτια μονάχα και σχοινιά,—

πού χάνει πρίμον τόν καιρό
και πέρνει ή πλώρη τὸ πλευρό,—
—έκει, στο χάραγμα τ' ώχρο,

καθώς έβγῆ στὸν οὐρανό,
στή χείση του, έν' άλαργινό
φεγγάρι χινοπωρινό,—

δέν άκουσες, άντικρινές,
σμιχτές, σά νάσαι άνθρωπινές,
κάποτε, ένα σωρό φωνές;

Πούθε; Άπ' τὸ διάστημα; Άπ' τή γῆ;
Άλαλαγμός; Κατακραυγή;
Μήν οί πνιγμένοι; οί ναυαγοί;

Γιά, νάσαι σύναξη σωστή,
— άπόκοσμη, ξεχωριστή —
— και σέ γιαλό έχει μαζωχτή,

—Ίσκιων άσκέρι, σέ ρηχές
άκρογιαλιές και μοναχές,
ψυχές — θάλασσινές ψυχές;

Τὸ ήμερο φύσημα, θερμό,
λυώνει έναν μέγα στεναγμό
σ' άθυμον κι' άδειο άνασασμό!

ώστόσο, εκεί στή λησμονιά,
—στ' άδειο καιά από παννιά,
πού στέκει ξάρτια και σχοινιά,

είλες πώς θ' άνοιχτή άλαφρό
—σά θάμμα — άπέραντο φτερό
χάμω, από τ' άστατο νερό...

"Άδρια στήλωσες τ' αὐτί:
δέν άκουές άλλο, άπ' τὸ πλατὺ
φύσημα — κ' είχε πιά σβηστή.

ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ

Νάσουν έσύ από κείνα τὰ τραγούδια,
πού, οὐδὲ τὸ ξέρω πῶς, πολὺ παλιά,
σ' έναν μου ξύπνο, τέλια και λουλούδια
στ' αὐτὶ μου τραγουδήσαν και πουλιά,

άμαρτωλῶν χειρῶν άβαθη άπάτη,
Σάρκα, όλη στόμα, — λόγια και φιλιὰ —,
Σάρκα, πουλιά πετούμενα γεμάτη,
μαρτιάτικα λουλούδια και βιολιά,

άγρια πουλιά, μεγάλα, πού συμπνίγει
ὁ άγκώνας, όταν γέρνω κατά σέ,—
και λουλούδια πού φρίσσουν, από ρίγη
κατοικημένα κι' άστραπές χρυσές;

Παῖξε λοιπόν στ' αὐτιά μου, παιξε ακόμα
τὸ διάβα τοῦ καιροῦ φριχιά πού ήχει!
(Καταραμένη ή ώρα, πού τὸ χῶμα,
πού ή πέτρα χάμω μουδίωσε ψυχή!)

—"Άνοιξε, έτοιμο Πάθος, κ' έλα μέσα!
Ξένος δέν είσαι: μά άσπλαχνος δικός...
Τοῦ νοῦ τὰ μονοπάτια έν με πλανέσαν,
τὸ πείσμα είσαι κ' ή πίστη τῆς σαρκός!

'Αφοῦ έχω τέτοια μιῦρα δίκρινα χύσει,
κι' άδραξα μόνο έντός μου άπαντοχή,
ὀπλιότης μου είμαι! άκέρια είμαι μάΧτίση!
πάρεξ έντός μου, άλλου δέν έχω άρχή!

"Άνοιξε, έτοιμο Πάθος, κ' έλα μέσα,
φλόγα, ληστῶν φωτιά νυχτερινή!
Σά μ' έδιώξαν και με κατιφρονέσαν,
δέν είναι πιά για μένανε οὐρανοί.

Δικὴ μου εἶν' ή άμοιβή. Δικὴ μου ή πράξη.
Τώρα πού τὸ φαρμάκι άθροῦ ρουπῶ,
— τί πῶ πολύ, παρὸ νά με σπαραξή; —
τὸ τιμωρὸ τὸ πνεῦμα τ' άψηρῶ!

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Η ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΟΜΑΧΟΥ

Στους άνακτορικούς χαρούς τῆς πρώτης
βραιλίας, — διηγείται κάποιος χρονογράφος
τῆς εποχῆς, — οί καλεσμένοι τοῦ "Όθωνα,
φεύγοντας άπ' τὸ παλάτι, έλεγαν, τρίβοντας
τήν κοιλιά τους:

— Δόξα σοι ὁ Θεός! Τὸν φάγαμε και
τοῦτο τὸ χορό.

Οί άγαθοί εκείνοι και άπλοῖκοί άντρες τοῦ
'Αγωνα, πού περιέμεναν τὸ χορὸ τοῦ παλα-
τιοῦ για νά πέσουν με τὰ μούτρα στις λι-
χουδιές τοῦ βασιλικοῦ σουπέ, χόρευαν, ά-
πλοῦστατα, με τὸ στομάχι τους. Άπό τότε,
πολλά πράματα άλλαξαν στήν 'Ελλάδα. Η
αισθητικὴ τοῦ στομαχιοῦ έμεινε. Οί άπόγο-
νοι τῶν 'Ελλήνων, πού «έτρωγαν» τὸ χορό,
έξακολουθοῦν νά τρώνε τὸ δάσος, τὸ περι-
γάλι, τὸ κῶμα, τὸ φεγγάρι, τὰ άστρα τοῦ
οὐρανοῦ και όλες τις φυσικὲς ὀμορφιές.

— Ποῦ θά φάμε άπόψε;

— Έγώ λέω νά φάμε στή Γλυφάδα. Στήν
άμμουδιά, κοντά στο κῶμα, θά είναι τρέλλα.

— Καλέ, τί Γλυφάδα; Νά φάμε στή Βα-
ρυπόμψη. Πεθεκο, θυμάρι, βουνό, μαγεία!

— Λοιπόν, κυρίες και κύριοι, έγώ σᾶς
προτείνω νά φάμε στο Μαραθώνα. "Α! ή
λίμνη είναι όνειρο. Έχει κανείς τήν έντύ-
πωση πῶς είναι φυσική...

Και ή παρέα, τρώγοντας σήμερα στή Γλυ-
φάδα, αῦριο στή Βαρυπόμψη, μεθαῦριο στή
λίμνη τοῦ Μαραθώνα, τρῶει τις ὀμορφιές
τους. Με άλλα λόγια, για νά αίστανθῆ ένας
"Ελληνας φυσιολάτρης και μιὰ 'Ελληνίδα
φυσιολάτρισσα μιὰ φυσική ὀμορφιά, πρέπει
νά τήν περάσουν άπό τὸ στομάχι τους.
'Απλοῦστατα, δηλαδή, ή έλληνική φυσιολα-
τρεία, πού έχει άναπτυχθῆ τόσο πολὺ τώρα
τελευταία, είναι κλάδος τῆς Μαγειρικῆς.
Τὰ περίφημα κεφτεδάκια — τὰ «κεπτεδά-
κια» πού άποθανάτισε ὁ συνάδελφος Χα-

τζόπουλος — και πού παρακολουθοῦν κάθε
λαϊκὴ φυσιολατρικὴ εκδρομή, είναι τραπὴ
άπόδειξη. Χωρίς κεφτεδάκια δέν υπάρχει
ὀμορφιά στή φύση. Κι άν υπάρχει, δέ μπο-
ρεῖ νά νοηθῆ. Άκουσα κάποτε έναν "Ελλη-
να φυσιολάτρη νά λέη για κάποιον έλληνικό
παράδεισο:

— Δέν καταλαβαίνω τί ὀμορφιά τοῦ βρι-
σκουν. Δέ βρίσκει κανείς τίποτε νά φάη.

Δέν έχω τήν άφέλεια, βέβαια, νά νομίζω,
πῶς σέ άλλα μέρη τοῦ κόσμου οί άνθρωποι
δέν τρώνε στήν έξοχή. Τρώνε, βέβαια, γιατί
παντοῦ πρέπει νά φάη κανείς. "Ίσως νά
τρῶνε κ' εκεί με περισσότερη εὐχαρίστηση,
γιατί ὁ καθαρὸς αέρας τῆς έξοχῆς και ή
χαρά τοῦ υπαίθρου άνοίγουν τήν όρεξη. Κα-
νένας δέ μπορεί ν' άρνηθῆ ότι ένα καλὸ
φαῖ, σέ μιὰ ώραία έξοχή, είναι, επιτέλους,
μιὰ εξαιρετικὴ άπόλαυση. Άλλά μπορούν
νά αίστανθοῦν, και χωρὶς φαῖ, μιὰ φυσικὴ
ὀμορφιά, πράμα πού είναι αδύνατο για τὸν
"Ελληνα φυσιολάτρη. Αὐτός, μόλις βρεθεῖ
κάτω από τὸ πεθεκο ή δίπλα στο κυματάκι,
συλλογίζεται άμέσως τὸ μάγειρα.

— Κρέμα! Δέν τὸ σκεφθήκαμε νά πά-
ρουμε κανένα μπουτι με σκόρδο μαζύ μας.

Δέν είναι για τὸ μπουτι πού άναστενάξει.
Είναι γιατί θέλει νά θαυμάσῃ τὸ μαγευτικό
τοπετο και δέ μπορεί. Τοῦ λείπει τὸ στομα-
χικό σισθητήριο. Και, χωρὶς αὐτό, είναι
τυφλός.

Για τὸ γεμάτο φεγγάρι είναι γνωστὸ ότι
δέν υπάρχει "Ελληνας ή 'Ελληνίδα, πού νά
μὴν τρέφῃ μιὰ ρωμαντικὴ λατρεία. Δέ μπο-
ρεῖ όμως νά τὸ αίστανθῆ διαφορετικὰ παρά
ὡς σάλτσα. Μιὰ σάλτσα καλή για έλα τὰ
φαγιά. Για τὰ μακαρόνια, για τὸ πιλάφι, για τὸ
ψητὸ και για τὸ ψάρι. Δέν υπάρχει φαγι,
πού νά μὴν τὸ τρώῃ με σάλτσα-φεγγάρι.

Είδατε τί γίνεται κάθε πανσέληνο; Όλοι τρέχουν στις έξοχες, για να κατεβάσουν τὸ φεγγάρι μέσα στὸ πιάτο τους. Διαφορετικά εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβουν τὴν ὀμορφιά του.

— Τὸ φάγαμε καὶ τοῦτο τὸ φεγγάρι!

Οἱ φύλακες τῆς Ἀκρόπολης, ὕστερ' ἀπὸ κάθε πανσέληνο, μαζεύουν ἀπὸ τὰ θεῖα μάρμαρα λόκκαλα γλυμένα καὶ φαροκόκκαλα. Εἶναι τὴπομεινάκια τῶν φαγιῶν, ποὺ ἔφαγαν οἱ νυκτερινοὶ ἐπισκέπτες μὲ σάλτσα φεγγαριοῦ, για νὰ νιώσουν τὴν ὀμορφιά τοῦ Παρθενώνα κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου. Ἄν δὲν ἔτρωγαν τὸ φεγγάρι, θὰ ἤταν ἀδύνατο νὰ νιώσουν τὴ μυστική του ἐνέργεια καὶ νὰ συλλάβουν τὴν αἰσθητικὴ τῶν ἀρχαίων μαρμάρων, ἐξαυλωμένων καὶ πνευματοποιημένων ἀπὸ τὸ φῶς του.

Ἡ αἰσθητικὴ τοῦ στομαχιοῦ εἶναι μιὰ αἰσθητικὴ καθαρά ἐλληνική. Μιὰ αἰσθητικὴ ποὺ φτάνει ὡς τὴν ἀνθρωποφαγία. Γιά μιὰ ὥρα ἡ γυναίκα, δὲ βρίσκει καλύτερο τρόπο νὰ ἐκφράσῃ τὸ θυμωσμὸ του ὁ Ἕλληνας ἐστέτ, παρὰ λέγοντάς της:

— Μοῦρχεται νὰ σὲ φάω.

Καὶ δὲν περιορίζεται μόνο νὰ τὴ φάῃ τὴν πίγει κιόλας.

— Αὐτὴ, παιδί μου, εἶναι νὰ τὴν πιῇ στὸ ποτήρι.

Ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, τὸ «πᾶν» εἶναι νὰ τὴν

κατεβάσῃ στὸ στομάχι του. Ἐκεῖ ἐδρεύει τὸ καλλιτεχνικὸ του αἰσθητήριο. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἠρωϊκὴ αἰσθητικὴ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι αἰσθητικὴ στομαχική; Νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος ὁ ἠρωϊκὸς Ἕλληνας, δὲν ἔχει κατατρωπώσει ἀπλῶς τοὺς ἐχθροὺς του. Τοὺς ἔχει φάει.

— Τοὺς φάγαμε! — εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ θριάμβου του.

Ὁ Νικητάρης εἶχε ἐπονομασθεῖ «Τουρκοφάγος». Δὲ φαντάζομαι ὅτι ὁ ἤρωας αὐτὸς ἔτρωγε Τούρκους ψητοὺς ἢ τηγανητοὺς. Κανένας ἱστορικός, τουλάχιστον, δὲ βεβαιώνει ἕναν τέτοιο κανιβαλισμὸ. Οἱ θαυμαστές του ἔμωσαν, για νὰ συλλάβουν τὴν αἰσθητικὴ τοῦ ἠρωϊσμοῦ του, τὸν φαντάστηκαν νὰ τρῶν Τούρκους. Καὶ τὸν εἶπαν «Τουρκοφάγος». Ἔτσι ἀπὸ ἐλ' αὐτὰ, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο ποὺ οἱ περισσότεροὶ Ἕλληνες ὑποφέρουν ἀπ' τὰ στομάχια τους.

— Ὅσοι συμπατριῶτες σας ἔχουν ἐρθῆ νὰ μ' ἐπισκεφθοῦν — μοῦ ἔλεγε κάποτε στὸ Παρίσι ἕνας Γάλλος παθολόγος — ὅλοι σχεδὸν ἔπασχαν ἀπὸ τὸ στομάχι τους. Μὰ τί διάβολο κάνετε σεις οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ στομάχια σας καὶ τὰ καταστρέφετε σὲ τέτοιο βαθμὸ;

— Κάνουμε αἰσθητικὴ, ἀγαπητέ μου γιὰτρέ. . . τοῦ εἶπα. Πάρα πολλὴ αἰσθητικὴ. . .

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΠΑΡΑΤΑΙΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΠΙΣΩ ΑΠ' ΤΟΝ ΚΑΒΟ

Πίσω απ' τὸν κάβο ἐπρόβαλες σὺν ὄνειρο, σὺ θάμμα,
καρὰβι καλοκαίξιδο, καὶ τ' ἄσπρου σου πινιά
πῆρην μιὰν ἀῖθλη σκέψη μου καὶ ρίμα τὴν ἐκάμην
ἔτσι ὡς ἐστιάθης μεσ' στὸ φῶς καὶ μεσ' στὴν ἀντηλιά!

Μὰ λίγο ἐλαμποκόπησες στὰ μάτια μου, καὶ πάλι
ἀπόμεινε ἡ καρδούλα μου ξανὰ στὴ μοναξιά,
τί ἐγύρισες τὰ μπρόστια σου καὶ πρίμα στὸ κανάλι
ἐχίθησες στὸ πέλαγος καὶ δὲν ἐφρίνης πιά.

Ἔτσι καὶ στὴ φτωχὴ Ζωὴ τὰ ὄνειρατα περνᾶνε
μπαρὸς απ' τὰ μάτια μας, χρυσὴ μονάχα μιὰ στιγμή,
κι' ἀπὲ γυρίζουν τὰ πινιά, πλωρίζουνε. . . καὶ πᾶνε. . .
καὶ μένουνε τὰ κλάμματα μονάχα καὶ οἱ λυγμοί.

ΝΙΚΟΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΑΙΟΣ

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΩΡΑ ΣΕ ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΖΩΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ὁ Πέτρος Βεργίνης, ἄνθρωπος κοσμογυρισμένος, προαχτικὸς ὅσο δὲν παίρνει κι ὄλομόναχος στὸν κόσμο, ξύπνησε κείνο τὸ ἀπογευματινὸ μὲ τὴν αἰσθητικὴ μιᾶς εὐτυχισμένης ἀπαντοχῆς. Πλύθηκε, ξουσίτηκε, ντύθηκε μὲ τὴ συνηθισμένη του φροντίδα καὶ προσοχή, κ' ὕστερα κίθησε νὰ περιμένει. Χωμένος στὴ βαθιὰ κολυθρόνα, κοίταξε ἀντίκρου τοῦ ρολογι τοῦ τοίχου: πέντε ἀκριβῶς. Ὁ δείκτης τοῦ φάνηκε σὺν ἕνα μεγάλο ἀγογγιλητὸ δάχτυλο, βιςανιστικὸ καὶ περιγελαστικὸ, ἕνα δάχτυλο, ποὺ τοῦ ἔγενερε σὰ νὰ τοῦλεγε: περίμενε, περίμενε, ἔχεις μιὰν ὥρα μπροστὰ σου. Ἡ Λόλη εἶπε ἀκριβῆς στὸ rendez vous της. Μὴν ἐλπίζεις οὔτε σ' ἕνα δευτερόλεπτο ἔλεος. . .

Εἶπε νὰ πᾶει στὸ γραφεῖο του, νὰ κοιτάξῃ τοὺς λογαριασμοὺς του, καὶ νὰ ταχτοποιήσῃ, καὶ νὰ κάμει. Μὰ τί περίεργη κούρνια, τί περίεργη ἀνὴ κλημμυρίζῃ ὅλη κείνη τὴν εὐτυχισμένη του ἀπαντοχή. Ἦταν ἡ πρώτη ἴσως φορὰ ποὺ τοῦ εὗχαινε τέτοιο πράμα. Γιατί ὁ Πέτρος Βεργίνης ἤξερε πάντα καλὰ νὰ τὴ γεμίζει τὴν ὥρα του, δὲ θυμόταν, ὅσο καὶ νὰ σκάλιζε στὸ μυαλό του, οὔτε μιὰ περίπτωση στὴ ζωὴ του ποὺ νὰ μὴν εἶχε τί νὰ κάνει, ποὺ νὰ μὴν ἠθελε, ποὺ νὰ μὴ μποροῦσε νὰ κάνει καίτι. Τέλειο «ὑπόδειγμα ἀνθρώπου τῆς δρασίης». Καὶ νά, τώρα ποὺ σοῦ ξεφουρώνει ἀνάμεσα στὴ ζωὴ σου, ἀνάμεσα σὲ μιὰ μεγάλη, πολυκύμαντη καὶ πολυβιςανισμένη ζωὴ, μιὰ τέτοια παράδοξη ὥρα, ἐξῆντα πρῶτα λεπτὰ μετρημένα, τρεῖς χιλιάδες ἑξακόσια δευτερόλεπτα, ποὺ δὲν ἔχεις ποῦ νὰ τὰ βάλεις: για τίποτε δὲ φτάνουν κι ἀπὸ κάθε τί περισσεύουν. Μπορεῖς καὶ νὰ πεθάνεις θαυμάσια, μὲ ὅλη

σου τὴν ἡσυχία, μὲ ὄλο σου τὸ πάσσο, μέσα σὲ τρεῖς χιλιάδες ἑξακόσια δευτερόλεπτα, κι ὡτόσο στέρεσαι ἀνισποφίαιστος μπροστὰ τους καὶ δὲν ξεφωνίζεις ποῦ βλέπεις τὸ δείκτη ἀντίκρου σοῦ νὰ πηγαίνει ἀργά-ἀργά, βιςανιστικὰ καὶ περιγελαστικὰ, καὶ ποὺ ἔχεις πῶς ἡ Λόλη εἶναι πάντα ἀκριβέστατη στὸ rendez vous της.

Ἀπὸ τὴ μισανοιγμένη γρίλλια γλιστροῦσε μαλιακὰ μιὰ δέση πρωτὸς ξασπρουλιασμένη. Ἦταν ὁ φθινοπωρινὸς ἀπογευματινὸς ἥλιος, ποὺ ἔπεφτε πίνου στὴν πολιτεία καὶ τῆς παρῆστανε σὺν ἐγκνίδιος φίλος. Ὁ Πέτρος Βεργίνης τὸν εἶχε χωρεῖ τὸν ἥλιο τοῦτο, τὸν ἀπογευματινὸ καὶ τὸ φθινοπωρινὸ, κάτω ἀπὸ διαφορετικοὺς οὐρανούς, μέσα στοὺς πιὸ παράδοξους ἀνθρώπους. . . Μέσ' στὴ βαθιὰ σιγὴ τῆς κάμαρης, μακρινὲς φωνὲς τρουποῦσαν τ' αὐτιά του, καὶ μιὰ πρωτοφανέρωτη μέθη τὸν συνέπαιρνε: τέτοια ὥρα, μιὰ φορὰ, καθότιεν καὶ κοίταζε τὸν ἥλιο ν' ἀλλάζει τίς φανταχτερές του σκηνοθεσίης πίνου στοὺς χιμαρικοὺς δολομίτες — τέτοια ὥρα, μὰ πολὺ γλυκύτερη, γιατὶ ἡ καρδιά του ἦταν τότε γεμάτη ἀγάπη. Πᾶνε χρόνια πολλὰ ἀπὸ τότε: δὲν ἦταν ἡ Λόλη, ἦταν μιὰ ἄλλη γυναίκα ποὺ κυριαρχοῦσε στὴν ὑπαρξή του, ποὺ τοῦ γέμυζε ὄλους τοὺς πόρους ὅσους ἀφῆναιν λεύτερους στὸν ἑαυτὸ του τὰ συμπλέγματα τῶν ἀφιδιῶν. Πῶς περνᾶει ὁ καιρὸς καὶ πῶς σβύνουν ὄλα καὶ φεύγουν καὶ πᾶνε μακριὰ καὶ δὲ γυρίζουν πιά, οἱ ἀνθρώποι κ' οἱ τόποι κ' οἱ οὐρανοί!

Τί κάθεται καὶ συλλογίζεσαι κεῖ δὲ χίμου! Μιὰ βραδυὰ σ' ἕνα τραῖνο, ποὺ πῆγαινε στὴ Νεάπολη, μιὰ γυναίκα τοῦ χαμογέλασε: δὲ θυμᾶται καλὰ-καλὰ τὸ

προσωπό της; μὰ θυμᾶται πὸς δλίκερη ἢ ὑπαρξή της ἀνάδινε μιὰ εὐωδιά σὰν ἀπὸ γιουσεμί, τόσο γλυκιὰ, πὸν ἔνωσε ἕνα λιγοθύμισμα στὴν καρδιά και γιὰ ὥρα πολλή εἶχε ξεχάσει τοὺς λογαριασμούς του. Ὑστερα ἔσβυσε κι' αὐτή. Πόσες γυναῖκες, τί διαφορετικὲς μορφές, σ' ὅλα τὰ πλάτη πὸν ταξίδεψε τὴ δίψα τοῦ χρόματος πὸν τὸν κίτεχε ἀπὸ μωρὸ παιδί...

Ναί, τὴ δίψα τούτη τὴν εἶχε μέσα του ἀπὸ τὴ στιγμή πὸν ξεκίνησε ἀπὸ τὸ χαμόσπιτο τοῦ πατέρα του, στὸ βουρῆσιο χωριό του, γιὰ νὰ κυνηγήσει τὴν τύχη σὺς ἀπέραντες μακρινὲς πολιτεῖες. Πόση ζωὴ πέρασε ἀνίμεσα σὲ κείνη τὴ μικρισμένη μέρα και σὲ τούτη τὴν ὥρα, πὸν φεύγει τόσο ἀργά, τόσο ἀργά, δλίκερη δοσμένη στὴν ἀπαντοχὴ τῆς Λόλης, πὸν εἶναι πάντα ἀκριβέστατη στὸ rendez-vous της.

Σπουδαία γυναῖκα αὐτὴ ἡ Λόλη, ὅ,τι κι ἂν πῆς. Κι ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὰ μισοκοσμίμια. Ἐχει τὴν κείρα, πὸν δὲν ἐρεθίζει, μὰ πὸν δίνει τὴν αἴσθησι τοῦ σπιτιοῦ. Εἶναι γλυκιὰ, και ξέρει νὰ φέρεται σὰ μεγάλη ἀδερφή και σὰ μητέρα. Και τώρα, πὸν γέρνει ἡ ζωὴ σ' ἕνα ἡρεμότερο λυκόφως, ἡ παρήγορη γυναῖκα φροντίδα της εἶναι μιὰ μεγάλη εὐεργεσία γιὰ τὸν Πέτρο Βεργίνη. Ἄνθρωπος τοῦ σπιτιοῦ, κατ'ἀρεθε νὰ περάσει μιὰ δλίκερη ζωὴ σὲ ἀδιάκοπη περιπλάνηση. Ὅλα κι ὅλα, τώρα πρέπει νὰ τὰ βάλει κάτω, νὰ τὰ λογαριάσει και νὰ κοιτάξει νὰ νοικακρεντεῖ. Νὰ πάρει τὴ Λόλη; Ἴσως ναί, ἴσως ὄχι. Μὰ πάντα, δὲν πέρασε δλότελα ὁ καιρὸς πὸν θὰ μπορούσε νὰ κάνει μιὰ στεκούμενη παντριά. Κ' ὕστερα, δὲν εἶναι και κανένας σουρτοῦνης ἐκεῖ πέρα; ἡ παρουσία του ἐξασφαλίζει τὴν καλοπέραση και στὴν πιὸ ἀπαιτητικὴ γυναῖκα.

...Τὶ ἀργὰ πὸν περνάει ὁ καιρὸς! Νά, τώρα θὰ ἔχει τὴν αἴσθησι πὸς εἶναι μαθητῆς ἢ στρατιώτης, πὸς βρίσκεται στὴν κατώγα τοῦ σαρακοφαγομένου, παλαιικοῦ σχολειοῦ τοῦ χωριοῦ του ἢ στὸ πειθαρχεῖο τοῦ λόχου, και κοιτάζει τίς ἀράχνες ψηλά στὴ σκεπή, ἢ τὰ μαμούδια πὸν σέρνονται μὲ ἀκούραστη ραθυμία σὲ χῶμα. Κι ἀκόμα, ἔχει τὴν αἴσθησι πὸς βρίσκεται σ' ἕνα κίτασπρο κρεββάτι νοσοκομείου, ἐκεῖ κάτω, μακριά, στοὺς τροπικούς, και

κοιτάζει κι ὅλο κοιτάζει τὸ διάγραμμα μὲ τ' ἀνεβουκατεβιάσματα τοῦ πυρετοῦ. Κι ὥσ-τόσο, ποτὲ δὲν ἔνοιωθε τόσο ἄδεια τὴν ὥρα, ὅσο τούτη δά, τὴ μοναδικὴ στιγμή τῆς ζωῆς του. Δὲ μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει τί τοῦ συμβαίνει; δὲ μπορεῖ νὰ καταλάβει σὲ πιά σχέση βρίσκεται ἡ εὐτυχισμένη ἀπαντοχὴ πὸν φωλιάζει βαθιὰ βαθιὰ στὴν καρδιά του, μὲ τὴ θανάσιμη, τὴν παράδοξη ἀνία πὸν τὸν ροκανίζει ἀλύπητα μέσα σ' αὐτὲς τίς τρεῖς χιλιάδες ἑξακόσια δευτερόλεπτα, πὸν πηγαίνουν μοσταὰ κι ὅλο φεύγουν και προχωροῦν μὲ τὸ βῆμα νεκρικῆς συνοδείας. Μέσα του ξυπνάει, μικρισμένος ἀντίλαλος, ἡ μελωδία τοῦ Γρηγόρη ἀπὸ τὸν «Πέτρο Γκύντ», μιὰ μελωδία πὸν τὴν ἄκουσε κάποτε, ἕνα βράδυ, στὸν παχνιασμένο Βορρά, σ' ἕνα σπίτι, πὸν τὸ φώτιζαν μὲ τὸ αἴθριο χαμόγελό τους τρεῖς κορίτσια: ἡ Ἐλσα, ἡ Λόττε, και ἡ Μαρίγγεν. Αὐτὴ τὴν Ἐλσα λίγο ἔλειψε νὰ τὴν ἀγαπήσει κείνη τὴν ἐποχὴ. Μὰ πρόφτασαν οἱ ἀριθμοὶ και τοῦ ἔκλεισαν ὅλους τοὺς πόρους, κι ἔτσι γλύτωσε κείνη τὴ φρορὰ ἀπὸ τὸν ἔρωτα.

... Δὲν εἶναι ἄραγε ἔρωτας τοῦτος ἐδῶ ὁ δεσμὸς του μὲ τὴ Λόλη; Ἐρωτας; Κάθε ἄλλο. Νά, τώρα δά, ἀναρωτώντας τὸν ἑαυτὸ του, στοχάζεται μὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἔλξη, πὸν ὅλο γίνεται ἀδυνατώτερη. Δὲς νὰ σβύσει ἡ συμπάθεια, πὸν καιρὸ τώρα αἰσθάνεται γι' αὐτὴ τὴ γυναῖκα; Κι' ἡ εὐτυχισμένη ἀπαντοχὴ, πὸν τὸν κυβερνᾷ δλόκληρο τούτη τὴν ὥρα πὸν περιμένει, μὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ συνήθεια, μιὰ αἴσθησι συμβατικὴ, χωρὶς βαθύτερο περιεχόμενο; Ἄλλιῶς, πὸς νὰ ἐξηγήσει τὴ θανάσιμη πλήξη πὸν ἦρθε ἔτσι ἀναπάντεχα σήμερα και στραγγυλοκάθισσε σὰν ἀπροσκάλεστος ξένος στὴ μοναξιά του; Καημένη Λόλη, ἦρθε ἡ σειρά σου νὰ φύγεις και σύ. Κ' εἶσαι τόσο γλυκιὰ, τόσο σπιτικιὰ και τόσο χαριτωμένη γυναῖκα!

Δὲ μένουν παρὰ δέκα λεπτά, μὰ δέκα στραγγυλὰ ἀτελεῖωτα λεπτά. Ὁ Πέτρος Βεργίνης σηκώνεται νὰ περπατήσει, νὰ ξεμουδιάσει. Δὲν εἶναι ἀρρωστος. Κι' ὥσ-τόσο δὲ νοιώθει τὸν ἑαυτὸ του καλά. Καρφώνει τὸ βλέμμα του στὴ μισάνοιχτη γρίλ-λια, πὸν τὴ γεμίζει ὄχι πιά ἡ δέσμη τοῦ

ξασπρισμένου φωτός, μὰ μιὰ διάχυτη φω-ταύγεια, πὸν ὅλο και σκουραίνει και πᾶει νὰ σβύσει. Ἐξω, ἕνα παιδί περνάει και τραγουδεῖ. Ὑπάρχουν ὄρες πὸν ἡ καρδιά εἶναι δλίανοιχτη και στέκει ἔτοιμη νὰ πληγωθεῖ σὲ κάθε ἀντίλαλο, σὲ κάθε ἦχο. Ἄνοίγει τὸ παραθυρόφυλλο και κοιτάζει τὸ δρόμο. Ὅπου νᾶναι, ἡ Λόλη θὰ φανεῖ. Θὰ τὴν δεῖ νὰ προβαίνει σὲ στρόφιμο τοῦ δρόμου, τυλιγμένη στὴν ἄχνη ἑνὸς χαμό-γελου ἀπὸ τὰ γλυκύτερα πὸν ἀνθισαν σὲ ἀνθρώπινα χεῖλη. Μὰ ὄχι! δὲν πρέπει νὰ

στέκεται αὐτὸς ἔτσι δά, στὸ παράθυρο! Μπαίνει μέσα και πηγαίνει δλότσια σὸν καθρέφτη. Τοῦ φαίνεται πὸς ἡ ὄψη του εἶναι κουρασμένη, μὰ βαθιὰ πολυσήμαντη ρυτίδα τὴν ἀδλακώνει: εἶναι τὸ προμήνυ-μα μιᾶς ἀρρώστιας, εἶναι τὰ γεράματα, εἶναι ὁ θάνατος;

— Καλὸ και τοῦτο! Τώρα στὰ μισοκο-πίσματα ν' ἀρχίσει νὰ φιλοσοφεῖ!

Ἐξη ἀκριβῶς. Τὸ κουδούνι τῆς πόρτας. Ἡ Λόλη.

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΕΣ

Ἄσημες γυναῖκοι, δίχως φήμη.
Ζοῦνε ἡ δὲ ζοῦνε, ἀπ' ὅλους ἀγνοηθῆκαν.
Κι' ὅσο μακρὰ τίς φέρνει πίσω ἡ μνήμη,
δὲ θυμοῦνται ποτὲ νὰ χωριστῆσαν...

Κοιμοῦνται πλάι. Προσεύχονται βουβά.
Κι' ἡ μιὰ στὴν ἄλλη βρίσκει τὸν ἑαυτὸ της.
Πλέκουνε κάλτσες, πλέκουν μυστικά,
και χῶμα ἡ κάθε μιὰ και τὸνειρό της...

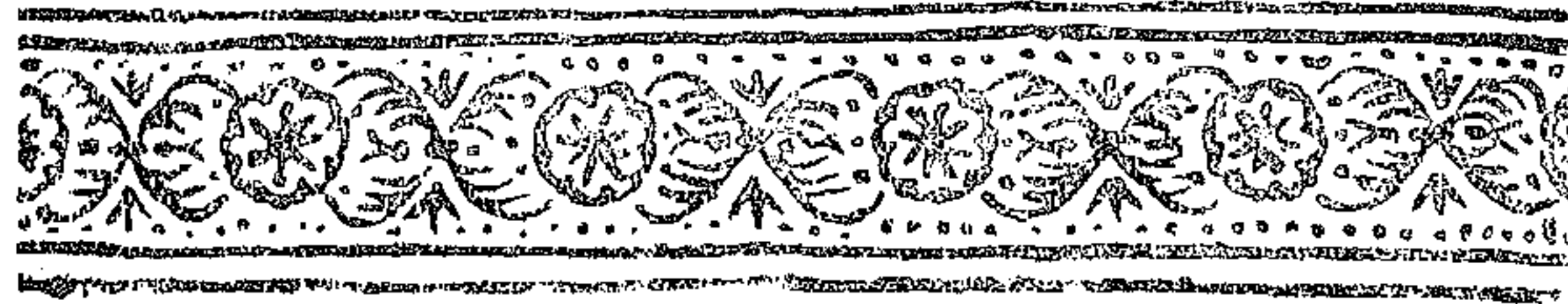
Στεγνὴ και μονοσύλλαβη ἡ μιλιὰ τους...
Ἐργάζονται σκυφτὲς και μαυροφῶρες,
ἐνῶ μὲ κομπολόγι ἀπὸ μοσταὰ τους,
καλόγριες βουβές, περνοῦνε οἱ ὄρες...

Ξέρουνε νὰ υποπιτεύονται και ξέρουν,
ἀκόμα, νὰ κρατοῦνε κάποιο μῖσος;
δὲν τὸ ἐκδηλώνουνε ὅμως και υποφέρουν —
κι' ἔτσι ἐκδικοῦνται τὸν ἑαυτὸ τους, ἴσως...

Δὲν εἶναι τρυφερὲς οὔτε μαζί τους;
ξεχάσανε τὸν οἶχτο, τὴ συμπόνια...
Ὅμως, γιὰ νᾶναι ὑποφερτὴ ἡ ζωὴ τους,
συνήθισαν νὰ ἐλπίζονε ἀπ' τὰ χρόνια...

Περιμέναν, κι' ἀκόμα περιμένουν
μιὰ ἀγάπη, μιὰ στοργὴ νὰ ρθεῖ ἀπ' τὰ μάκρη.
Μὰ δὲ μποροῦν νὰ κλάψουν, και ὑπομένουν —
στὰ μάτια τους κρουστάλλιασε τὸ δάκρυ...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΔΗΣ

ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ

Ἡ μεγάλη δύναμη τῆς Τέχνης — ὅπως εἶναι διαμορφωμένη σήμερα, ἐκλεπινομένη κ' ἐσωτερικῆ — δὲν ἔγκειται σ' ἐκεῖνο πὸν ἐκφράζει, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνο πὸν ὑπονοεῖ. Τῆς φτάνει ν' ἀγγίξει ἐπιδέξιοι φρωμένους μυστικὰς χορδὰς, κ' ἔπειτα σαυπαίνει μονομιᾶς, ἀφιροντίας τες νὰ δοσοῦνται μόνες. Ὁ ψυχικός μας κόσμος, τότε, καλεῖται στὴ συμπλήρωση τοῦ ὑποβλητικοῦ αὐτοῦ κενοῦ. Ὅταν ὑπάρχει μιὰ τέτιε ἐπαφή, μιὰ τέτιε ἀμοιβαία συνεννόηση μεταξὺ τεχνίτη καὶ κοινοῦ, καὶ μὲ τὴν πῶ παραμικρὴ γραμμὴ μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ τὸ κίθε τί. Ἐνα ἔργο τέχνης, δηλαδὴ, δὲν εἶναι παρὰ ἓν' ἀπλὸ ἀχνάρι, ἕνας τεχνικός ὑπαιτιγμός — ὅπος ὁ τύπος, στὸ χῶμα, τοῦ πετάλου πὸν μῆς κάνει ν' ἀναπαριστάμε ὀλόκληρο τὸ ἄλογο, καὶ τὸν καβυλλάρη του μαζί.

Δὲν περιμένω ἀπ' τὴν Τέχνη νὰ μὲ πληροφορήσει γιὰ τὰ γύρω, γιὰ τὰ φαινόμενα τῆς γύρω μου ζωῆς: ὅσο γι' αὐτὰ, ἔχω τὰ μάτια τὰ δικὰ μου, πὸν μοῦ δίνουν πὸ πολλές πληροφορίες. Ἀπ' τὴν Τέχνη περιμένω κάτι ἄλλο: νὰ μοῦ ἀποκαλύψει, ἂν μπορεῖ, τὴ δική μου μυστικὴ ὑπόσταση — πὸν εἶναι ἡ ὑπόστασις κ' ὅλων τῶν ἄλλων, γύρω — γιὰ τὴν ὁποία δὲ μπορῶ νὰ πάρω καμμιά πληροφορία, πονθητά, ἀφημέρος στὶς ἴδιες μου δυνάμεις — νὰ μοῦ φανερώσει, δηλαδὴ, τὸ ἀπόρητο τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ μου, πὸν αὐτό, θὰ μοῦ ξεφεύγει πάντα. . .

Ἐχω παρατηρήσει ἀκόμα τοῦτο: ὅτι τὰ πράγματα πὸν εἶναι ἴσως καὶ πλήρη — ὀτιδήποτε κ' ἂν εἶναι αὐτὰ, μιὰ πράξη, ἢ ἕνα ἔργο Τέχνης — ἀφοῦ μᾶς ἱκανοποιήσουν, χάνονται, κάπως, στὴν ἀνάμνησὴ μας. Ἐκεῖνα πὸν κρατοῦν τὴ ροσταλγία μας, κ' αἰχμαλωτίζουν τὴ συμπάθειά μας — γιὰ καιρὸ, καμμιά φορὰ γιὰ πάντα — εἶναι κάποιου ἄλλα, φευγαλέα, πὸν μᾶς ἔδωσαν, γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ μόνο, τὴν ὑπόσχεση μιᾶς κάποιας τελειότητας, ἢ πὸν μᾶς τὴν ὑπέβαλαν δειλὰ, δίχως νὰ σταθοῦν καὶ ἱκανὰ νὰ τὴν ὀλοκληρώσουν ὡς τὸ τέλος. ἀφιροντίας μας στὴν ἀβεβαιότητα γιὰ τὴν πραγματικὴ τὴν πρόθεσή τους. Καὶ σ' αὐτὰ — ἴσως σ' αὐτὰ καὶ μόνο — εἶναι πὸν στρέφεται μὲ πάθος ἢ στοργὴ μας.

Ἡ πίστις σ' ὀτιδήποτε εἶναι τὸ ἀναγκαῖο στοιχεῖο τῆς ζωῆς μας — τὸ κίνητρο τῆς δράσεως κ' ὁ ἠθικός μας τόνος. Κι' ὅμως, ἡ ἀληθινὴ σοφία δὲν εἶναι παρὰ στὴν ἀμφιβολία.

Μὲ τὸ νὰ καρφώνεται, ἐπίμονα, ἕνας ἄνθρωπος σὲ μιὰν ἰδέα, δὲ θὰ πεῖ ὅτι εἶναι καὶ ἀκλόνητος: ἴσως αὐτὸ τὸ πρᾶγμα νὰ σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος δὲ μπορεῖ νὰ κινηθεῖ.

Ὅτι κάτι, βέβαια, συμβαίνει, μὲ στὴν παράδοξη αὐτὴ Δημιουργία, δὲ χωρεῖ καμμιά ἀμφιβολία. Ἀλλὰ τὸ νὰ σκαρώνουμε θεωρίες φιλοσοφικὰς, μόνον

καὶ μόνο γιὰ νὰ καλυφθεῖ, στὰ μάτια μας, τὸ μελαγχολικὸ αὐτὸ κενὸ μιᾶς αἰνιγματικῆς πραγματικότητας πὸν δὲ μπορεῖ νὰ τὴ συλλάβει τὸ μυαλό μας, καὶ νὰ πιστεύουμε φανατικὰ σ' αὐτὲς — μοῦ φαίνεται γελοῖο κ' ἀνυπόφορο. . .

Ἡ Ἐπιστήμη δὲ λύνει τὰ προβλήματα. Ἀπλῶς καὶ μόνο τὰ μετατοπίζει.

Ὁ τεχνίτης, τὴν ὥρα πὸν δημιουργεῖ — κ' ἀφοῦ βάλουμε ὀλοσδιόλου κατὰ μέρος τὴν εὐτυχία πὸν τοῦ προσπορίζει αὐτὴ ἢ ἐργασία, πὸν εἶναι καθαρὰ ἀτομικὴ — ἀποτείνεται πρὸς ὀλους τοὺς ἄνθρώπους: μὲ τὴ διαφορά ὅτι, κἀνοτίας αὐτό, προῦποθέτει, καὶ θέλει νὰ φαντάζεται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι πὸν ἐπικοινωνεῖ βρίσκονται στὸ αὐτὸ διαπασῶν — ἠθικό, αἰσθητικό, πνευματικό — πὸν βρίσκειται κ' ἐκεῖνος.

— Γιὰ ποιὸν γράφεις;

— Γιὰ μένα.

— Τότε γιατί δημοσιεύεις ὅσα γράφεις, καὶ δὲν τὰ κλείνεις μέσα στὸ συρτάρι σου, νὰ τὰ χαίρῃσαι μονάχος, ἐντελῶς;

— Ἀκριβῶς γιὰ νὰ δείχνω καὶ στοὺς ἄλλους πόσο καλὰ ἐργάζομαι γιὰ μένα. . .

Ὁ ποιητής, πὸν θ' ἀπαντοῦσε εἶται, θᾶλλεγε, χωρὶς ἀμφιβολία, ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἀλήθειας. Γιατὶ ἡ πραγματικὴ χαρὰ δὲν ἔγκειται καθόλου στὸ νὰ κρύβει, ἀλλὰ στὸ νὰ δείχνει ὅ,τι κάνει. Ἐπομένως — κ' ἐδῶ εἶναι, ἴσα ἴσα, πὸν συλλαμβάνουμε τὸ μυστικὸ σημεῖο ἐπαφῆς τοῦ δόγματος «ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη», μὲ τὸ δόγμα «ἡ Τέχνη γιὰ τοὺς ἄλλους» — ἡ καθαρὰ ἀτομικὴ χαρὰ μας ὅτι δημιουργοῦμε κάτι ἄριστο, ἔξαρχαται, κατὰ βάθος, ἀπ' τὴ χαρὰ πὸν δίνουμε στοὺς ἄλλους. . .

Ἐν' ἀπ' τὰ δυσκολώτερα πράγματα στὴ ζωὴ, εἶναι νὰ προφυλάξεις μιὰν ἰδέα ἀπ' αὐτοὺς πὸν τὴν ὑπερασπίζονται.

Ἡ κριτικὴ, μ' ὅσα καὶ νὰ λέμε, μῆς φανερώνει πάντα τὸν ἄνθρωπο πὸν κρῖνει — καὶ μόνο κάποτε τὸν ἄνθρωπο πὸν κρῖνεται.

Κάθε πίστις, ὡς ἕνα ὀρισμένο σημεῖο, μοῦ φαίνεται νὰ περπατεῖ στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας — ἀλλ' ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα νὰ ξαναπέφτει στὴν ἀνθρώπινη μαρτία κ' ὅτι ἡ μόνη σχετικὴ διαφορά εἶναι, ἂν τὸ θλιβερὸ αὐτὸ σημεῖο ἔρχεται ἀμέσως ἢ ὀργότερα. Κι' αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, ἀκριβῶς, πὸν καμμιά πίστις, καὶ κατέρνα δόγμα — ὀσοδήποτε κ' ἂν μοιάζει σοβαρὸ — δὲ μπορεῖ νὰ μὲ κερδίσει ὡς τὸ τέλος.

Αὐτοὶ πὸν μελετοῦν τὴν ἐπιφάνεια, δὲν ξέρουν ὀυτε καὶ τὴν ἐπιφάνεια. Μονάχα ὀσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὸ βάθος, εἶναι σὲ θέση νὰ τὰ ξέρουν καὶ τὰ δύο.

Ἐνας πὸν ὑποπτεύεται τὸν ἄλλον ὅτι κάνει κακὴ κακὴ, καὶ καταφέρεται μὲ πάθος ἐναντίον του, εἶναι, τίς περισσότερες φορὰς, ἕνας πού, ἂν τύχαινε στὴ θέση του, θὰ ἦταν, ἴσως, ἱκανὸς καὶ νὰ τὸ κάνει.

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ

Σε ύσους ή παρουσία του Μαρινέτι στις Αθήνας είχε γεννήσει την περιέργεια ν' ασχοληθούν με τον φουτουρισμό, προτείνω να στοχασθούν τη φράση που είχε σε κάποια συνέντευξη ο αρχηγός του: «Ο φουτουριστής δεν έχει μνήμη.»

Η πρόταση, — αξίωμα, εύχη ή συμβουλή, — έχει, υποθέτω, διπλή σημασία.

Συμβολίζει βέβαια πρώτιστα την άρνηση της παραδόσεως. Ο φουτουρισμός έφειλοδόξησε να γίνη σχολή ριζικά δημιουργική, με την έννοια της αδιαλλακτικής πρωτοτυπίας. Ήταν φυσικό να χτυπήσει πρώτα τις ρίζες του αταβισμού και των επαναλήψεων ακαδημαϊσμός, μουσεια, ή ιστορική παιδεία, ή σοφία γραφτηριαν στο μαύρο πίνακα. Η κοινωνική, ή απρόσωπη μνήμη της τέχνης έπρεπε ν' άρρηστευθί.

Αλλά τα μανιφέστα της σχολής είχαν και το θετικό τους μέρος, που αυτό αναφέρεται στην προσωπική ζωή του καλλιτέχνη και πληροφορεί σε ποιές έσωτερικές πηγές, σε ποιές δυνάμεις στηρίζεται ο φουτουρισμός. Διαλέγω ένα μέρος: «διαίσθηση και άσυνείδητο — άκυβέρνητη φαντασία — άδιορμητισμός — αναζήτηση νέων αισθητηρίων — ζωή έκρηκτική...» Από το σχήμα που ίχνογραφεί ή συνεχιζόμενη άπαρίθμηση μένει έξω ή μνήμη. Έδώ παίρνει θέση ή κυριολεξία του αξιώματος. Η ψυχολογία του σημερινού ανθρώπου, τουλάχιστον ή τυπική, ή επικρατούσα, αυτή που προβάλλει στο σύγχρονο ψυχογραφικό μινιαστόρημα, είναι φυγοκεντρική, ανακόλουθη, συμπτωματική. Ο νοός φωτίζεται περισσότερο από τις λάμπεις που ανάβει κάποτε ή διαίσθηση, παρά από το σταθερό φως της λογικής σκέψεως. Η συνείδηση δεν οίστηλατείται πιά από το αίσθημα, από το κλασικό «πάθος», που έπιτέλους έδιναν στη ζωή κάποια βάση ένότητας: σέρνεται από τις βραχύπνοες παρορμήσεις

του αισθησιασμού και της εδαισθησίας, κυριεύεται και διασπάζεται από τις έντυπώσεις της σαγμής. Ο Julien Benda σ' ένα πολύμοτο βιβλίο του έγραφε τη νεώτερη φιλοσοφία (θεωρία της γνώσεως), «άπό την όποία μισό αιώνα τώρα ή ανθρωπότητα παίρνει τις αξίες της», έπειδή υποβιβάζει την ψυχή που ενεργεί με ξίστερες και περιγεγραμμένες ιδέες, που προβαίνει «με κατηγορίες, με λέξεις», και δογματίζει αντίθετως την ύπεροχή της ψυχής που κατορθώνει ν' άπαλλαγί άπ' αυτά τα «διανοητικά ήθη» και να αισθανθί τον έαυτό της ως «καθαρή τάση», «καθαρή βούληση», «καθαρή δράση». Σε τέτοιο ψυχολογικό κλίμα ή μνήμη μένει ως ένα βαθμό στο περιθώριο. Για ν' αναπτύξει τις βαθιές λειτουργίες της, ή μνήμη χρειάζεται άλλον κανόνα ζωής: το σταμάτημα και τη στροφή του ανθρώπου προς τα μέσα, την τάση προς την αυτοσυγκέντρωση και την ένδοσκόπηση. Ο φουτουριστής που θέλει να έκφραση την εποχή του στην ιδιοτυπία της, όπως άκαιτεί το δόγμα της σχολής, έχει χρέος να ρυθμίση την ένδόμυχη ζωή του επάνω σε' άχνάρια της ψυχολογίας της και μάλιστα να υπερθεματίση. Ο φουτουριστής λοιπόν, ο άνθρωπος, ο καλλιτέχνης, ο άγνωστής τη μνήμη.

Χωρίς άλλο, ή σκέψη ότι ή ύφεση της μνήμης είναι δεδομένο που χαρακτηρίζει την εποχή μας συγκριτικά με άλλες θά μπορούσε ν' άμφισβητηθί. Όμως ή ύποτίμηση της μνήμης στο κεφάλαιο της έσωτερικής ζωής δεν ύπαγορεύθηκε, πιστεύω, στο φουτουρισμό μονάχα από την πρόθεση ενός ψυχολογικού συγχρονισμού. Σχετίζεται, λογικά και πραγματικά, με το ουσιαστικό του περιεχόμενο. Ο φουτουρισμός, άποστρέφοντας το βλέμμα από τα περασμένα, έντοπίζοντας τον κύκλο της έμπνεύσεως του στο μέτωπο του παρόντος και έπι-

διώκοντας τέλος ένα αισθητικό άποτέλεσμα που ν' ανταποκρίνεται στην πιθανή μορφή του μέλλοντος, έμπνέεται κατά βάθος και διερμηνεύει τον βασικό ρυθμό της ζωής, ή όποία διέπεται έπισης από την ανάγκη του άπερίσπαστου συγχρονισμού, κρατείται σε έξακολουθητική προσαρμογή με το παρόν και προσανατολίζει τη δημιουργική της ενέργεια προς την υποθετική γραμμή του μέλλοντος. Στην κατηγορία των πνευματικών αξιών που έξυπηρετούν τη ζωή όταν πορεύεται με τον ρυθμό αυτό, όταν λειτουργεί δηλαδή σύμφωνα με τον θετικό προορισμό της, ή μνήμη έχει δευτερεύουσα θέση. Παράδειγμα: ο άνθρωπος που δεν έχει προδόσει ή μετατοπίσει την έπιταγή της ζωτικής δομής του και φέρεται προς την έξωτερική πραγματοποίηση, προς τη δράση, — τον πρώτο νόμο της ζωής: έλάχιστα επικαλείται τη μνήμη, όσο χρειάζεται για να παρατηρήση με περισσότερη όξυδέρκεια το παρόν και ν' αντιμετώπιση άποτελεσματικότερα τις νέες καταστάσεις που προβάλλουν: από τις άναμνήσεις του χρησιμοποιεί μόνο τα στοιχεία που προσφέρουν τη δυνατότητα έκκαιρης έφαρμογής: ό,τι περισσεύει συστηματικά καταστέλλεται: ή μνήμη έδω ίσοδυναμεί με την άφέλιμη πείρα. Για τον άνθρωπο αυτόν ή έλεύθερη άναπόληση που δεν έχει άρχή και κατάληξη στην πραγματικότητα, αλλά χωνεύει και χάνεται στον ίδιο τον έαυτό της, ή προσήλωση στη μνήμη με μόνη φροντίδα την πιστή άνιπαράσταση του χρόνου, έπισημαίνουν τη μισητή άβουλία, την άρνηση της ζωής. — Κι' άς μη νομισθί ότι το αντίκρουσμα της μνήμης με το πνεύμα αυτό μαρτυρεί τον άφιλοσόφητο θετικισμό των πρακτικών ανθρώπων ή ένδηλώνει μόνο την άμετρον όρμητικότητα που χαρακτηρίζει τα νιάτα. Από άλλη σειρά στοχασμών στην ίδια «θέση» έφτανε, άποκαλύπτοντας τη γενικότερη σημασία της, ο Νίτσε — ο Νίτσε που όνειρεύθηκε να διεγείρη τις άκρότατες δυνατότητες του ανθρώπου δείχνοντας του το δρόμο της ούτοπίας! Ο πολιτισμός, σκέπτεται, έπάσχισε ν' αναθρέψη και να πειθαρχήση ένα ζώο, — τον άνθρωπο, — ώστε να μπορή να «ύπόσχεται»: «λοιπόν, το ζώο αυτό για το όποιο ή λήθη είναι μια δύναμη και ή έκδήλωση ρωμαλέας

ύγείας, έδημιούργησε μιαν αντίθετη ίκανότητα, τη μνήμη, που χάρις σ' αυτή, σε ώρισμένες περιπτώσεις, θά έξουδετερώση τη λήθη, όταν δηλαδή θά πρόκειται να ύποσχεθί.» Σφάλμα, κατά τον Νίτσε, ή διαπαιδαγώγηση που βασίσθηκε στη μνήμη και φρόντισε να πλάση ανθρώπους *συνεπείς*, ίκανούς να δώσουν και να κρατήσουν ύποσχέσεις. Η μνήμη αντίστρατεύεται τη δυναμικότητα του ανθρώπου, τα ύψηλότερα πεπρωμένα του. . . Για να ξεπεράση τον έαυτό του, για να πλησιάση το άκρόσπιτο, ο άνθρωπος, — ο «ύπερίανθρωπος» — πρέπει έν μέρος να ξεχάση την πείρα του, την ιστορία του, το παρελθόν του. Η συνείδηση που άποσταλάζει από τη μνήμη τεματίζει το έγώ μέσα στα όρια του πραγματοποιημένου. Αυτρώσου λοιπόν πρώτα, άν θέλης να κυριεύσης τη μοίρα σου, από τη συνείδηση αυτή, που σε ταυτίζει με το άπολιθωμένο όμοίωμά σου και προδικάζει τις έλπίδες σου, και στοιχημάτισε με το άγνωστο που φέρεται έντός σου.

Όστε το αξίωμα του φουτουρισμού, έντός από την άλληλουχία του με τις προγραμματικές έπιδιώξεις της σχολής, ανταποκρίνεται ως ένα σημείο στις ζωτικές τάσεις του ανθρώπου και λαβαίνει θεωρητική έκκυσρωση από ένα φιλόσοφο που, θέλοντας να συγκροτήση τον άνθρωπο επάνω στις γόνιμες βάσεις της ψυχολογίας του, έξορίζει τη μνήμη.

* *

Πιστεύω να έγινε κόλας αισθητό ότι δεν έσκόπευα να διευκρινήσω άπ' όλες τις πλευρές ένα χαρακτηριστικό σημείο της ιδεολογίας του φουτουρισμού, για να φανώ χρήσιμος στον δκαδό ήσιόν μελετητή της. Αν ό σκοπός μου ήταν αυτός, θά έπρεπε ακόμη ν' ασχοληθώ με το καθαρά αισθητικό πρόβλημα που θέτει ο άφορισμός του Μαρινέτι, και που κυρίως αυτό ένδιαφέρει τα έσωτερικά της σχολής: ποιό τεχνικό άποτέλεσμα θά είχε για τη συγγραφική πράξη ή άπουσία του στοιχείου της άναμνήσεως. Θά ήταν εύλογη τότε ή άπορία, πώς είναι δυνατόν να κινηθί ο καλλιτεχνικός νοός χωρίς ν' άντλήση σχεδόν άποκλειστικά από τη μνήμη, και θ' έρχόνταν να την ένισχύσουν έπιχειρήματα που θά μπορού-

σαν να οργανωθούν κάτω από τον τίτλο «ή μνήμη, πηγή εμπνεύσεως» με μοτίβο τον μύθο των άρχαίων που θέλει τη Μνημοσύνη μητέρα των Μουσών... Θέλησα να εξετάσω τους λόγους, ειδικούς και γενικούς, που μπορούν να εξηγήσουν και να υποστηρίξουν τη δυσαπιστία προς τη μνήμη μας φιλολογικής σχολής που, αν δεν αντιπροσωπεύει το αίσθημα της εποχής μας, είχε τουλάχιστον απήχηση και επηρέασε πολλές από τις ποιητικές νεωτερικές τάσεις που φανερώθηκαν στα ευρωπαϊκά γράμματα τα τελευταία είκοσι χρόνια. Η έρευνα θα εύρισκαν ακόμη έδαφος να προχωρήσει. Άρχουν ως τόσο, υποθέτω, όσα εσημείωσα παρ'ότι για να στρέψουν το πνεύμα και προς την αντίθετη τάξη ιδεών, να ξυπνήσουν τη διάθεση της αντιλογίας.

Οι σκέψεις που ακολουθούν δεν προσορίζονται μολαταύτα να θεμελιώσουν μιαν άπολογία της μνήμης: σπουδιάζουν από μερικές απόψεις την ελαστικότητα στον ψυχικό βίο. — όπως διαγράφεται σε λογοτεχνικά κείμενα χαρακτηριστικά, — και αναλύουν ώριμες καταστάσεις που πηγάζουν από τη διαχείριση του παρελθόντος στο παρόν, από τις σχέσεις του ανθρώπου με τον χρόνο. Ο άναγνώστης ως βγάλλει μόνος του συμπεράσματα. Η μεθοδική ανάπτυξη του θέματος θ' άπαιτούσε άλλο σχέδιο.

* *

Η ιδέα του χρόνου επιβάλλεται στο πνεύμα από την πιστοποίηση της αλλαγής των πραγμάτων. Και κατά τη μαθηματική αντίληψη, αν δε σφάλω, η αντικειμενική πραγματικότητα του χρόνου δε σιγρίζεται σε άλλη βάση. Ο Henri Poincaré, σχολιάζοντας κάπου τις συνέπειες του ατομομορφού (θεωρία των *Quantia*), παρατηρούσε πως, αν η ύλη δεν βρισκόταν σε εξέλιξη συνεχή, αν μεσολαβούσαν διαλείμματα στασιμότητας, ένα χάσμα θ' άνοιγόταν στη συναπτή διαδοχή του χρόνου, που είναι ή ίδια ή ουσία του: δεν είναι δυνατόν να νοηθούν δυο διαφορετικές στιγμές που θ' αντιστοιχούσαν στην ίδια κατάσταση του κόσμου. Άλλ' η γνώση της αλλαγής των πραγμάτων δεν είναι αυτούσιο

δεδομένο της εμπειρίας: είναι έργο νοήσεως, είναι αποτέλεσμα μνήμης. Οι αισθήσεις, υποδουλωμένες στις τρεις διαστάσεις που προσδιορίζουν τον χώρο, δεν είναι ικανές να δώσουν, άμεσα, παρά μιαν μόνο μορφή — την πιο χονδροειδή — της αλλαγής: την κίνηση, τη μετατόπιση μέσα στο διάστημα. Οι άλλες, οι βαθμιαίες αύξομειώσεις των πραγμάτων και προσάπτων οι βαθιές, οι λανθάνουσες αλλοιώσεις που τροποποιούν την ποιότητά τους, δεν είναι δυνατόν να πιστοποιηθούν παρά με την αντιπαροβολή των άνομνήσεων που κράτησε από το ίδιο αντικείμενο ή μνήμη. Το πνεύμα συνθέτει τότε την εικόνα μιας διαδοχής που διαβαθμίζεται έξω τόπου, σε μιαν νέα διάσταση, σε μιαν νέα κατηγορία — κατασκευάζει έτσι τη συγκεκριμένη παράσταση του χρόνου.

Την ημέρα που ο άνθρωπος άποσπάσθηκε για μιαν στιγμή από τις καθημερινές, τις ολοένα επείγουσες άπαιτήσεις της ύπάρξεώς του που έδυνάστευαν και άπορροφούσαν ως το τελευταίο μέρος το είναι του, για ν' αφαιρεθεί και να ρεμβιάσει την ημέρα που το «εύρωστο ζώο», διακόπτοντας την άπερίσπαστη συμμετοχή του στο γίνεσθαι της ζωής, — που χωρίς άλλο την εξασφάλιζε και την έπροστατεύει η λήθη, — έχειρσάθηκε πρώτη φορά την «άνιθετη ικανότητα», τη μνήμη, κατακτώντας μέσα στα πλαίσια της άκέρια τη συνείδηση του χρόνου, — το πνεύμα έκέρδιζε μιαν ακόμη νίκη. Τοποθετούμαι στην υποθετική χρονολογία που έχοραζεν η αύγή της συνείδησεως, όταν ο άνθρωπος από ταπεινό και άσυνείδητο μέρος του κόσμου γινόταν με τη σκέψη το κέντρον του. Άς θυμηθούμε την παραβολή του «roseau pensant» του Πασκάλ: Ο άνθρωπος, έρμαιο των τυφλών δυνάμεων της φύσεως, κι όταν ακόμα συντριβεται απ' αυτές, στέκει σε ψηλότερη βαθμίδα απέναντί τους: είναι το προνομιούχο κλάσμα που διανοείται, που γνωρίζει το μηχανισμό του έχθρου του και την αιτία της δικής του αδυναμίας: στον έγκεφαλό του χωράει το σύμπαν: «par l'espace, l'univers me comprend et m'engloutit comme un point; par la pensée, je le comprends». Όσο για την ύπεροχή του ανθρώπου άντικρου στο «διά-

στημα», άντικρου στην άλογη φύση που συμποσούται στο χώρο, ή συνειδητοποίησή της — στην άρχή, ναί, μόνον ήθική άνωτερότητα, «noblesse» ή «dignité», όπως την παρουσιάζει ο φιλόσοφος — δεν έμεινε μολαταύτα άκαρπη και άτελεσφόρητη στην πράξη: ή ανθρωπότητα έδολιεύθηκε τις έξωτερικές δυνάμεις και τις υπέταξε ως ένα σημείο: έμηχανεύθηκε την κυριαρχία της επάνω στην ύλη. Το κέρδος όμως της γνώσεως του χρόνου, για το οποίο μιλώ εδώ, νίκη του πνεύματος με την πασκαλική σημασία, γιατί ο πεπερασμένος άνθρωπος νοός κατώρθωσε να συλλάβη την έννοια του άπειρου χρόνου, δεν είχε καμιά σχέση με την έξουσία του ανθρώπου. Άπεναντίας, άνακαλύπτοντας μιαν προσοπτική αλυσότητα, ο άνθρωπος έβλεπε άνάγλυφη πιά τη δική του έφημερότητα, άγγιζε κάτω από νέα γωνία νοήσεως την πραγματικότητα της φθοράς του.

Δεν είναι λοιπόν άνεύθυνη εικασία να υποθέσει κανείς ότι η μνήμη, δίνοντας την ιδέα του χρόνου, προξενούσε έξ άρχής στον άνθρωπο διπλή πικρία: — για την αλλαγή των πραγμάτων που τον περιβάλλουν, για τον άκατάλυτο νόμο που μεταμορφώνει και οδηγεί σε παρ'ότι όλα τα ύλικά κλάσματα, ως και τ' άψυχα: — για τον μηδαμινό κλήρο της ατομικής του διαρκείας, για την παροδική μοίρα του θνητού. Η αυταπάτη της στατικής ίσοροπίας, που τη γεννά το καθημερινό δράμα του κόσμου, είχε διαλυθεί. Ο άνθρωπος άποκτούσε μιαν νέαν αίσθηση της ζωής που απεικόνιζε τη φευγαλέα υπόσταση των πραγμάτων, την άέναη μορφολογική εξέλιξη τους κάτω από τη ροή του χρόνου. Η γεμάτη άρρασίωση κλίση της ψυχής προς τον αίσθητο κόσμο, όπου γυρεύει σε μιαν υπόσχεση σταθερότητας, έπρεπε να υπολογίσει στο έξής έναν τρίτο συντελεστή. Οι λέξεις «παρόν» και «παρελθόν» δεν ήρθαν τότε να σημαίνουν απλώς μιαν σχηματική διαορηση του χρόνου, αλλά τη διχοτόμηση της πραγματικότητας σε δυο κόσμους που είχαν έγκαταστήσει την άυτονομία τους μέσα στη συνείδηση του θνητού.

Θά ήταν ως τόσο άφέλεια να πιστευθεί πως τα συναισθήματα αυτά που συνώδευ-

σαν τον άνθρωπο με το πρώτο ξύπνημα του μνημονικού του, έφθασαν κιόλας άμέσως όλη την έντασή τους. Έχρειάσθηκαν νέες ζυμώσεις για να ώριμάσουν και να κορυφωθούν.

Ξέρω ότι ή νοσταλγία των άλλοτινών πραγμάτων, που τη φέρουν οι εικόνες της τωρινής παρακμής ή του χαμού των, είναι κτήμα και του αρχαιότερου λυρισμού. Ξέρω τη συγκίνηση που έδοκίμαζεν ο ειδωλολάτρης με την άνάμνηση της έρωτικής εύτυχίας που έσβυσε ο καιρός, ή της φυσικής εύρωστίας που διαδέχθηκαν τα γηρατειά. Ξέρω πόσο έστοίχιζε το πέρασμα του χρόνου στο λαό που τον έθεοποίησε. Τι άλλο σημαίνουν, στις συμβολικές παραστάσεις του Χρόνου, τα φτερά του, το φοβερό δρεπάνι που κρατά, το «άμωτόν»; Όμως όλος αυτός ο κύκλος των συναισθημάτων, τουλάχιστον στην έλληνική ποίηση, δεν αναδίνει ακόμη τις βαθιές νότες του πόνου και της άγωνίας. Η πικρία χάνει την καυτερή ουσία της και έξατμίζεται σε άνάλαρη έλεγειακή μελαγχολία: ή νοσταλγία σπάνια ύψώνεται σε παθητική επίκληση, συνήθως ακολουθεί την άπαλή καμπύλη του ρεμβιασμού και γίνεται το πολύ ένας διακριτικός, χαμηλόφωνος θρήνος. Η θυμοσοφία των αρχαίων, το περίφημο ίσοροπητικό στοιχείο, είχε κι' εδώ την τελευταία λέξη.

Η έφραλτική συνείδηση του χρόνου και ή άνάλογη έξαρση της μνήμης άνήκουν στη δραματική ζώνη της ψυχολογίας που έμorfωσε ή χριστιανική θρησκεία.

Η νέα πίστη, διδάσκοντας στον απόβλητο του παραδείσου ότι ή ζωή του ήταν ένα στάδιο δοκιμασίας για τον έξαγνισμό του, ήθελε να ταράξει την ήρεμη συμπύκνωσή του με τα έγκόσμια. Την επίγεια πορεία του ανθρώπου έβίαζαινε τώρα ένα τεράστιο ήθικό χρέος. Ο άνάπηρος ο κατοικημένος από μιαν θεία ενέργεια — για να μεταχειρισθώ τον όρισμό του Παύλου — έπρεπε να νικήσει την ανθρώπινη φύση του. Η διάρκεια του έπαιρνε το νόημα προθεσμίας. Ο άνθρωπος αίσθάνθηκε τότε την άπειλή του θανάτου σαν μιαν άιχμή καρφομένη στη σάρκα του, που του υπογράμμιζε τη φυγή του χρόνου και τον έβλαζε στο καθήκον. Κι' όταν ακόμη δίνει το χέρι στα

έρποντα πάθη του, μέσα του άγρυπνά ή κλεψύδρα που μετρά εις στιγμές και ρυθμίζει τους παλμούς της άνησυχίας του. Σεις νηφάλεις ώρες ή ανάμνηση του σπαταλημένου καιρού, άκριβής, άδυσώπητη, γίνεται τό μαστίγιο του έλέγχου. "Άλλωστε στην άκοή του πιστού ήχοῦσαν τὰ προειδοποιητικά ρήματα του Εὐαγγελίου, που θ' άρκοῦσαν και μόνον αυτιά, για να συντελεσθῆ ή αξιοποίηση του χρόνου: τό «γίνεσθαι έτοιμοι, ότι ή ώρα οὐ δοκεῖτε ο υἱός του ανθρώπου έρχεται», ή παραβολή του «άφρονος πλουσίου» που είχε άστοχήσει τή μοιραία ώρα ή του «κακού δούλου» που είχε επαναπαυθῆ με τό «χρονίζει ο κύριός μου έλθειν»...

"Έχω ύπ' όψει μου ως έδω τον εδαινεδιστο χριστιανό που, κι' αν ήταν από τή φύση του αντιφατικός και διηρημένος, δεν έχανε ποτέ τήν επικαιριότητα με τή διαφρονέσσειτη κορυφή της θρησκευτικής του ζωής και διατηρούσε αδιάφορο τον πνευματικό άρραβώνα της καλιγενεσίας του. "Αν κατεβούμε μερικά σταλοπάγια, ή αξιοποίηση του χρόνου εμφανίζεται με τήν αντίστροφη όψη της — πόσο πιο κίρμι και διαπεραστική! Για τον άμαρτωλό με τήν άβέβαιη συνείδητη, που δεν τολμά να έλπισή άλλην "Εδὲμ παρά εκείνη που όροθετούν τα πεπερασμένα όρια της ζωής του, γι' αυτόν ο αριθμός των ήμερών του είναι πιά ο μοναδικός, ο μόνος θετικός θησαυρός του. Πάνω στην εύθραυστη γραμμή της διαρκείας του συμπύσσει ύλο τό βάρος της υπέρξεως του. Το μεταφυσικό σύστημα της θρησκείας σ' αυτόν δεν έμπνέει παρά θανάσιμην άγωνία, που του κεντρίζει περισσότερο τον έρωτα της ύλης και τον καθιλώνει στα σύνορα του ανθρώπινου. Με τους όρους αυτους, ο νόμος της έφημερότητας αποκτά τήν καθιαντό δραματική, τήν ανέκκλητη σημασία του — γιατί δεν έχει καμμιάν αντιπόδοση στην αιωνιότητα, γιατί δεν ισοσταθμίζεται με τό αντίροπο της έλπίδας, γιατί απεναντίας καταλήγει στη βεβαιότητα του όλέθρου. "Η μνήμη γίνεται τότε πηγή όχι πιά τύψεων και νουθεσίας, αλλά νοσταλγίας παράφορης και απεγνωσμένης, όπου εκδιπλώνεται τό πάθος του ανίξιου χριστιανού για τή ζωή, τό πάθος που τό διεπότισεν ή συνείδηση της

φθαρτότητας του αντικειμένου του και τό καταπιέζει ή γνώση της άθανασίας.

Σε άλλες πάλι στιγμές, όταν ή δύναμη της αναμνήσεως κατορθώνει να νικήση τήν αίσθηση της πραγματικότητας και να ένωση σε μιá σφαιρα ιδανική τό παρόν και τό παρελθόν, ο ίδιος άνθρωπος από τή μνήμη του άντλεί ένα αντίδοτο της νοσταλγίας, τήν ψευδαίσθηση της επιστροφής του παρωχημένου.

Και από άλλη άποψη, γενικότερη, πρέπει ν' αποδοθῆ στην επίδραση του χριστιανισμού ή τόνωση της μνήμης. "Ο χριστιανισμός έβαλε τον άνθρωπο κατ' ευθειαν αντιμέτωπο στον έαυτό του, τον ανάγκασε να ασκήσει σε μέγα βάθος τό «γνώθι σουτόν». "Η συνείδηση, στην όποία στηρίζεται ή χριστιανική ήθική, δεν είναι παρά ένα «κράτος εν κράτει», ένα υπέρτερο alter ego που έποπτεύει και παρακολουθεϊ όλους τους κυματισμούς της σκέψεως και του αισθήματος. "Η σεραφή αυτή προς τήν έσωτερικότητα ήταν έπόμενο να άκονίση και να λεπτύνη τή μνήμη, που είναι τό κέντρο της αυτογνωσίας και μάάλιστα, — σύμφωνα με τό πνεῦμα της θρησκείας που απέβλεψε προ πάντων στην έσωτερική τελειότητα κ' έβαλε σε δευτερεύουσα μοῖρα τήν πράξη, — όχι τόσο τή μνήμη των έξωτερικών, των αισθητών γεγονότων, όσο τή μνήμη των ένδιαιθέτων καταστάσεων, τή μνήμη που μας φέρνει σε άμεση έπαφή με τήν ψυχολογική μας διάρκεια αναπλάττοντας με άκριβεια τό γίνεσθαι των έσωτερικών μας διαθέσεων, καθως ξετυλίγονται μέσα στην κατηγορία του χρόνου. "Εξ άλλου τό μυστήριο της έξομολογήσεως, που στάθηκε τόσο κεφαλαιώδες για τή θρησκευτική ζωή του χριστιανού, μήπως δεν έχει ως προϋπόθεση τήν άγρυπνη, τήν ένδελεχή μνήμη; "Αν με τήν εξέλιξη του πολιτισμού προς νέους δρόμους έχαραρώθηκε ή έπιβολή της θρησκείας, ή επίδρασή της επάνω στη συνείδηση του χρόνου έμεινε δριστική.

* *

"Ας μη φανῆ περίεργο, ότι προκειμένου να προχωρήσω τώρα στην άνάλυση του θέματος της αναμνήσεως επάνω σε κείμενα και πρόσωπα της γαλλικής λογοτεχνίας, διαλέγω πρώτα ένα ποίημα του Ούγκό, τήν

Tristesse d' Olympio, που μας φέρνει στην καρδιά του ρομαντισμού.

Δεν είναι μόνο τό πλάτος που έδωσε σε όρισμένες φράσεις της έσωτερικής ζωής ο ρομαντικός υποκειμενισμός και τό γεγονός ότι έκρουσεν έν νέον τις χορδές της χριστιανικής ευαισθησίας, κ' ως του έλειψε ή βαθιά πίστη, που μ' έκαναν ν' ανατρέξω στη ρομαντική ποίηση. Είναι κάτι ουσιαστικώτερο. "Υπάρχει στην πηγή της ρομαντικής έμπνεύσεως συχνά ή γενύση του μηδενισμού: υπάρχει τό βαθύ αίσθημα του έτοιμορρόπου των προσπαθειών που στηρίχθηκαν στην τάξη των ένκοσμιών. "Η συνείδηση του «πάντα ρεῖ» εισχωρεί απ' όλες τις πλευρές στην ψυχή και διατρυαί τις σχέσεις της με τα πρόσωπα και τα πράγματα. Το άτομο δοκιμάζει τό ρίγος της μονώσεως και σκίβει στον έαυτό του... "Από άλλην άποψη πάλι, είναι αλήθεια, ο όρίζοντας της ποιητικής δράσεως επλάτυνε. Πρόβαλε πρώτη φρεά τό υμαιορο σε μεγάλη έκταση, ή άψυχη φύση με τή μεγαλοαρέσκια και τήν άπεραντισύνη των στοιχείων της: ο ούρανός, ή άβυσσος του γαλαξίου και των σκοραδιών με τό μυστήριο των άστερισμών του, τό δάσος, τόσο γνώριμο κ' όμως ακόμα αινιγματικό, ή θάλασσα ή άκαταδάμαστη, ή άπροσμέτρητη. "Αλλά ποιό ήταν τό αποτέλεσμα; — Δεν επεκράτησε ο ζωογόμος φυσιολατρικός οιστρος. "Η θεώρηση των ειλόνων που άνέφερι στον ρομαντικό έμπνέει τό δέος του άπειρου και του άγνώστου. Μέσα στα αλωνόβια, τα συντριπτικά αυτά πλάσαι αισθάνεται τον έαυτό του σταγόνα, περισπικό κίρπος άχύρου. Καταλήγει και πάλι στο συναίσθημα της μοναξιάς του και άναδιπλώνεται στην έσωτερικότητά του — τό άδιαφιλονίκητο έδαφος της κυριαρχίας του: στους στοχασμούς του, στους ρεμβασμούς, στους θρησκευτικούς μονολόγους, στις αναμνήσεις του. Προ πάντων στις άναμνήσεις του. "Ο ρομαντισμός έφερε ένα κατακλυσμό αναμνήσεων. "Ελάτρευσε τό παρελθόν κι' έξω από τα όρια της άτομικής ζωής: άνεκάλεσε ιστορικά και φιλολογικά παρελθόντα, έξύπνησε τή μνήμη της άνθρωπότητας. "Αρκεῖ να υπενθυμίσω τήν άναβίωση των θρούλων, τους ρεμβασμούς μπρος σε χαλάσματα και νεκρές πολιτείες,

τις μεγαλόπνοες συγγραφές που διαυλακώνουν τους αιώνες και ζωντανεύουν τό πνεῦμα και τή φυσιογνωμία των έποχών — άδιάφορο αν τό πεινχαίνον και με της φαντασίας και της διαίσθησεως τήν πειθώ κι' όχι μόνο με της ιστορικής άκριβολογίας τή μέθοδο. "Αλλ' αυτά είναι άσχετα. "Η προσωπική ανάμνηση που μ' ενδιαφέρει, αυτή έθρησεν ένα πλατύτατο τομέα του ρομαντικού λυρισμού. "Ο ποιητής, πολιορκημένος από τήν άτμόσφαιρα της μονώσεως, που εξέγησε τήν προέλευσή της, αναδενεί συχνά τις αναμνήσεις του, ανασπντάσσει τήν προσωπική της ζωής του: άντίκρου στην κυριαχία του χρόνου που παρασέρνει στο δίχτυ του τα πάντα, άντίκρου στο χάος και τό μυστήριο που τον περιστοιχίζουν, προτάσσει τήν άφθαρτη μνήμη του, τό πλύουτο θησαυρίσμα της ψυχικής του ενεργείας. "Η συστηματική άλλωστε εκμετάλλευση της μνήμης έδωσε και τή γενική μορφή της ψυχολογίας του ρομαντισμού, που εξέφρασε τή ζωή οργανωμένη γύρω στον άξονα της διαρκείας.

"Η *Tristesse d' Olympio*, ποίημα προσοικό στην κοινή αισθανικότητα, είναι τυπικά αντιπροσωπευτικό του τόνου που έδωσε ή ρομαντική διάθεση στο θέμα της αναπολήσεως. Κίτω από τήν ισορροπία και τήν έπισημότητα των τριανταοικτώ στροφών, ή ψυχική δόνηση δεν είναι λιγώτερο αισθητή. Δεν μπορώ να τό μεταφέρω δλόκληρο, περιορίζομαι στην άφηγηματική άνάλυση, ίσως άτελείωστη. "Ο Olympio (τό πρόσωπο που ιστορείται ή ήμέρα του και στο όποιο μπορεί κινείς άβίαστα να υποκαταστήση τον ποιητή) επιστρέφει στους τόπους, «όπου από τότες πληγές ή καρδιά του είχε σπαρῆ». Είναι ή έποχή που συντονίζεται με τήν κατισύσει κλίμακα των νοσταλγικών διαθέσεων, φθινόπωρο. "Ομως τό τοπίο λάμπει στο φως — πρώτη παράφωνη νότα. Θέλησε όλα να τα ξαναϊδῆ: τον κήπο με τα κάγκελα, τό σπίτι, τα άουλα του έρωτά του τα κρυμμένα στο βάθος του δάσους. Στον ήχο των βημάτων του υψώνεται σε κίθε δέντρο ο ύσιος των περασμένων... "Ολη τήν ήμέρα πλανιέται, άγναντεύει, όνειροπολεῖ, θυμάται. "Αλλ' όταν ήρθε τό βράδυ, ένιωσε τήν καρδιά του θλιμμένη σε μνήμη, και ξεσπάζει: εἶ-

χεν ξεθι να ιδη «αν η υδρια φυλαγε ακομη το ποιο», και επιστοποίησε παντου το εργο του χρονου. Κανένα απο τ' αυτα που ειχαν παρασταθη και πλαισιωσε την ευτυχια του κι' ειχαν δεχθη την ανταυγια των ψυχικων στιγμων, κανένα δεν ειχε διατηρησει τη γνωριμη μορφη του, εκεινη που ειχε ενσαρκωσε κατι απο την αισθηματικη περιπετεια. Οι μεταμορφωσεις, οι ακρωτηριασμοι εβυσσαν επανω στα πράγματα, ως το τελευταιο αγναρι, τη σφραγίδα της διαρκειας του: «'Απ' οτι υπήξαμε μεεις τιποτα πια δεν ζη». Οι αναμνήσεις, ακατατόπιστες, αποκομμένες απο το εξωτερικό τους σκέλος, — απο τις παραστάσεις του περιβάλλοντος που ειχαν ταυτισθη με την ουσια τους και που τις εξοβελίζουν τώρα οι νέες εντυπώσεις, — συγχίζονται και ξεθυμαίνουν: «Και, σα μιὰ φούχτα τέφρα σβυσμένη και κρύα, ο σωρός των αναμνήσεων σκορπίζεται στους ανέμους!» «Δεν υπάρχουμε λοιπόν πια!» Σιδηρωτηματικό και στα δάκρυα του ποιητού απαντά ο άερας που παίζει με τους κλώνους... 'Ακολουθούν μικροί στοχασμοί για το αμετάκλητο πέρας του χρόνου και τη διαδοχή των όντων. Τιποτα στον κόσμο αυτό δεν τελειώνει και τίποτα δεν μπορούμε ν' αποκτήσουμε αναφαίρετα δικό μας: «Τό διάσος σου, πολυαγαπημένη μου, άγνωστοι τώρα τώχουν.» 'Η φύση, απροσπόληπτη, άπαθής, έχει το δικό της σκοπό. 'Οστίσσο, την καρτερική φιλοσοφία διακόπτει κάλι ή φωνή της καρδιάς. 'Ο Ολυμπιο αποτίνει μιὰ λυρική αποστροφή προς τα πράγματα: 'Ικετεύει την παλιάν ευλασθητη νοημοσύνη τους να κρατήση ζωντανή τη μνήμη των δραστών (συνηθισμένο ποιητικό σχήμα των ρομαντικών, όπου σταματά ή *Αίμνη* του Λαμαρτίνου.) 'Επανερχεται όμως οριστική ή αισθηση της αποξενωμένης πραγματικότητας και το ποίημα μπαίνει στην τελική φάση με την έκρηξη αυτή: «'Ε, λοιπόν! ξεχάστε μας ισκιώματα, κήπε, σπιτι!... Αυτοί που σείς ξεχνάτε δε θα σάς ξεχάσουν!» 'Ο άνθρωπος δεν έχει άλλο μέσον για την επιβίωση της διαρκείας του, παρά την ίδια τη μνήμη του. Τα έργα και τα αισθήματα, όσα θέρισε ο καιρός, κι' οτι ακόμα στη ζωή έμεινε άσχημάτιστο, άτελές, άγονιμοποίητο, μόνο στη

μνήμη θα βρη τη γραμμή της συνεχείας. «'Όταν το κεφάλι θα γείρη στο βίρος των έτων», εξακολουθεί το ποίημα, και η ψυχή, «μοκριά από τα πραγματικά αντικείμενα και τον κόσμο τον χλευαστή», θα κατεβυίνη στα σπλάχνα μας, μες στο σκοτάδι που καμιά άχτίδα δε χαράζει, να μετρήση τους πεσμένους πόνους και τις χίμαιρες όπως μετρούνε τους νεκρούς, σε κάποια πτυχή θα νιώση κατι να πάλλη ακόμα: «'Είσαι σύ, που κοιμάσαι στη σια, ω δύμηση ίερή!»

Σ' ένα παλιότερο ποίημα, ο Ουγκό περιφρονούσε τα χρόνια και τα γηρατιά αποβλέποντας στην ίδια περίπου προοπτική: «'Εχω μες στην ψυχή μου ένα λουλουδι που κανείς δεν μπορεί να δρέψη.» (*Puisque j'ai mis ma lèvre...*) 'Εξη χρόνια αργότερα, ο Musset έγραφε ένα μουσικότατο ύμνο της αναμνήσεως (*Souvenir*), όπου έβεβαίωσε τους θνητούς ότι «μιὰ ευτυχισμένη θύμηση είναι ίσως στη γη αυτή πιο άληθινή από την ίδια την ευτυχία» και ότι, αν ποτέ, ανάμεσα στην τύρβη και την αναισθησία της ζωής, ή τύχη τους ώδηγούσε κοντά στο «μνημείο κάποιου λησμονημένου έρωτα» και ξυπνούσε τότε μέσα τους ανέπαφο ένα κομμάτι του παρελθόντος, ή φευγαλέα εκείνη στιγμή θ' άξιζε όσο όλη ή ύπαρξή τους. Είναι μικροψυχία και χυδαιότητα (έκει θέλει να καταλήξη το ποίημα) να θρηνούμε γιατί τα χρόνια άλλαξαν τα πολυφύλητα πρόσωπα και τις συνθήκες της ζωής, αφού έχουμε το δώρο της μνήμης. Τέλος, ο Vigny έσυμβόλιζε με το *Σπιτι του βοσκου* την άνωτερότητα της ερημικής ζωής όπου, ελεύθερο από τους δεσμούς και τα μιάσματα της κοινωνικής επιμείας, κινείται και λειτουργεί το «άγνο πνεύμα», και όπου ή κάθε ικανότητα της ψυχής βρσκει την πλήρη ανάπτυξη.

'Ο δρόμος προς τον ψυχολογικό άσκητισμό και την μυστικοπαθή λατρεία της αναμνήσεως ειχε άνοιχθή.

'Ο Baudelaire, συνεχιστής στα σημεία αυτά του ρομαντισμού, έπροσθεσε τους ειδικούς όρους της ιδιοσυγκρασίας του. Δεμένος στα δεσμά του εφήμερου, σατανικός υλιστής, αλλά συνάμα πνευματικός και ιδανιστής, νοσταλγός μιās παραδεισιακής

άρμονίας που εδοκίμαζε το αισθημα της αιωνιότητας σαν τύψη, ο Baudelaire ήταν προωρισμένος να περιπλανηθή άθεράμικτα στο δράμα του Χρόνου. 'Η ιδέα του χρόνου, συνδυασμένη με την ιδέα της φθοράς και του θανάτου, ήταν ο μόνιμος εφιάλης του. Στα ποιήματά του επανέρχεται καίτω από διάφορα σύμβολα: το ρολόι, ο μηχανικός μετρητής του χρόνου, ψιθυρίζει «είμαι το "Άλλοτε κι' έχω ρουφήξει τη ζωή σου με την αποτρόπαιη άντλία μου!» — κάθε του χτύπος και μιὰ στυγνή ύπόμνηση (*Τό ρολόι*) ο Χρόνος είναι ο 'Εχθρός που τρέφεται κι' αυξάνει με το αίμα μας ('Ο 'Εχθρός) άλλου ή αγωνία του παριστάνεται «κίτρινο φεΐδι» που τίποτα δεν είναι ικανό να στομάση τη φωνή του — στις παρεκτροπές μας τραυλίζει «κέφου τό χρέος σου!» και όταν ξεθι ή ώρα της φιλοτιμίας και των αποφάσεων μυκτηρίζει «άουγε θα ζήσης άπόψε;» (*L'Advertisseur*). Χαρακτηριστικός είναι ακόμη, στο ποίημα 'Ο κύκνος, ο συνειρμός στη φαντασία του ποιητού των εντυπώσεων από τις οικοδομικές μεταρρυθμίσεις και τους ανακαινισμούς που αφάνισαν μιὰ γνωριμή του γειτονιά του παλιού Παρισιού, με εικόνες έξοχίας και χωρισμών, — της τραγικής 'Ανδρομάχης που κλαίει, σκλάβια του Πύρρου, τον 'Εκτορα, της φυματικής μάσης που δνειρεύεται μέσα στις βορεινές δμίχλες την 'Αφροική της, όλων εκείνων που έχασαν «αυτό που δεν ξαναβρσκειται ποτέ! ποτέ!» — εικόνες ναυαγών του χρόνου οργανωμένες γύρω στο κεντρικό σύμβολο του κύκνου που λούζει τα φτερά του στη σκόνη, τρελλός από τη νοσταλγία του νερού. 'Ας μη ξεχνούμε κι' εδω τη συγγένεια με τον Ροε και την επίδρασή του. 'Η άλληγορία του Κορακιού δεν ήμπορούσε να βρη άλλον από τον Baudelaire ευπαθέστερο δέκτη. 'Ορισμένως, οι δυο λέξεις που πρόσφερε το στοιχειωμένο πουλί, το πεσμένο από τη νύχτα κι' από την αιωνιότητα, το έμβληματικό «ποτέ πια», στο οποίο συνοψίζεται κάθε ανεπανόρθωτο που προκύπτει για τον άνθρωπο από τη διασταύρωσή του με τον Χρόνο, ώρισμένως θα έμεινε το σύνθημα της αγωνίας του.

Είναι αυτονόητο, με τις προϋποθέσεις αυτές, πόση σημασία αποκτούσε για τον

Baudelaire ή μνήμη, ο θεματοφύλαξ του νεκρού χρόνου. «Ξέρω την τέχνη ν' ανακαλώ τις ευτυχισμένες στιγμές» γράφει στο *Μπαλκόνι*, όπου ή έρωμένη καλείται μητέρα των αναμνήσεων. 'Η τέχνη αυτή, ξαναβάπτισμα της ψυχής μέσα στη διάρκεια της που διέρρευσε, σιάθηκε ένας δεύτερος όροφος της ζωής του, όπου έβρισκε καταφύγιο ή αγίαρευτη νοσταλγία του. Σα ποιήματά του περνούν εικόνες βγαλμένες από τα θάμνη της πιο μαυρουνής μνήμης. (*Vie anterieure, Chevelure, Mœsta et Errabunda*). Το προσκίλεσμα των αναμνήσεων γίνεται μέσα σε άτμόσφαιρα τελετουργική, με τον συγκεντρωμένο ζήλο του πιστού που προσμένει την έκταση (*Paysage*). 'Άλλοτε — τις άχρωμες βροχές ήμέρες, τις άδέσποτες κι' άτιλοφόρητες, που άνοίγουν, θαρρείς, ένα κενό στην άλληλοχία του χρόνου, όταν στα έσωτερικά των σπιτιών πλανιέται με την πλήξη ή ψυχή του παρελθόντος — ή πλησμονή των αναμνήσεων σκεπάζει και προσχώνει την άμηση αισθηση της ζωής: «J'ai plus de souvenirs que si j'avais mille ans». (*Spleen II*).

Σε μιὰ γεωγραφική παρίσταση του θέματος της αναμνήσεως το ποίημα αυτό θα έπαιρνε θέση πολικής χώρας. 'Η συνείδηση εδω ταυίζεται με το παρελθόν της, εφιάπεται σ' όλο το πλάτος με τη μνήμη. Στην έκτασή της κείται άβρυχο και ταριχευμένο το άθροισμα της ζωής. Το πνεύμα δεν προσπαθεί εδω να γευθη εκ νέου ώρισμένες στιγμές του παρελθόντος, ούτε ενεργεί απλώς μιὰ τομή στη διάρκειά του, αλλά κατέχει την καθολική έποπτεία της κι' αιώρεΐται, θάλαγε κανείς, σε μιὰ τάξη υπερβατική, μέσα στην κατηγορία του άπολύτου χρόνου. Με την κατάσταση αυτή δεν έχει σχέση πια ή νοσταλγία, ούτε ή συγκίνηση που προέρχεται από την ψευδαίσθηση της επιστροφής του παρωχημένου που ανέφερα παραπάνω, όταν ή ένταση ενός συγκεκριμένου κύκλου αναμνήσεων συναγωνίζεται την αντίληψη του παρόντος. 'Ο συναισθηματικός τόπος που τη χρωματίζει είναι ή άνία και ή παγερότητα που πηγάζουν από την έντύπωση της άμνησίας του χρόνου και από την κατάργηση του παλμού της ζωής:

L' ennui, fruit de la morne incuriosité (1)
Prend les proportions de l' immortalité.
— Désormais tu n'es plus, ô matière vivante !
Qu' un grant entouré d' une vague érouvante,
Assoupi dans le fond d' un Sahara bruniex !
(*Spleen II*)

Τέλος, στο γνωστότατο ποίημα *Une charogne*, ο Baudelaire έδωσε στην δεξύτερη έκφραση την άμυνα του πνεύματος, που στηρίζεται στη μνήμη, αντίκου στο καταβλιπτικώτερο γεγονός της ύλικής φθοράς, τον θάνατο: «Πές στο σκουλήκι που θά σέ τρώει με φιλιά, πώς κράτησα τη μορφή και τη θεία ουσία των άποσυντηθειμένων έρώτων μου»⁽¹⁾ Ηρωϊκή πρόκληση που φανερώνει τον δοκιμασμένο ιδεαλιστή, όσο κι' αν ο τόνος υποδηλώνει κάποια γκριμάτσα σαρκασμού.

Με το αντιρροαλιστικό πνεύμα του συμβολισμού, ή λατρεία της αναμνήσεως έγγνώρισε νέαν άνθηση. Είναι περιττό να δώσω έδώ τὰ δείγματά της. Θα ήταν όμως άσυγχώρητο να λείψη ή μνεία του Mallarmé. Μερικά ποιήματά του ύψώνουν τον μηχανικό ιδεαλισμό, έλευθερωμένον από τὰ δραματικά στοιχεία που κυριαρχούν στον Baudelaire, στο βαθμό του απολύτου. Ο Mallarmé δέν έπηγε να ψηλαφήση τὰ σημάδια της σαπρίας που στιγματίζουν την ύλη, δέν έαήγε να δρέψη τον ίλιγγο του θανάτου μέσα στο μεθύσι της σαρκός, για να επιστρέψη, τραυματισμένος από τὰ γεγονότα, και να ζητήσει στη μνήμη άυταπάτη και παρηγορία. Άπεδησαύρισε την έμπειρία του χρόνου με την άνεξαρτησία και τη γαλήνη του σοφού, — «du solitaire ébloui de sa foi». Τη ζωή του, που πέρασε στα άνορα του όνειρου, τη φώτισε αδιάλειπτη μνήμη. Έπειτα τὰ ύλικά πλάσματα, έμψυχα και άψυχα, τυπώνονται έξ αρχής στη συνείδησή του μόνο με την πνευματική τους ουσία, — σχήμα, εικόνα, ιδέα, — χειραφειμένα, θάλεγε κανείς, από τὸ καθέστως της προσωρινότητας, σέ τρόπο που ή έκλειψή τους από τον κόσμο του αίσθητου να μη σημαίνει τὸ τέλος, αλλά τὴ νομιμοποίηση και την παγίωση της ύπάρξεώς τους. Και οι συναισθηματι-

κός ακόμη καταστάσεις, όσο είναι μετέωρες στον ψυχικό κύκλο του παρόντος, μένουν ξένες και άσυντόνιστες με τὴ βιθιά ατομικότητα του ποιητού. Η άκτινοβολία των πραγμάτων, ο δυναμισμός τους, άρχίζει, για τον Mallarmé, από τὴ μνήμη. Έτσι, ή ένθύμηση του νεκρού και του άπόντος είναι για αὐτόν ή τέλεια παρουσία (*O si chère de loin . . . , Sonnet*). Στο ποίημα που άφιέρωσε στο θάνατο του Gautier γράφει: «Le splendide génie éternel n' a pas d' ombre» — ο στίχος μπορεί να συμπληρωθῆ με τον άλλον εκείνον, τον παροιμιώδη, που έγραψε για τον Poe: «Tel qu' en Lui - même enfin l' éternité le change». Η μορφή του νεκρού στερεωμένη, άφθιτη, θά διατηρήσει κάποιαν άύλη ομοιότητα, ή φωνή του, ή γοητεία του ποιητικού λόγου του θά ζῆ στην άκοή των φίλων σαν «έπίσημη ταραχή λέξεων στον άέρα». Κι' άκόμα ή φράση αὐτή στο ίδιο ποίημα, που αποδίδεται στους ζωντανούς και δίνει τὸ μέτρο του ιδεαλισμού του Mallarmé:

Nous sommes
La triste opacité de nos spectres futurs.
(*Toast funèbre*)

Δέν πιστεύω να ύπάρχει άνάμεσα στους νεωτέρους άλλος από τον Mallarmé που, χωρίς μεταφυσική πλστη έδραιωμένη στη θρησκεία ή στη φιλοσοφία, με μόνον έναν αυτοφυή πλατωνισμό, δημιουργημένον από την ανάπτυξη της έσωτερικής ζωής, να έφθασε σέ τόση έξοικείωση με τον θάνατο.

Τὴ φιλολογική παράδοση που θέλει να σπουδάσει τον άνθρωπο έν σχέσει με τον χρόνο, και που στα τέλη του περασμένου αιώνα ήρθε να την ένισχύση ή φιλοσοφία του Bergson, την έπισηραγίζει ή πεζογραφία του Proust. Ο τελευταίος έπίγονος του ρομαντισμού! Προικισμένος με καταπληκτική μνήμη έδωσε στο θέμα όλο τὸ δυνατὸ βάθος. Άξίζει να μās άπασχολήση περισσότερο.

Κάθε στιγμή του ξυπνοῦσε την ήχώ του παρελθόντος: κάθε έντύπωση που δεχόταν είχε αντίκτυπο στη μνήμη, έφερνε στην έπιφάνεια πλήθος συγγενικές και κάποτε έτερόκλητες παραστάσεις που σχηματίζαν άτελεύτητες σειρές, άληθινά θραβουργή-

ματα αναμνήσεων. Η σύσταση του έμπροσσιογισμού που χαρακτηρίζει τὸ έργο του, ο σκελετός του, μηχανικός: τὰ συστήματα των αναλογιών που κατασκευάζει γύρο στα πράγματα περνοῦν και τρέφονται από τὴ μνήμη. Μολταῦτα, ο συνδετικός μηχανισμός της σκέψης δέν καταστρέφει την αὐτοτέλεια των αναμνήσεων ή «άγγίνους» δέν έξουδετερώνει την «πιστή» μνήμη. Ο Proust διέθετε την «αίσθηση», ιδιοφυία για την άκριβεια, που εύχεται κάπου ο Valéry, την ίκανή ν' αναλύση τὸ έργο, τὸ «τόσο λεπτό και βαθύ», του παρελθόντος, να διακρίνη ότι «αὐτός ο τόπος, αὐτός ο τοίχος δέν είναι όμοιοι, ίσως, με ό,τι ήταν χθές». Υπήρξε ο άριστοτέχνης της διαρκείας. Οι αναμνήσεις του διατηρούσαν τον ιδιαίτερο τόνο που χαρακτηρίζει ώρισμένη στιγμή του χρόνου, ώρισμένη διάθεση του θυμικού. Μεταπηδώντας με τὴ μνήμη από τὴ μιὰ περίοδο της ζωής του στην άλλη, εύρίσκει «σὰ μιάν άβυσσο ύψομετρικής διαφοράς, τὸ άσυμβίβαστο δυὸ άνομοίων ποιότητων άτμοσφαιρας και χρωματισμών».

Η άνίχνευση της διαρκείας, στην όποια βασίσθηκε ή συγγραφική του μέθοδος, τον έκαμε να σκοπιάψη έξ αρχής στη διαφορά «θεληματικής» και «αὐθόρμητης» μνήμης. Η πρώτη, ύποχείρια του ορθολογισμού, όργανο πρώτης ανάγκης, προμηθεύει στερεότυπη και άποξηραμένη εικόνα του παρελθόντος, έξίσωρη από τὴ χρήση. Η δεύτερη, δύστροπη και σπάνια, άντλεί από τὸ ύστέρημα της πρώτης, από τὰ στρώματα της λήθης, από τὸ θησαυρὸ που ή καθημερινή συνείδηση άφίνει στη σκιά. Η κινητοποίησή της είναι για τον μνήμονα ό,τι ή έπίσκεψη της θείας χάριτος για τον χριστιανό. Μ' αὐτή πετυχαίνει την άκριβῆ ανάπτυξη του παρελθόντος, μ' αὐτή κερδίζει την έπαφή με τὴ βιθύτερη ουσία της διαρκείας του, με την ουσία εκείνη που είναι καθατὸ «ψυχικό είδος», που δέν μπορεί ν' αναλυθῆ σέ αίσθητά, σέ έμπειρικά στοιχεία.

Οι αναμνήσεις δηλαδή του είδους αὐτοῦ, τὰ τρόπια της αὐθόρμητης μνήμης, δέν ταυτίζονται ποιοτικά με τις παρωχημένες καταστάσεις της συνειδήσεως που εικονίζουν (1)

(1) Γενικός κανόνας, θά πῆ κανείς, που ά-

στα κρῶσπεδιά τους κρυσταλλώνεται κάτι από τὸ γίνεσθαι του ψυχικού βίου που έχει στο μεταξύ συντελεσθῆ και τούτο, γιατί οι αναμνήσεις αὐτές, όσο μένουν αποθεμένες στα σκοτάδια της μνήμης «έμβολιάζονται» από τις βαθμιαίες αλλοιώσεις του έγώ, έπηρεάζονται από την άνεξακριβωτη άλχημεία του άσυνειδήτου. Η συγκοινωνία της μνήμης με τὸ άσυνείδητο έξηγεί και τὸ ιδιαίτερο εκείνο συναισθημα που συχνά περιγράφει ο Proust, όταν ή θεα ένός πράγματος άναμοχλεύει τὴ μνήμη, χωρίς να καταλήγη σέ συγκεκριμένη άνάμνηση: μάταια τὸ πνεῦμα κινητοποιεί τον μηχανισμό της «άναγνωρίσεως»: τὸ ασύλληπτο δράμα κυμαίνεται έξω από την άκτίνα της περιφοράς του, και όμως μεταδίδει στην ψυχή ένα μακρινό άρωμα, μιάν αίσθηση όνειρου, ένα τόνο άγνωστης ζωής (2). Έτσι τὰ τρία δέντρα που είδε σέ κάποιο περίπατο με άμάξι έμοιαζαν, γράφει, «σκιές που ζητούσαν να τις πάρω μαζί μου, να τις αποδώσω στη ζωή» με τις άπελπισμένες χειρονομίες των σαν γάθελαν να ποῦν: «ό,τι δέ μάθης από μās άπόψε, δέ θά τὸ μάθης ποτέ' αν μās άφίσης να πέσουμε πάλι στο βάθος αὐτοῦ του δρόμου, απ' όπου προσπαθούσαμε να ύψωθούμε ως έσένα, όλόκληρο ένα μέρος του έαυτοῦ σου που σου φέρναμε, θά πέση για πάντα στο μηδέν». Όμως τὸ άμάξι έφρευγε: «μ' έπαιρνε μακριά απ' αὐτὸ που μόνο πίστευα άληθινό, απ' αὐτὸ που θά μ' έκανε πραγματικά εύτυχημένο, έμοιαζε με τὴ ζωή μου».

Με τὴ ζωή του! Τὸ άσυγχρόνιστο των ψυχικῶν τάσεων με τον ρυθμὸ των γεγο-

ληθεύει για κάθε είδους άνάμνηση: όμως ύπάρχει διαφορά: οι αναμνήσεις της «θεληματικής μνήμης», οι κοινές δηλαδή, είναι τὸ «έλαττον», οι άλλες είναι τὸ «μείζον», αν επιτρέπονται εκφράσεις δανεισμένες από τὸ μέτρομα της ποσότητας.

(2) Μερικοί χριτικοί ύποστηρίζουν ότι στα μέτρα αὐτά ο Proust συνορεύει με τὴν πλατωνική διάκριση της μνήμης σέ έμπειρική και μεταφυσική («μνήμη»-«άνάμνησις»). Η δεύτερη σχετίζεται με τον κόσμο των Ίδεων, συγκρατεί τις έντυπώσεις που δέχτηκε τὸ πνεῦμα πριν από την ένσάρκωση. Έξηγώντας τὸ φαινόμενο με τὸ άσυνείδητο, όπως τὸ δέχεται ή ψυχολογία, πιστεύω ότι βρίσκομαι σιμότερα στη σκέψη του.

(1) Η «έλλειψη περιεργείας» εκδηλώνει την κατάπτωση του ζωικού «διαφέροντος».

νότων στάθηκε τὸ δράμα τῆς ζωῆς τοῦ Proust. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἄν διαδοχικό. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀφηρημένη ἐνότητα τοῦ μαθηματικοῦ χρόνου ποὺ μετροῦ τὴ ζωὴ ἑνὸς ἀτόμου, κινεῖται ἡ ψυχικὴ του διάρκεια, ἀνισοταχῆς, ἐλαστικῆ, ὅπου ἀνοίγεται «ἡ ἄβυσσος τῶν ὑπομετρικῶν διαφορῶν», ὅπου διαβαθμίζονται οἱ ἀμέτρητες τροποποιήσεις τῆς προσωπικότητος, ὅπου ξετυλίγεται ἡ πολλαπλότητα τοῦ ἐγῶ. Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ, ποὺ τὴν εἶχε κίβλας χρησιμοποιήσει στὸ ψυχολογικὸ μυθιστόρημα ὁ Bourget, ὁ Proust τὴν ἀνέλυσε καὶ τὴν ἔζησε ὡς τὴν τελευταία της συνέπεια. Ἡ ἀστάθεια, ἡ διαφοροποίηση τοῦ ἐγῶ καθιστᾷ σχεδὸν ἀνέφικτη τὴν πραγμάτωση τῆς ζωῆς ποὺ ἐγκτεται στὴ χρονικὴ σύμπτωση τῶν ροπῶν, τῶν σχεδίων, τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐμφανίζονται σὲ ὄρισμένο στάδιο τῆς διαρκείας του, μὲ τὴν ἀνάλογη ἀντικειμενικὴ εὐκαρία, μὲ τις ἀνάλογες κοινωνικὲς πιθανότητες. Ποτὲ τὰ γεγονότα δὲν φθάνουν στὴν ὥρα· ὅταν ἔρχονται, ἡ σύνθεση τοῦ ἐγῶ ποὺ θὰ βρισκόταν σὲ ἀνταπόκριση μαζί τους, ἡ συμπληρωματικὴ διάθεση, ἔχει λείψει ἢ δὲν ἔχει σχηματισθῆ. Συμπέρασμα: εὐτυχία δὲν μπορεῖ νὰ υπάρξει: «ἂν κατορθώσουμε νὰ ὑπερικήσουμε τις περιστάσεις, ἡ φύση μεταφέρει τὴν πάλη ἀπὸ τὰ ἔξω στὰ μέσα καὶ κάνει τὴν καρδιά μας ν' ἀλλάξει ἀρκετὰ ὥστε νὰ ποθίση ἄλλο ἀπ' αὐτὸ ποὺ πρόκειται ν' ἀποκτήσει». Ἡ φύση, ποὺ ἐχθρεύεται τὸν ἄνθρωπο, ἔχει ὑστατο ὄπλο τὴν «ψυχολογικὴ ἀδυναμία εὐτυχίας».

Οἱ ρομαντικοὶ εἶχαν αἰσθητοποιήσει τὴν ἐνέργεια τοῦ χρόνου περισσότερο στὴν ἀντικειμενικὴ μορφή της. Τὸ δράμα τῆς ἐφημερότητας ἐπήγαξε, γι' αὐτοὺς, ἀπὸ τὴν ιστορικὴ ἐξέλιξη τῆς ζωῆς — ὕλικὴ φθορὰ, χωρισμοί, ἀπώλειες θετικῆς. Ὁ Proust μετέφερε τὸ δράμα τῆς ἐφημερότητας σχεδὸν ἀποκλειστικά στὸ ψυχολογικὸ ἐπίπεδο· ἐνίωσε βαθιά, ὅσο κανένας, τὸν θάνατο ἐκεῖνο, «τὸν τμηματικὸ καὶ ἐξακολουθητικό», ποὺ δουλεύει σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς μας καὶ «ξεκολλᾷ κάθε στιγμὴ κομμάτια τοῦ ἐαυτοῦ μας, πάνω στὴ νέκρωση τῶν ὁποίων νέα κύτταρα θὰ πολλαπλασιαστοῦν». Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐγῶ ποὺ φθίνει ἐπιζοῦν γιὰ λίγο, πάσχουν, ἀγωνιοῦν, ἀν-

τιστέκονται, ὡς ποὺ «ἡ νέα ζωὴ ποὺ ὀνομάζεται Συνήθεια», ἐνσάρκωση τοῦ ἔργου τοῦ χρόνου, τὰ ἐξοντώνει ὀλοῖελα, καὶ τὰ σκεπάζει ἡ λήθη.

Ὅμως, μέσα ἀπὸ τις διακοπὲς καὶ τοὺς μερικὸς θανάτους, μέσα ἀπὸ τις «διαλείψεις τῆς καρδιάς» καὶ τις διαδοχικὲς «ἐπιφάνειες λήθης», ἡ μνήμη, ἡ βυθισμένη στὴ ζώνη τοῦ ἀσυνειδήτου, κρατᾷ τὸ νῆμα τῆς ἐνότητας. Ἡ μνήμη εἶναι κί' ἐδῶ ἡ ἀμυνα τοῦ πνεύματος. Οἱ ἐκλάμψεις τῆς αὐθόρμητης μνήμης κατορθώνουν ν' ἀνοικοδομήσουν ὡς ἓνα βαθμὸ τὴν ἐνότητά του. Ἦταν οἱ μόνες στιγμὲς ὅπου ὁ Proust, σ' ἓνα ἐπίπεδο ὀλωσδιόλου νοητό, μὲ τὸν αὐτόματο συνδυασμὸ τῶν στοιχείων τῆς μνήμης, ἐδοκίμαζε, ἀναδρομικῶς, ἰσχυρὲς συγκινήσεις, τις ὁποῖες ἡ χρονικὴ ἀσυμμετρία ποὺ διεχώριζε τὴ ζωὴ του, καθὼς εἶπα, τὸν εἶχε ἐμποδίσει νὰ αἰσθανθῆ στὸ παρελθόν. Παράδειγμα, κλισιὸ καὶ: ἡ ὄψη «πραγματοποίηση» τοῦ πένθους γιὰ τὸ θάνατο τῆς γιαιγιάς του — ποὺ ὡστόσο τὴν εἶχε ἀγαπήσει μὲ ὄση θερμὴ στοργὴ καὶ τὴ μητέρα του — μιὰ νύχτα ποὺ ὑποφέροντας ἀπὸ τὴν καρδιά του, ἐνῶ ἐσκίβε νὰ ξενευθῆ, διέκρινε ξαφνικὰ ὀλοζώντανο μὲς στὴ μνήμη του τὸ πρόσωπό της, «τὸ πραγματικὸ της πρόσωπο», ὅπως ἦταν ἄλλοτε ὅταν ἐσκίβε πάνω του, τρυφερὸ καὶ ἀνήσυχο, νὰ τὸν βοηθήσει σὲ παρόμοιες κρίσιμες ὥρες: «κί' ἔτσι, μὲς στὸν τρελλὸ πόθο νὰ ριχτῶ στὴν ἀγκαλιά της, μόλις τὴ στιγμὴ αὐτὴ, περισσότερο ἀπὸ ἓνα χρόνο μετὰ τὴν κηδεία της, χάρις στὸν ἀναχρονισμό ποὺ ἐμποδίζει τὸ ἡμερολόγιο τῶν γεγονότων νὰ συμπέσει μὲ τὸ ἡμερολόγιο τῶν αἰσθημάτων, ἐμάθαινα πὼς εἶχε πεθάνει».

* * *

Ἡ ψυχολογικὴ πεῖρα τοῦ Proust ἐπαληθεύει τὸ πόρισμα ποὺ εἶχε διατυπώσει δυὸ αἰῶνες πρὶν ἡ φιλοσοφία (Locke καὶ Leibniz): ἡ μνήμη ἐξηγεῖ ἢ τοῦλάχιστο ἐκδηλώνει τὴν ταυτότητα τοῦ ἐγῶ — «προσωπικὴ ταυτότητα», — ἀπὸ τὴ μνήμη πηγάζει τὸ αἰσθημα, ἡ γνώση τῆς ταυτότητας αὐτῆς. Τὸ ὅτι κατορθώνουμε, ἔστω καὶ γιὰ λίγες στιγμὲς, νὰ ξαναγίνουμε αὐτοὶ ποὺ ὑπῆρξαμε πρὶν, ἢ «ὑποτροπὴ» πε-

ρισμένης αἰσθαντικότητος καὶ νοσοτροπίας σὲ ἐποχὴ ποὺ ἡ συνείδηση ἔχει ὀλοῖελα χειραφετηθῆ ἀπ' αὐτὲς κί' ἔχουν λείψει οἱ ἔξωτερικὲς συνθήκες ποὺ εἶχαν συνδεθῆ μαζί τους, πείθουν ὅτι οἱ διάφορες φράσεις τοῦ ἐαυτοῦ μας, συχνὰ ἄλλοπρόσαλλες κί' ἀντιφατικὲς, δὲν διακόπτουν τὴ συνοχὴ τοῦ ἐγῶ, ὅτι ὁ πυρήνας εἶναι ἓνας καὶ ὁμοῦσιος. Ἡ ταυτότητα τοῦ ἐγῶ ὑπάρχει. Ἀλλὰ ἡ μνήμη ποὺ τὴν ἀποδεικνύει, μόνον αὐτὴ εἶναι τάχα ἰκανὴ νὰ μᾶς τὴν κάμη συνειδητή; Δὲν ὑπάρχει ἄλλο μέσον νὰ διατηρήσουμε αὐτὸ ποὺ δὲν ἀνήκει στὸ παρόν; Δὲν ὑπάρχει ἄμεσος τρόπος νὰ ἐπικοινωνήσουμε μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς διαρκείας μας, νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ παρελθόν μας; Πρέπει νὰ περιμένουμε παθητικὰ τοὺς σπινθήρες τῆς μνήμης γιὰ νὰ ζήσουμε τις ὑψηλότερες στιγμὲς τῆς ζωῆς μας, ὅπως περίπου ὑπεστήριξε ὁ Musset; — Ὁ Proust ἀπαντᾷ ἀδίστακτα ναί: «τὸ σύνολο τῆς ψυχῆς μας (notre âme totale), γράφει στὸ μέρος ποὺ ἀνέφερα προηγουμένως, ἔχει σχεδὸν ἐκτονωτικὴ ἀξία». Καὶ τοῦτο, γιὰ ἓνα μέρος, τὸ μεγαλύτερο τοῦ ψυχικοῦ πλούτου, δὲν εἶναι στὴ διάθεσή μας, ἀφοῦ τὸν περισσότερο καιρὸ μὲνει ἀποθηκευμένο σὲ ἀπρόσιτη περιοχὴ τοῦ πνεύματος καὶ δὲν κατορθώνει νὰ ἐνσωματωθῆ στὴ συνείδηση παρὰ ὅταν εὐδοκίηση ἢ αὐθόρμητη μνήμη — καὶ τότε πάλι ἐκτοπιζοντας τὰ στοιχεία ποὺ συνθέτουν τὸ ψυχικὸ μας παρόν. Ἡ διάρκεια εἶναι, κατὰ τὸν Proust, διηρημένη σὲ τμήματα αὐτόνομα ποὺ δὲν συγκοινωνοῦν μετὰ τῶν, παρὰ μόνον παραταγμένα στὴ χρονολογικὴ τους σειρά, ἀσυμβίβαστα καὶ ξένα. Ἡ λειτουργία τῆς μνήμης συνίσταται στὴν «ἐπὶ μέρους» ἀνάπλαση τῆς διαρκείας.

Ὅσοι ἐμελέτησαν τὸν Bergson, θὰ διακρίνουν ἴσως πόσο ἡ ἐμπειρικὴ ἀντίληψη τοῦ Proust διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐννοια τῆς «καθαρῆς διαρκείας», ὅπως τὴ διατυπώνει ὁ φιλόσοφος. «Καθαρὰ διάρκεια», ἀμέτοχη δηλαδή τῆς ἰδέας τῆς «ἐκτάσεως», εἶναι, γράφει ὁ Bergson, «ἡ μορφή ποὺ παίρνει ἡ διαδοχὴ τῶν καταστάσεων τῆς συνειδήσεως, ὅταν τὸ ἐγῶ μας ἀφίνεται νὰ ζήσει, ὅταν παρυσίλει νὰ χωρῆ τὴν τωρινὴ κατάσταση ἀπὸ τις προηγούμενες». Δὲν εἶναι ἀνάγκη, πρὸς τοῦτο, νὰ ξεχάση τις παρω-

χημένες καταστάσεις· «ἀρκεῖ, ἐνθυμούμενο τις καταστάσεις ἐκεῖνες, νὰ μὴ τις παραθέτῃ στὴν παρούσα σὰν ἓνα σημεῖο κοντὰ σὲ ἄλλο, ἀλλὰ νὰ τις ὁργανώσῃ μ' αὐτὴν, ὅπως συμβαίνει ὅταν ἐνθυμούμεθα, χυμένες τρόπον τινα μαζί, τις νότες μᾶς μελωδίας». (Ἵπογραμμίζω ἐγώ). Κατὰ τὸν Bergson, ἡ ψυχικὴ διάρκεια δὲν εἶναι σειρά μονάδων, δὲν εἶναι «τίξεις» διαδοχῆς, ὅπως ἡ μετατόπιση ἑνὸς κινήτου σημείου μέσα σὲ διάστημα ποὺ ἀναλύεται σ' ἓνα ἀριθμὸ ἀλληλοδιαδόχων «θέσεων»· ἀδιαίρητη στὴν ἀλληλουχία της καὶ ἑτερογενῆς, μοιάζει μὲ μουσικὴ φράση, ὅπου κάθε προσπιθέμενη νότα ἀλλοιώνει τὴ φυσιογνομία τοῦ συνόλου. Σὲ καθε στιγμὴ της περιέχεται τὸ παρελθόν ὀλοκληρῶ. Οἱ διάφορες φράσεις τῆς συνειδήσεως διαρθρώνονται καὶ συνυφαίνονται μετὰ τῶν· ἡ μία συνεχίζεται μέσα στὴν ἄλλη, ὅπως τὰ μέλη ἑνὸς ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ πολλαπλότητα τοῦ ἐγῶ δὲν εἶναι ἀριθμητικὴ ἀλλὰ ποιητικὴ· τὸ ἀθροισμα δὲν τὸ δίνει ἡ πρόσθεση ἀλλὰ ἡ σύνθεση τῶν μερῶν. Ἡ συνείδηση προβαίνει κατὰ «πρόοδο δυναμικῆς». Ἀλλὰ ποῦ ὀφείλεται τότε ἡ «ἐκτατικὴ» παράσταση τοῦ χρόνου, στὴν ὁποία ἐπιμένει ἡ κοινὴ ἀντίληψη, καὶ γιὰ τὴ μνήμη κατακερματίζει τὴ διάρκεια καὶ τὴν ἀποθέτει σὲ τμήματα μὲ περίγραμμα καθορισμένο; Ὁ Bergson ἐξηγεῖ τὸ πρᾶγμα διακρίνοντας δυὸ «ὄψεις» τοῦ ἐγῶ: ἡ πρώτη, ἡ βαθύτερη, εἶναι ἡ ἔδρα τῆς «καθαρῆς διαρκείας»· αὐτὴ ζῆ τὸν χρόνο ὀργανωμένο, σὰν τὰ διάλειπτα ροῆ», χωρὶς νὰ μετροῦ, νὰ σημαδεύῃ, νὰ διαστέλλῃ ἢ δεύτερη, ἡ «ἐπιφάνεια» τῆς ἐπαφῆς τοῦ ἐγῶ μὲ τὸν ἔξω κόσμο, ποὺ δέχεται καὶ μεταβιβάζει τὴν πρώτη ὕλη τῆς διαρκείας (ἐντυπώσεις, αἰσθήσεις), αὐτὴ, ἐπιηρεασμένη ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ «χώρου», ποὺ ἀποτελεῖ τὴ σκηνὴ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς, ταξινομεῖ τὰ ψυχικὰ γεγονότα μὲ τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν αὐτοτέλεια ποὺ διακρίνουν τις θέσεις τῶν ἀντικειμένων μέσα σὲ διάστημα· δίνει σὲς διάφορες φράσεις τῆς ἐμπειρίας μορφή συγκεκριμένη καὶ ξεχωριστὴ, ὅπως συγκεκριμένες καὶ ξεχωριστὲς εἶναι οἱ αἰτίες, οἱ τοποθετημένες σὲ ἔξωτερικὸ περιβάλλον, ποὺ τις ἐγέννησαν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ ἐγῶ διαθλάται καὶ προβάλλεται σὲ διά-

σημα· ο χρόνος διαιρείται, λαβαίνει μορφή πλαστική· η ένια ψυχική διάρκεια αναλύεται, αποκατά «ρυθμιστάς», ρυθιεύεται με σταθερά σημεία προσωπολογισμού. Σ' αυτά στηρίζεται η σκέψη και η μνήμη όταν διευθετούν το παρελθόν σε σχήμα «κλιμακωτόν». Ο Bergson ομολογεί ότι χρειάζεται δυνατή προσπάθεια για να συντηρησθῆ κανείς με την πρώτη όψη του εγώ, για να μεταφερθῆ στα βάθη της «οργανωμένης και ζωντανής νοήσεως», όπου τα περασμένα ψυχικά γεγονότα εξαντλούνται να ζούν και να ενεργούν. Η ψυχολογική ζωή διαιροποιείται ουνήθως επάνω στο επιφανειακό εγώ, όπου ιδέες και αισθήματα, βγαλμένα από το συνεχές γίνεσθαι του εαυτού μας, διακεκομμένα, αδρανῆ, — σχηματικοποιημένες απεικονίσεις ρευστών προτύπων, — εξαντικειμενικεύονται και τακτοποιούνται μέσα στην «εξωτερική» παρουσία της διαρκείας, το καθένα τιτλοφορημένο με την ιδιαίτερη χρονολογία του και τον προσδιορισμό του χώρου που ελθε τὴ γέννησή του.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ν' ἀπορῆ κανείς γιατί ὁ Proust ἔμεινε σὶ ἐπίπεδο αὐτὸ καὶ γιατί ἡ ἀνάληψη τῆς ψυχικῆς διαρκείας του, καὶ ἐπιχειρεῖ σὶ πολὺτομο ἔργο του, ἀφίνει τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ἐξαρθρωμένου ἐγώ, διασκορπισμένου μέσα σὶ χρόνο, καὶ ἡ μνήμη μόνο τοῦ χρησίμευσε γιὰ συνεκτικὸς δεσμὸς. Ὡστόσο, ἡ θεμελίωση τῆς προσωπικότητος τοῦ Proust ἐπάνω σὶ τὴ μνήμη, ὁ «παρελθοντισμὸς» του, καθὼς τὸν ὠνόμασαν (εἴμαστε σὶ τοὺς ἀντίποδες τοῦ φουτουρισμοῦ), ἔδωσε λαβὴ σὶ τὸν Ramon Fernandez νὰ διατυπώσῃ ἐνδιαφέροντες ἐπιρροές, τὶς σοβαρότερες, ὅσο ξέρω, καὶ προκίλεσε τὸ ἔργο τοῦ Proust (1). Ἀπὸ τὸν Proust ἔλειψε, γράφει ὁ νέος γάλλος κριτικὸς, ἡ «ἐσωτερικὴ ἐνοποίηση» (ὁ ὅρος εἶναι τοῦ Léon Brunschvicg: «l'unification interne dont le contraire est

(1) Ὁ Fernandez, σὶ τὴ μελέτη καὶ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, παρατηρεῖ, σὶ ὑποσημείωση, ὅτι ὁ Proust χωρίζεται ἀπὸ τὸν Bergson σὶ τὴ ἀντίληψη τοῦ χρόνου καὶ ὑπόσχεται νὰ παραμετρηθῆ διὰ μακρῶν τὸ «σημαντικὸ πρόβλημα». Ἡ ἐργασία αὐτή, ὅπου τὰ λίγα καὶ ἐσημείωσα πρὶν θὰ εἴρισκαν, ὑποθέτω, πλατὴ ἀνάπτυξη, πλουτισμένα με συγκριτικὴ τῶν κειμένων, δὲν εἶδε ἀκόμη τὸ φῶς.

la multiplicité étalée *partes per partes*.) Ὁ Fernandez ὑποστηρίζει ὅτι ἡ προσωπικότητα πρέπει νὰ βασιζέται σὶ τὴν «πνευματικὴ πρόοδος». Κάθε ἐμπειρία πρέπει νὰ τὴν ἀποχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς καὶ τὴ συνδέουν με ὠρισμένα σημεία τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα δηλαδή ἐκεῖνα καὶ προσδιορίζουν ἀπλῶς τὸ φαινόμενο, νὰ τὴν ἀπλοποιήσουμε καὶ νὰ τὴν μεταφέρουμε σὶ τὸν τόνο τοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις, ἡ νόηση πρέπει νὰ καταρτίσῃ ἀξίες θετικές, οὐσιαστικές, ὀριστικὰ προσαρτημένους σὶ τὸ σύστημα τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Αὐτὸ σημαίνει νὰ «διατηρῆς» ἐντυπώσεις, ὅχι νὰ μένης προσκολλημένος, σὶ, σὶ ἀντικείμενά τους. Ἡ νόηση δρεῖλει νὰ ξεπερνᾷ τὶς ἀσυνάρτητες ἀντιδράσεις τῆς εὐαισθησίας καὶ νὰ δημιουργῆ «μέλλον». Εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ συμπήξῃ κανείς προσωπικότητα ζωντανή, εὐρισκόμενη σὶ «διαρκῆ ἀύξηση», καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς νὰ ὑπακούουν σὶ μιὰ κεντρικὴ ἔλξη μόνον ἔτσι διαμορφώνεται «ἐνας πυρήνας συναισθηματικῆς ἀντιστάσεως καὶ συγχρόνως μιὰ δέση τῶν προσανατολισμένων πρὸς ὠρισμένη κατεύθυνση». Ὁ Fernandez βρίσκει τὸ ὑπόδειγμα σὶ δύο ἄγγλους, τὸν Newman καὶ τὸν Meredith, ἀνθρώπους «καὶ σκερῶνον τὸ αἰσθημῆ τους με τὴ σκέψη τους καὶ ἀποδεικνύουν τὴ σκέψη τους με τὴ ζωὴ τους». Ὅταν ἀπεναντίας, ἀντὶ νὰ ἐμμεταλλεύεται κανείς, ἀντὶ νὰ συγκεντρώσῃ καὶ νὰ συνθέτῃ τὴν πεῖρα του, διαχύνει τὸ ἐγὼ του μέσα σ' αὐτὴ, αἰχμάλωτος τοῦ χρόνου καὶ τῶν τόπων ὅπου ἐπέρασε ἡ ζωὴ του, ὅπως ὁ Proust, τότε φυσικὰ δὲν μπορεῖ ἄλλοιῶς νὰ πετύχῃ τὴν ταυτόχρονη συνύπαρξη τῶν στοιχείων τοῦ εαυτοῦ του σὶ ὠρισμένη στιγμή τῆς διαρκείας του, καὶ μόνον αὐτὴ δίνει τὴν πλήρη «ἐναίσθηση τοῦ ἐγώ», καὶ μόνον με τὴ σύμπραξη τῆς μνήμης, τὴν τυχαία καὶ τὴν ἀπρόβλεπτη: «γιὰ νὰ αἰσθανθοῦμε καὶ νὰ ποιήσουμε, γιὰ νὰ θελήσουμε, πρέπει νὰ ὑποστοῦμε πρῶτα μιὰ μειωμένη ἀπὸ τὴν ἀνάποδη...» Ἡ ψυχολογικὴ μας ζωὴ ἀποτελεῖται τότε ἀπὸ «κύματα ἀνεξάρτητα καὶ μεταβιτικά», καὶ ἡ συνείδηση θὰ καταγράψῃ ἀπλῶς τὸ πέρασμά τους. Ἀτομο ὅμως ἔτσι ὠργανωμένο δὲν μπορεῖ νὰ

ἐγγυηθῆ τοὺς λόγους του καὶ τὶς πράξεις του, δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ ἐξυπηρετήσῃ καμμιὰ ἰδέα προόδου.

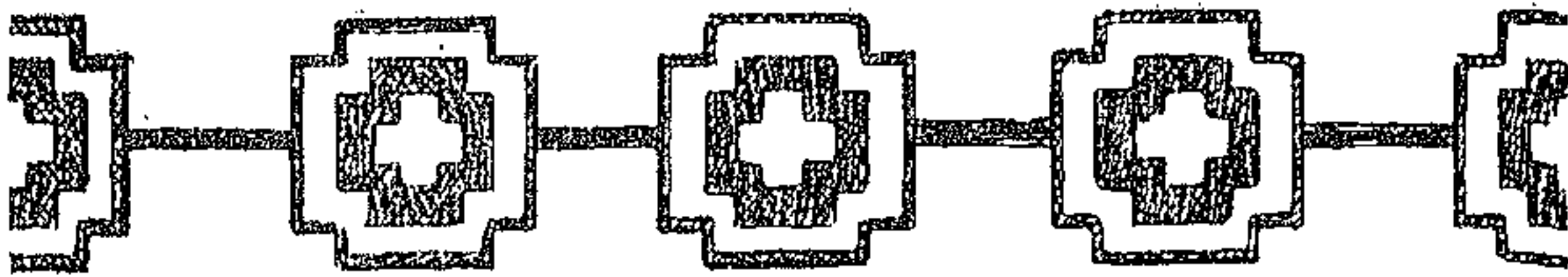
Ἡ γνώμη τοῦ Fernandez σημειώνει ἀποφασιστικὴ ἀντίδραση ἀντίκρου σὶ τὴ διάσπωση τοῦ ἐγώ, ἀντίκρου σὶ τὸν ἀνεριμάτιστο χαρακτήρα καὶ παρουσίασε ἡ σύγχρονη ψυχολογία, καὶ καὶ, μετὰ τὸν Proust, ἐπρόβαλε ἀκόμη ἐντονώτερος σὶ μεταπολεμικὸ μυθιστόρημα. Ἡ κριτικὴ του ἀπὸ μιὰν ἀρχὴ ἐκπορεύεται: τὴ γνώμη ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα καὶ τὸν οὐμανισμό ἰδέα τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀτόμου καὶ, ἀνεξίτητα ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς, ἀποβλέπει νὰ διπλῆσῃ ἀνθρώπους ἀποικιοκρατικούς, σὶ ὅποια σφαῖρα δράσεως — ἀνθρώπους ἐξοπλισμένους με ἀσφαλτο ἀτομικὸ γνώμονα, καὶ νὰ διαθέτουν σὶ κἀθε στιγμή τῆς ζωῆς ὁμοιόμορφη ἐσωτερικὴ κύρωση τῶν ἐκδηλώσεών τους καὶ νὰ προχωροῦν διαρκῶς ἐνισχυμένοι πρὸς τὴν ὁλοκλήρωση καὶ τὴν ὠριμότητα. Παρόμοια συγκρότηση τοῦ ἐγώ δὲν ἐξουδετερώνει βέβαια τὴ συμβολὴ τῆς μνήμης, ἀλλὰ τὴν ὑποτάσσει σὶ κάποιον μέθοδο διαλογῆς. Ἐντοπισμένη σὶ ἀφηρημένα ὅρια τοῦ προβλήματος τῆς προσωπικότητος, ἡ «δέση» τοῦ Fernandez φαίνεται ἐπιβουλή καὶ σημαντικὴ.

Ὅμως, τὸ κριτικὸ κοίταγμα τοῦ Proust μέσα ἀπὸ τὸ πρῶτο τῶν ιδεῶν αὐτῶν εἶναι, νομίζω, ἄστοχο. Τὰ στοιχεῖα τῆς ἐμπειρίας καὶ ὁ Proust ἐξαντικειμενικεύει καὶ τοποθετεῖ, ἀμύητα, σὶς «γωνίες τοῦ χρόνου καὶ τοῦ διαστήματος» καὶ μαζί μ' αὐτά, ἀναπόσπαστα, τὰ κομμάτια τοῦ ἐγώ καὶ τὰ ἔζησε, εἶναι τέτοιος φύσεως, καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐφαρμοσθῆ τὸ ἀντίθετο

processus, ἡ συμπύκνωσή τους δηλαδή σ' ἓνα ψυχικὸ «σῶμα». Ὁ Proust κνηγᾷ μέσα ἀπὸ τὶς ἰδιοτροπίες τῆς αἰθόρητης μνήμης τὴν αἰσθητὴ ὄψη τῶν πραγμάτων, καὶ ἀκόμη τὶς ἀσάθμητες καταστάσεις τῆς συνειδήσεως, τὴν ἀπόχρωση, τὴ μουσικότητα μιᾶς ἐποχῆς τοῦ ἐγώ, στοιχεῖα δηλαδή κατ' ἐξοχὴν irréductibles, καὶ δὲν ἐπιδέχονται ἀπλοποίηση, μεταπλάσεις καὶ προσαρμογές. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν μπορούν λοιπὸν, ὅπως εἶπα, καὶ ἔξ ἄλλου δὲν χρησιμεύουν, νὰ ἀκρωθιοθῶν σὶ πλαστικὴ προσωπικότητα καὶ νὰ ξετυλίγεται καὶ ν' αὐξάνη, συστηματικά, με προσθέσεις καὶ ἀφορισμοὺς διαρκῶς καινούργιους. Ἐπειτα, ὁ Proust ἦταν προσωπικότητα καλλιτεχνική. Ἡ μετατροπὴ τῶν «αἰσθησεῶν» σὶ «συναίσθηματα», καὶ γυρεύει ὁ Fernandez, δὲν θὰ τοῦ πρόσθετε αἰσθητικὸ κέρδος. Ἀντικείμενο τῆς προσπαθείας του ἦταν ἡ γνώση καὶ ἡ ἐκφραση τοῦ ἐγώ, ὅχι ἡ ὀργάνωσή του καὶ ἡ σταδιοδρομία του σὶ τὴν πράξη. Καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Proust ἀπέδειξε ὅτι γιὰ τὴν ἐξερεύνηση τῆς συνειδήσεως, γιὰ τὴ συνάξη τοῦ ἀποταμιευμένου τῆς ζωῆς με τὸ ὅποιο δημιουργεῖται ἡ τέχνη, ἡ μνήμη εἶναι τὸ ἀναντικατάστατο ὄργανο — ἡ μνήμη ἡ ἀφημένη σὶ τὸν εαυτό της, ἡ ἀπερίσπαστη καὶ ἀκυβέρνητη, καὶ ἡ μόνωση τὴν φέρνει σὶ ἐνταση φανταστική. Ἐγράψα τὸ ἔργο του ὅταν ἡ ἀρρώστεια τοῦ εἶχε σχεδὸν διακόψει τὴν ἐπικοινωνία με τὸν κόσμον καὶ ἡ ζωὴ του εἶχε κλείσει σὶ παρελθόν: «ἐνίωσα τότε, ὅτι ποτὲ ὁ Νῶε δὲν εἶδε τόσο καλά τὸν κόσμον, ὅσο μέσα ἀπὸ τὴν κιβωτόν, παρ' ὅλο καὶ ἦταν κλειστὴ καὶ ἦταν νύχτα σὶ τὴ γῆ».

Δ. ΝΙΚΟΛΑΡΕΪΖΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ

ΑΘΑΝΑΣΙΑ

Ἦμουν πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ ρωτήσω, καί
πιὸ πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ μοῦ ποῦν ἀριότητα...

Πρὶν πᾶν ἀκόμα σὲ κανένα σκολεῖό, ἤ μητέρα μ' ἔστερνε νὰ περνῶ τὴ μέρα μου στῆς θειᾶς μου, στὸν Ἄμμο. Μαρνέττα Στουπάθινα τὴ λέγανε τὴν ἀγαθὴ ἐκείνη γυναῖκα, ἀδερφή μεγαλύτερη του πατέρα μου, ποὺ τοῦ ἔμοιαζε κιόλα, κι' εἶχε δυὸ μεγάλες θυγατέρες, τὴ Γιούλια καὶ τὴ Μαρία. Ὁ ἀντρας της, ὁ Ἰζώρτζης ὁ Στουπάθης, ἦταν ἀδερφός τοῦ παπᾶ-Στουπάθης τῆς Φανερωμένης, τοῦ σεβασμίου, καὶ τοῦ Παναγιώτη τοῦ Στουπάθης τοῦ κλούσιου ἔμπορα. Φτωχοῦλης ὅμως αὐτὸς ὁ κατ' ἐμὲ, μόλις τὰ κατάφερε μὲ τὸ μαγαζάκι ποὺ εἶχε κεῖ στὸ κατώι τοῦ σπιτιοῦ, μπακάλικό μαζι καὶ ψιλικατζίδικο. Γι' αὐτὸ ἐργάζονταν κι' οἱ δυὸ του θυγατέρες, πλέκοντας ὀλημέρα κρητικὰ μέρλα μὲ κοπανέλια. Δὲν ξέρω τώρα καλὰ, μὰ μοῦ φαίνεται πὼς οἱ χρυσοχέρες αὐτές, μὲ τίς θαυμαστὲς ἀληθινὰ νταντέλλες, τὰ Ἰνκᾶσα καὶ τὰ ποντίμα, ποὺ εἶχαντὴ γνώση καὶ τὴν ὑπομονὴ νὰ φτιάχνουν, ξεδούλευαν πολὺ περισσότερα ἀπ' τὸ μικρομαγαζάτορα τοῦ Ἄμμου ποὺ πουλοῦσε πετρέλαιο μὲ τὸ καρτεζίνι καὶ λάδι μὲ τὸ στάγγο, παίρνοντας πεντάρες καὶ δίνοντας ρέστα μονόλεφτα...

Ἡ μέρα μου, στῆς θειᾶς μου τῆς Μαρνέττας, ἦταν πάντα ἡ ἴδια, στερεότυπη. Τὴν αὐγὴ, πότε νωρίτερα καὶ πότε ἀργότερα, ὁ ὑπηρετὴς μας μάφινε στὴ μπασιά. Καλημέριζα τὸ μπάρμπα μου ἀπὸ τὴν πορτοῦλα τῆς σκάλας ποὺ συγκοινωνοῦσε μὲ τὸ μαγαζί, κι' ἀνέβαινα ἤσυχχα καὶ φρόνιμα, γιὰ τ' ἤξερα πὼς στὸ σπῖτι ἐκεῖνο δὲ σήκωναν ντόρους καὶ φωνές. Ἀγκάλιαζα τὴ θειά μου ποὺ μὲ δεχόταν πάντα στὸ κεφαλόσκαλο, κι' ἔμπαινα ἴσια στὸ σαλότο, ὅπου οἱ ξαδερφάδες μου, τὸ ἴδιο ἤσυχχα κι' αὐτές, σοβαρὰ, ἦταν κιόλα καθισμένες μπροστὰ στὰ κουσουνέλα τους κι' ἔπλεκαν, ὄλο ἔπλεκαν, σωπαίνοντας ἢ σιγοκουβεντιάζοντας. Καθόμουν στὸ σκαμνάκι

μου, πότε κοντὰ στὴ Γιούλια καὶ πότε κοντὰ στὴ Μαρία — δὲν ξέρω ποιά ἀπ' τίς δυὸ μὲ τραβοῦσε τότε περισσότερο, μὰ καμμιὰ, στοχάζουμκι, ἐξαιρετικὰ — ἔδραξα τὴ φυλλάδα μου κι' ἀρχίζα σιγὰ σιγὰ νὰ κηππακίζω. Οἱ πρῶνές αὐτές ὥρες μοῦ ἦταν κάπως στενόχωρες. Βαριόμουν τὸ κηππάκισμα, τὸ καθησισιό, τὴν ἀκίνησια, τὴ σιωπὴ, τὸ ξερό καὶ μονότονο τραγούδι τῶν κοπανελιῶν. . . Κι' αἰστανόμουν ἀληθινὴ ἀνακούφιση κάθε φορὰ ποὺ ἔμπαινε στὸ σαλότο ἡ θειά μου νὰ μοῦ πεῖ γελαστὴ κανένα λογάκι ἢ, τὸ καλύτερο, νὰ μὲ στείλει κάτου στοῦ μπάρμπα μου γιὰ κανένα θέλημα. Γιὰ τ' ἤξερα πὼς αὐτὸς, ἀν ἦταν εὐκαιρὸς, θὰ μὲ κρητοῦσε λιγάκι κοντὰ του, νὰ μοῦ πεῖ καμμιὰ παροιμία, καὶ πάντα θὰ μὲ φίλευε, πότε μιὰ μινέτα, πότε ἕνα κούτσουπο καὶ πότε ἕνα ξερό σύκο. . .

Κατὰ τὸ μεσημέρι, πότε ἡ Γιούλια, πότε ἡ Μαρία, ἀφίταν γιὰ λίγο τὰ κοπανέλια, μ' ἔπαιρναν κοντὰ του, — κάποτε καὶ στὰ γόνατά τους — μ' ἔδραζαν νὰ πῶ τὸ μάθημά μου καί, ἀν τ' ἤξερα καλὰ, μάλλαζαν. Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσω πὼς αὐτὸ γινόταν πολὺ σπάνια καὶ πὼς ἀλάκηρες ἐβδομάδες κηππάκιζα τὴν ἴδια καταφραγμένη σελίδα, τίς ἴδιες σθημένες συλλαβές. Ἐπειτα περνούσαμε στὸ τινέλλο καὶ καθόμαστε στὴν τάβλα. Ὁ ὑπηρετὴς μοῦ ἔφερνε πάντα τὸ μεσημεριάντικο φαί μου ἀπ' τὸ σπῖτι. Δοκίμαζα ὁμως κι' ἀπ' τὸ φαί τῆς θειᾶς, ποὺ πάντα τὸ ἔδρισκα πιὸ νόστιμο. Ὁ μπάρμπα-Ἰζώρτζης ἔτρωγε κάτου στὸ μαγαζί, γιὰ τὸν εἶχε ἀνθρώπο νάφινει στὸ πόδι του. Μετὰ οἱ ξαδερφάδες μου ἀνέβαιναν στὶς κάμαρές τους. Ἡ θειά μου ξαπλωνόταν νὰ κοιμηθεῖ. Κι' ἐγὼ τριγύριζα στὸ σπῖτι, σκάλιζα τὰ πάντα, ἔθγαινα στὰ παράθυρα ἢ ἔπαιζα σὲ καμμιὰ ἀκρη ὀλομόναχος. Μιὰ φορὰ μόνο, θυμοῦμαι, σιγοκατέβηκα τὴ σκάλα καὶ βγήκα στὸ δρό-

μο μὰ μιὰ κακίστρα γειτόνισσα μὲ μαρτύρησε, κι' οἱ αὐστηρὲς ξαδερφάδες μου μὲ μαλλώσανε τόσο δυνατὰ, (τί, λιάπης καὶ σγαρίλλιος τοῦ Ἄμμου θὰ μάς γένης εἰς;) ποὺ δὲν κότησα νὰ τὸ ξανακάνω.

Τὰ πογέματα ἦταν κάπως διαφορετικὰ. Οἱ ξαδερφάδες μου κατέβαιναν ἀπ' τίς κάμαρές τους καλοχτενισμένες καὶ συγυρισμένες. Ἡ θειά μου, τὸ ἴδιο, ἔβγαζε τὴν ποδιά της καὶ φοροῦσε τὴν καλή της σκαμπαβί (μαῦρη μὲ ἀσπρὲς κουκίδες). Ἰδὸ σαλότο τῆς πρῶηνῆς ἐργασίας ἀφίνοταν. Περνούσαμε στὴ σάλα. Τὰ δυὸ μεγάλα παράθυρα, ποὺ ἔβλεπαν στὸν Ἄμμο, διαπλατωνόταν. Τὰ κουσουνέλα στήνονταν κοντὰ τους: τῆς Γιούλιας στὸ ἕνα, τῆς Μαρίας στὸ ἄλλο. Ἐπλεκαν πάλι οἱ ξαδερφάδες μου, ὄλο ἔπλεκαν, μὰ μπορούσαν τὴν νὰ κοιτάζουν κι' ἐξω, τὸν κόσμο ποὺ διάβαινε, τίς βάρκες ποὺ ἔφευγαν, τὰ καϊκια, τὰ καράβια καὶ τὰ βαπόρια ποὺ ἔμπαιναν στὸ πόρτο (τί τζόγια! . .) Ὅρθος, πατώντας τὸνα πόδι στὸ σκαμνάκι μου καὶ τὸνα χέρι στὸ κόκκινο μαξιλάρι τοῦ παραθυριοῦ, κοίταζα, γοδερίζα κι' ἐγὼ. Ἀ, τί διασκέδαση ὄταν ξεμπαρκάριζαν βώδια κι' ἔφευγε μάλιστα κανένα ἄγριο, ἀναστατώνοντας τὸν Ἄμμο καὶ τὴ χώρα! Ἡ ὄταν περνούσαν, γιὰ ἐπίδειξη, καθάλλα σὲ περήφανα ἄλογα, οἱ κοντοφούστανες μπαλλαρινές, οἱ σκοινοβάτες κι' οἱ παλιάτσοι τοῦ Στεκάνου! Ἐπειτα ἔρχονταν στῆς θειᾶς μου βίξιτες, συντροφίες. Δυὸ ἦταν οἱ ταχτικότερες: ἡ Μαρριέττα τοῦ Δεσπότη, — θυγατέρα τοῦ περίφημου ἐκείνου Κατραμῆ, μιὰ λεπτή κι' ἀθέρια γαλανόξανθη μεγαλοκοπέλλα, ψηλὴ κι' ὁμορφὴ σὰν τὸν πατέρα της, — κι' ἡ Ἀρτέμη τοῦ Μπισμπάρδη, μιὰ καλόκαρδη, νόστιμη καὶ σπιρτόζα μελαχραινὴ, θυγατέρα τῆς Σοφίας Μπισμπάρδη, ποὺ εἶχε κεῖ-κοντὰ τὴν ξακουστὴ Φάμπρικα τῆς Πούδρας. Ἦταν οἱ πιὸ στενές νὰ ποῦμε φιλενάδες τῶν ξαδερφάδων μου. Ἐπαιρναν κι' αὐτές τὰ ἐργόχειρά τους κι' ἔρχονταν νὰ περάσουν μαζί τους, μὲ δουλειὰ καὶ μὲ κουβεντούλα, τὰ πογέματα.

Ἐχτός ἀπὸ τὴ Μαρριέττα, ποὺ σὰν κόρη Δεσπότη πήγαινε παντοῦ, οἱ ἄλλες οἱ καλές μόνον ἀπὸ τὰ παράθυρα ἔβλεπαν κι' ἐγνώριζαν τὸν κόσμο. Ἡ θειά μου ὅμως, ποὺ σὰ γριά θὰ τὸν εἶχε βαρεθεῖ, καθόταν παραμέσα μὲ τὴν κάλτσα της. Κι' ἐγὼ πιὰ γύριζα ἀπὸ παράθυρο σὲ παράθυρο, προβαί-

νοντας γιὰ νὰ βλέπω — καὶ κουβαλώντας καὶ τὸ σκαμνάκι μου γιὰ νὰ πατῶ — πότε ἀνάμεσα στὴ Γιούλια καὶ στὴ Μαρριέττα, πότε ἀνάμεσα στὴ Μαρία καὶ στὴν Ἀρτέμη. Αὐτές πότε μ' ἤθελαν κοντὰ τους, πότε μ' ἔδιωχναν: πότε μὲ χάιδευαν καὶ μοῦ γλυκομιλοῦσαν, πότε μὲ πείραζαν καὶ μὲ πεισματώναν ὡς ποὺ μ' ἔκαναν νὰ κλαίω. Κατὰ τὴν ὄρεξη ποὺ εἶχαν ἢ καταπῶς τοὺς φερνόμουν κι' ἐγὼ. . . Μόνον ἡ Ἀρτέμη δὲ μὲ πείραζε ποτέ: μὲ ὑπερασπιζόταν μάλιστα κι' ἐγὼ τὴν ἀγαποῦσα περισσότερο ἀπ' ὅλες. Ἐτσι περνοῦσε καὶ τὰ πογέματα, ὡς ποὺ βράδιαζε. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, τί γινόταν στὸ σπῖτι τῆς θειᾶς μου, δὲν ξέρω. Ποτέ δὲν ἔμεινα βράδυ ἐκεῖ γιὰ νὰ ἰδῶ. Πρὶν ἀνάφουν τίς λάμπες ἢ τοὺς λύχνους, ἔρχονταν ὁ ὑπηρετὴς καὶ μ' ἔπαιρνε σχεδὸν στὰ σκοτεινά. Τὶς περισσότερες φορές, ἔφευγα ἀφίνοντας τίς ξαδερφάδες μου μὲ τίς φιληνάδες τους ἀκόμα στὰ παράθυρα.

Στοχάζουμαι τώρα πὼς γιὰ δυὸ σπουδαίες αἰτίες μ' ἔστερνε, τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, ἡ μητέρα μου στῆς θειᾶς μου τῆς Μαρνέττας: πρῶτο γιὰ νὰ συνηθίσω καὶ νὰ μὴ μοῦ παραφανεῖ βαρὺ τὸ σκολεῖό, τὸ ἀληθινὸ σκολεῖό, ὅπου θὰ πήγαιν' ἀργότερα. Καὶ δεύτερο γιὰ τὴν ζωηρὴς κι' ἀούστατος, ἔκανα στὸ σπῖτι, καὶ προπάντων στὸ περβόλι, πολλὲς ἀταξίες κι' ὄλο τσακωνόμουν μὲ τὴν ἀδερφή μου τὴν Ὀργα ποὺ, μικρὴ, ἦταν κι' αὐτὴ τῆς ζόρικης, σωστὸ ἀγοροκόριτσο. Μιὰ ὅπως κι' ἀν ἦταν, αὐτὴ τὴ ζωὴ ἔκανα στὸ φευτοσκολεῖό τῆς θειᾶς μου. Δὲ θάξερα τώρα νὰ πῶ καὶ πόσο βιάσταξε: μῆνες ἢ χρόνια; Πάντα πολὺν καιρὸ γιὰ ἕνα παιδάκι σὰν καὶ μένα. . . Τὴ φυλλάδα μου ὄχι βέβαια: τὸ σπῖτι ὅμως ἐκεῖνο τὸ εἶχα μάθει ἀπόξω κι' ἀνακατωτά. Εἶχα χορτάσει πιὰ νὰ βλέπω ἢ νὰ γυγίζω κεῖ μέσα τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Καὶ καθὼς ἦταν τόσο ὅμοια, τόσο στερεότυπη ἢ ζωὴ, ἤξερα, γιὰ μῆνες ἢ γιὰ χρόνια, τί θὰ γινόταν, τί θὰ βλεπαί καὶ τί θὰ κοῦγα τὴν πᾶσα μέρα καὶ τὴν πᾶσα ὥρα. Ἀλλὰ ἤρθε καὶ μιὰ μέρα ἀλλοιώτικη, διαφορετικὴ, ξεχωριστή, γιορτινὴ μέρα — ἀν καὶ δὲ θάταν κι' αὐτὴ παρὰ μιὰ καθημερινὴ, γιὰ τὴν ποτέ γιορτὴ δὲ θὰ μ' ἔστερναν στὸ σκολεῖό τῆς θειᾶς μου.

Λοιπόν, τὴν μέρα αὐτὴ τὴν ἀξέχαστη, ὅταν πῆγα τὸ πρωί, δὲ βρῆκα τὶς ξαδερφάδες μου νὰ πλέκουν τὰ μέρλα τους στὸ σαλότο: τὶς βρῆκα ἀνασκουμπωμένες νὰ συγυρίζουν τὸ σπῆτι. Ἐὐ γενικό ξασκόνισμα, τὸ πλύσιμο καὶ τὸ τρίψιμο εἶχαν, φαίνεται, τελειώσει: μὰ οἱ καρέκλες καὶ τὰ περισσότερα ἐπιπλα τῆς σάλας ἦταν σωριασμένα στὸ σαλότο καὶ στὸ ἵντρούτο. Γιατὶ στὴ σάλα ἔστρωναν χαλί! Ἔνα πελώριο χαλί, καλωμένο ἔλο ἀπὸ πλεξοῦδες κουρελόπανα, ποὺ μὲ θάμπωνε μὲ τὰ χίλια τοῦ χρώματα σὰν ἀνθισμένο ζακυθὶ νὸ λειβάδι. Ὑστερα τοποθέτησαν πάλι τὰ ἐπιπλα — τὸν καναπέ, τὶς πολυθρόνες, τὴν ροτόντα τῆς μέσης, τὴν κονσόλα ἀνάμεσα στὸ δυὸ παράθυρα — καὶ τὰ κατατόλισαν μὲ πράγματα κρυμμένα ἢ σκεπασμένα ὥς τότε, πρωτόφαντα γιὰ μένα: κεντητὰ μαξιλάρια, καλαθῆκια καὶ ταπετάκια ἀπὸ πολύχρωμες χάντρες, ζωγραφιὲς σὲ καρνίτζες στητὲς ἀπὸ κοχύλια ἢ πλαναδοῦρια, βάζα μὲ φεῦτικά λουλούδια κι' ἄλλα τέτοια ἕνα σωρό. Δὲ φανταζόμουν ποτὲ πὼς τὸ σπῆτι τῆς θειᾶς μου εἶχε τόσα μπιχλιμπίδια! Ἐὐ ἴδιο φροντισμένο συγύρισμα ἔγινε ὕστερα στὸ διπλανὸ σαλότο, μὰ καὶ στὸ τινέλο, καὶ στὶς κρεδατοκάμαρες καὶ λίγο παντοῦ. . . Βγήκαν ἀκόμα καταχωνισμένα φλιτζάνια φαρφουρένια, ποτῆρια κρυστάλλινα καὶ κουταλάκια ἀσημένια.

Μὰ γιὰ τί; μὰ γιὰ ποῖόν;

Ἦμουν πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ ρωτήσω, καὶ πρὸ πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ μοῦ ποῦν ἀρώτητα. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πὼς ἢ περιέργειά μου ἦταν λιγότερη ἀπὸ τὴν ἀπορία μου κι' ἀπὸ τὴν χαρὰ μου. Μοῦ ἔφτανε ποῦ ἔλο κείνο τὸ πρωινὸ οὔτε καππάκισα μονάχος μου, οὔτε εἶπα μάθημα γιὰ νὰ μὴ μᾶλλὰ ξοῦν: παρά βοηθοῦσα κι' ἐγὼ τὶς ξαδερφάδες μου στὸ συγύρισμα, κάνοντας πρόθυμα ὅ,τι μοῦλεγαν, καὶ διασκέδαζα βλέποντας κι' ἀγγιζοντας τόσα καινούργια γιὰ μένα. Κάποιοι θάρχοταν βέβαια, κάποια βίζετα σημαντικὴ: μὰ τί μ' ἔμελε ἂν θάταν ἄντρας ἢ γυναίκα, κοπέλλα ἢ γριά; Πάντα μιὰ κουταλιά γλυκὸ θάτρωγα κι' ἐγὼ. Ἐὐ μεσημέρι ὡστόσο, κάτι ἔμαθα. Σὰν ἦρθε ὁ ὑπηρετίης μὲ τὸ φαί μου, ἀκουσα τὴ Γιούλια νὰ τοῦ λέει:

— Νὰ μοῦ φέρης ἔδω τὴν καλὴ φορεσιὰ τοῦ Ἰλγηόρη. Πές τῆς θειᾶς Εὐθαλίας πὼς θάρθη: τὰ πόδιομα μὴ ξένη καὶ δὲν κάνει νὰ

εἶναι ἔτσι μὲ τὴν ποδιά. Ἄμε, γειά σου!

Χάρηκα ποῦ γι' ἀγάπη τῆς «ξένης» αὐτῆς θάθαζα καὶ τὰ καλά μου. Καὶ νὰ, σὲ λίγο ὁ ὑπηρετίης μᾶς τάφερε. Ἦταν ἕνα κοντὸ πανταλονάκι μὲ τρία κουμπιὰ κάτω στὸ πλάι κάθε μπουζανιοῦ, καὶ μιὰ ζακετίτσα ποῦ σχημάτιζε καὶ γιλέκι. Πὼς τὴ θυμοῦμαι τὴν παιδιὰτικὴ μου αὐτὴ φορεσιὰ! «Ἐὐ τοῦ φύλλου τὸ χρώμα» τὴν ἔλεγε ἡ μητέρα μου, ποῦ μοῦ τὴν εἶχε κάνει μὲ τὸ τελευταίον φηγούρι. Ἔκανε πολλὴ φηγούρα, κι' ἕνα σωρὸ μητέρες, ποῦ εἶχαν ἀγαθὰ στὴν ἡλικία μου, τὴν εἶχαν γυρέψει γιὰ νὰ πάρουν τὸ σχέδιο. Μποροῦ νὰ πῶ πὼς ἢ φορεσιὰ μου ἦταν συνηθισμένη νὰ γυρίζει τὰ σπῆτια στὸ μπράτσο τοῦ ὑπηρετίη, καὶ δὲ θὰ παραξενεύτηκε καθόλου ποῦ κουβαλήθηκε ἔτσι καὶ τὴν μέρα κείνη στὸ σπῆτι τῆς θειᾶς μου. Τὴν ἀφησαν διπλωμένη προσεχτικὰ σ' ἕνα κρεβάτι κι' ἐγὼ πὰ δὲν ἔβλεπα τὴν ὥρα νὰ μοῦ τὴν φορέσουν.

Ἡ θειὰ Μαρνέττα δὲν κοιμήθηκε τὰπομῆσμερο: εἶχε ἀκίμα δουλειές. Μὰ κι' οἱ ξαδερφάδες μου, ἀπάνω, στὶς κάμαρές τους, δὲν ἠσύχαζαν καθόλου. Ἦτες ἀκουγα νὰ τριγυρίζουν, νὰ σέρνουν πράγματα καὶ νὰ μιλοῦν ζωηρά. Ὑστερα μὲ φώναξαν καὶ μένα. Κι' ἔμεινα ἔκστατικός: ὅταν τὶς εἶδα ἄλληθινὰ μεταμορφωμένες: εἶχαν βάλει κι' αὐτὲς τὰ πρὸ καλά τους φουστάνια κι' ἦταν ἐξαιρετικὰ καλαχτενισμένες καὶ στολισμένες μὲ κοράλια καὶ χρυσαφικά. Ἦ ὁμορφες ποῦ μοῦ φάνηκαν! Ποτὲ δὲν τὶς εἶχα ἴδει ἔτσι καὶ δὲ φανταζόμουν ἴσως πὼς κι' οἱ ξαδερφάδες μου μποροῦσαν, ἀμὰ ἠθελαν, νὰ γίνονται «ὠραίες κυρίες». . .

Σαστισμένον ἀκόμα, ἢ Γιούλια μὲ πῆρε στὴν κάμαρά της, μοῦθγαλε τὴν ποδιά, μοῦ πέταξε τὴν παλιά φορεσιὰ τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ ἦταν σὲ κακὸ χάλι ἀπὸ τὶς «ἄταξιές», μοῦ σφουγγάρισε χέρια, πρόσωπο, γάμπες, καὶ μοῦ φόρεσε τὸ πανταλονάκι καὶ τὴν ζακετίτσα «τοῦ φύλλου τὸ χρώμα». Θυμοῦμαι τώρα, πὼς ὅταν μοῦθγαλε τὸ καθημερινὸ μου πανταλόνι, ντράπηκα πολὺ: κι' ἐκείνη, καθὼς μοῦ φοροῦσε γρήγορα-γρήγορα τὸ καλὸ, μοῦλεγε χλευαστικά: «ὦ, ὦ, ντρέπασαι! ντρέπασαι!. . .» Ὅτὰ τῆς φαινόταν πολὺ πρόωρη αὐτὴ ἢ ντροπὴ. . . Ἐπειτα μὲ χτένισε ὁμορφα, μοῦ ἔθαλε μιὰ γραδατίτσα μενεξελιὰ σὰν τὴ φόδρα τῆς ζακετίτσας μου — ἀχ,

μὰ τί κρίμα νὰ μὴ φαίνεται κι' αὐτὴ! — καὶ μ' ἔστειλε κάτω, νὰ μὲ ἴδει ἢ θειὰ μου. . .

Καινούργια ἐκπληξη κάτω, ἀκόμα ἴσως πρὸ μεγάλη: Ἡ θειὰ μου ἦταν κι' αὐτὴ μεταμορφωμένη! Εἶχε κάνει ἄλλο χτένισμα κι' εἶχε βάλει ἕνα πλατὺ κότολο κι' ἕνα μακρὸ τσιπούνη μπλέ μαρέν μὲ μεγάλα μαῦρα κουμπιὰ. Κι' ἐνῶ αὐτὴ μὲ δεχόταν ἀνοίγοντας τὰ χέρια καὶ κάνοντας «ὦ! ὦ! ὦ!», ἐγὼ ἀνοίγα τὸ στόμα μπροστὰ στὴν ἀπρόοπτη κι' ἀλληθινὰ ἀφάνταστη μεταμόρφωση τῆς γριάς νοικοκυρᾶς, ποῦ μοῦ φαινόταν ἔτσι πρὸ νέα καὶ τόσο «κυρία»! . . Ἦ τὰ ἔλ' αὐτὰ ἦμουν πολὺ πολὺ χαρούμενος κι' αἰστανόμενος τὴ μικρὴ μου καρδιά νὰ ξεχειλίζει ἀπὸ ἀγάπη καὶ καλοσύνη. Ἄγκάλιαζα τὴν θειὰ Μαρνέττα καὶ τὴν καταφιλοῦσα ἕως ποτέ. Κι' εἶχα ἔλ' τὴν καλὴ διάθεση νὰ κάμω τὸ ἴδιο καὶ στὶς ξαδερφάδες μου, αὐτὲς ὅμως δὲ μ' ἐνθάρρουναν καθόλου, γιὰ νὰ μὴ τὶς ξεχτηνίω. Μέσα στὸ συγυρισμένο σπῆτι, ἀνάμεσα στὶς συγυρισμένες γυναῖκες, συγυρισμένος κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος, δοκίμαζα τὴν ἐπίδραση κάποιας ὁμορφιάς. Κι' ἀπ' αὐτὸ, στοχάζουμαι, θάταν ἢ χαρὰ μὲ τὸ ξεχειλισμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς καλοσύνης. ὦ, ναί! κείνη τὴν ὥρα ἀγαποῦσα τὴν θειὰ μου καὶ τὶς ξαδερφάδες μου ὅσο ποτέ, γίνετον τρυφερὸς μαζί τους κι' ἦμουν ἐλοπρόθυμος νὰ κάμω ὅ,τι θὰ μοῦλεγαν — καὶ νὰ καππακίσω ἀκόμα — γιὰ νὰ τὶς ἔβλεπα ὁμορφες ὅσο ποτέ. Δὲ μοῦ ζήτησαν ὅμως ἄλλη θυσία, παρὰ νὰ καθίσω ἐκεῖ σὲ μιὰν ἀκρὴ τῆς σάλας, νὰ βλέπω χωρὶς νὰ πειράζω τίποτα — γιὰ τὸ Θεό! — καὶ νὰ προσέχω τὸ φύγκο μου καὶ τὸ χτένισμά μου.

Ἡ γοητεία μου ξακολοῦθησε. Γιατὶ σὲ λίγο ἔφτασε κι' ἡ Ἀρτέμη τοῦ Μπισμπάρδη, μεταμορφωμένη κι' αὐτὴ μὲ μιὰ ὁμορφή τουαλέττα βυσινι: κι' ἡ Μαρνέττα τοῦ Δεσπότη, ἐξαιρετικὰ περιποιημένη, μὲ πλούσια φορεσιὰ ποῦ εἶχε σχεδὸν «τοῦ φύλλου τὸ χρώμα» σὰν τὴ δική μου. Κι' οὔτε κουσουρέλα σῆμερα, οὔτε ἐργόχειρα, οὔτε κάλτσες. Κάθησαν ὅλες ἕνα γύρο κι' ἄρχισαν νὰ κουβεντιάξουν μ' ἕνα ζωηρὸ καὶ χαρούμενο ἀλληθιό, σὰ νῆταν μεγάλη γιορτὴ. Ἡ σάλα μοσκοβολοῦσε ἀπὸ τὰ γιούλια καὶ τὰ τριαντάφυλλα ποῦ εἶχαν βάλει σὲ δυὸ βάζα, κι' ἀπὸ τὶς μυρωδιές ποῦ εἶχαν ἀπάνω τους οἱ κοπέλλες. «Ὀ,τι ἔβλεπα, ὅ,τι μύριζα κι'

ὅ,τι ἀκουγα γύρο μου, μὲ γοητεύε τόσο πολὺ, ποῦ μοῦ φαινόταν πὼς δὲν ἦταν πρὸ ἀλλοῦ. Οὔτε ποῦ συλλογιζόμενον καθόλου τὴν «ξένη» ποῦ περιμέναμε. Τὴν εἶχα ξεχάσει. Καὶ μπορῶ νὰ πῶ πὼς ἐγὼ δὲν τὴν περιμένα πρὸ. . .

* *

Κι' ἄξαφνα ἀκούστηκαν κάτι ἀλλοιότιμα βήματα στὴ σάλα, ἐν' ἀνέβασμα γαργῶ καὶ τριζάτο, κι' οἱ ξαδερφάδες μου πετάχτηκαν εὐτὺς στὸ ἵντρούτο.

— Ἡ Ἄθνασσία!

Μπᾶ! Ἄθνασσία ἔλεγαν αὐτὴ τὴν «ξένη»; Πρῶτη μου φορὰ ἀκουγα τέτοιο ὄνομα γιὰ γυναῖκα. Ἴσως μάλιστα τὰκουγα πρῶτη φορὰ καὶ γιὰ κάθε τί. Ἄθνασσία — τί παράξενο!

Σὲ λίγο, ἀπ' τὸ κεφαλόσκαλο, ἀκουσα, μαζί μὲ τὶς γνώριμες, ἂν κι' ἀλλοιωμένες λιγὰκι φωνές τῶν ξαδερφάδων μου, καὶ μιὰν ἄλλη ὀλωσιδιόλου διαφορετικὴ καὶ πρωτάκουστη. Μοῦ φάνηκε καθαυτὸ σὰν κουδούνισμα καὶ σὰν κελάιδισμα. Ποτέ μοῦ δὲν εἶχα ἀκούσει τόσο γλυκεῖα φωνὴ! Καὶ μ' ἀλληθινὴ περιέργεια κοίταξα τώρα πρὸς τὴν πόρτα, γιὰ νὰ ἴδω πὼς θάταν καλωμένη ἢ «ξένη», ἐκείνη ποῦ τὴν ἔλεγαν Ἄθνασσία κι' εἶχε τέτοια φωνή. . .

Μπήκε, νὰ τη!

Κι' ἢ γοητεία μου κορυφώθηκε.

ὦ, βέβαια ποῦ τώρα δὲν ἦταν πρὸ ἄλλο! Καὶ μὲ τέτοια προετοιμασία, δὲ μπορούσε νὰ ναι παρ' αὐτὸ!

Ἔνα ψηλὸ κορίτσι, ὡς εἴκοσι χρονῶν, καθὼς κείνω τώρα. . . Ἔνα κορίτσι σὰν κυπαρίσσι. Δυὸ μάγουλα σὰ ρόδα, — τὰ πρῶτα ποῦ μὲ χτύπησαν, — καὶ δυὸ μάτια τόσο μαῦρα, τόσο φωτεινά, τόσο γλυκά, ποῦ ὅταν μὲ κοίταξαν, κατέδασα μιὰ στιγμὴ τὰ δικὰ μου. Ἐὐτὺς ὅμως τὰ ξανασήκωσα καί, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη, δὲν ἤθελα πρὸ νὰ βλέπω παρ' αὐτὰ τὰ μάτια!

Φορεῦσ' ἕνα γαλάζιο φουστάνι μὲ λιγοστὲς ἄσπρες γαρνιτούρες καὶ μ' ἕνα πούφι πολὺ φουσκωτὸ ἀπὸ πίσω, ὅπως ἦταν τότε τῆς μόδας. Ὅταν ἔθγαλε τὸ ἄσπρο τῆς καπελλάκι μὲ τὰ γαλάζια λουλούδια, φάνηκε ἕνας ὀλόμαυρος κόττος σὰν στέμμα, στολισμένος μ' ἕνα γαλάζιο φιογκάκι. Ὁ κάτασπρος λαίμμος, ἀνοιχτός, στολιζόταν μὲ μιὰ λεπτὴ κολ-

λάνα ἀπὸ μαργαριτάρια. Κι' ἀπ' τὰ δυὸ τορνευτὰ μπράτσα, γυμνὰ σχεδὸν ὡς τοὺς ἀγκυωνες, τὸ ἓνα εἶχ' ἓνα χρυσὸ βραχιολάκι. Ἦσαν ἄλλο.

Ποτὲ μου δὲν εἶχα ἰδεῖ τὴν ὁμορφὴν κοπέλλα, οὔτε μικρὴ οὔτε μεγάλῃ, οὔτε πλούσια οὔτε φτωχιά. Κι' ὡς τώρα ἀκόμα, ναί, ὡς τώρα μοῦ φιλνεται πῶς δὲν ξαναίδια ἄλλη σὰν τὴν Ἄθανασις. Ἦν ἔτρωγα μὲ τὰ μάτια. Παρακολουθοῦσα κάθε τῆς κίνημα, καὶ κρεμασμένος ἀπ' τὸ κερασένιο τῆς στοματάκι, ροφουσα κάθε τῆς λέξις σὰ μελωδία. Ὅταν γελοῦσε, μοῦ φαινόταν πῶς ἀνοίγει ὁ οὐρανός, πῶς ἐβγαίνει δεύτερος ἥλιος. Ἡ Γιούλια, ἡ Μαρία, ἡ Ἀρτέμη, ποὺ δὲν ἦταν καθόλου ἀσκημεν κοπέλλες, μοῦ φάνηκαν μπροστὰ τῆς τέρατα. Κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ Μαριέττα τοῦ Δεσπότη, ποὺ τὴ θάμαζα ὡς τότε περισσότερο, δὲν ἔπιανε πιά χαρτοσιὰ. Στὴ σάλα ἐκείνη, ποὺ εἶχε στολιστεῖ ἔτσι γιὰ νὰ τὴ δεχτεῖ, δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἡ Ἄθανασις!

Ἄφου τελείωσαν οἱ χαιρετοῦρες, ἡ θειά μου τῆς παρουσίας καὶ μένα.

— Εἶναι ἀνιψίδι μου. . . τοῦ ἀδερφοῦ μου τοῦ Νιόνιου παιδί. . .

Κι' ἡ Ἄθανασις, γελαστή, ἔσκυψε καὶ μοῦ χάιδεψε τὰ μαλλιά.

— Τί χαριτωμένο παιδάκι! κελάϊδης κοιτάζοντάς με ἀπὸ πάνω ὡς κάτω. Καὶ τί ὁμορφὴν ντυμένο! . .

Κολακεύτηκα φοβερά, ἀναφοκοκίνησα, Κι' ἤθελα νὰ μποροῦσα νὰ νοίξω τὴ ζακετίτσα μου, γιὰ νὰ ἰδεῖ καὶ τὴ μενεξελιά φόδρα. Πολὺ πιδ ζωηρὴ ἔμως ἦταν ἡ ἐπιθυμία νὰ πέσω στὴν ἀγκαλιά τῆς καὶ νὰ τὴν ἀρχίσω φιλιά. Κι' ἂν μοῦ λειψε τὸ θάρρος νὰ τὸ κάμω — πράμα ποὺ τόκανα τότε μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐκολία — ἦταν βέβαια ἀπὸ μιὰ εὐλάβεια, ἀπὸ ἓνα φόβο, ποὺ μοῦ προσενοῦσε ἡ μεγάλη, ἡ ἀλλοιωτικὴ, ἡ πρωτογνώριστη ἐκείνη ὁμορφιά.

Ἡ ἐντύπωσή μου δὲν ἀργήσε νὰ παρατηρηθεῖ ἀπὸ τίς ἄλλες. Κι' ἡ Μαριέττα τοῦ Δεσπότη, θυμοῦμαι, κλείνοντας ἓνα μάτι στὴν Ἄθανασις, γύρισε σὲ μένα καὶ μούπε:

— Σάρεσαι; σάρεσαι; . .

Μὲ τὸ κεφάλι, ζωηρὰ, ἔγνεψα ναί.

— Ὁ Θεέλες λοιπὸν νὰ τὴν πάρεις γυναῖκα σου, ἄμα μεγαλώσεις;

Μοῦ ἤρθε πάλι νὰ γνέψω ναί. Καὶ πιδ

ζωηρὰ μάλιστα. Ἀλλὰ δὲν ξέρω τί μ' ἐκράτησε, τί μ' ἔκαμε νὰ ντραπῶ καὶ νὰ σκύψω. . .

Ἔδαλαν ὄλες τὰ γέλια. Ἐλάσε δυνατὰ κι' ἡ Ἄθανασις. Μὰ ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή, γύριζε κάθε τόσο καὶ μὲ κοίταζε μὲ χαμόγελο. Καὶ κάθε φορὰ, μοῦ φαινόταν πῶς ἀνοίγει ὁ οὐρανός καὶ πῶς ἐβγαίνει δεύτερος ἥλιος. Γίνονται δυστυχομένοι ὅταν μοῦ φαινόταν πῶς ἀργοῦσε νὰ μὲ ξανακοιτάξει, πῶς μὲ ξεχνοῦσε. Κι' εἶχα ἓναν ἀγλυθινὸ παλμὸ χαραρῆς, ὅταν μὲ ξαναθυμόταν ἐπιτέλους καὶ μὲ κοίταζε. . .

Ἔτσι γοητευτικὰ περνοῦσε γιὰ μένα τὰ πόγεμα κείνο στὴ σάλα τῆς θειάς μου, ὅπου ποτὲ ὡς τότε — μὰ οὔτε πούθενά ἄλλοῦ, στοχάζομαι — δὲν εἶχα δοκιμάσει τίποτα παρόμοιο. Ἡ μεγάλη καμπάνα τοῦ Ἄγλου γλυκοχτυποῦσε τὸν ἐσπερινό, ὅταν βγῆκαν τὰ τραταμένα. Μοῦ δῶσαν καὶ μένα μιὰ μεγάλη κουταλιά γλυκό. Ἄλλη φορὰ θὰ πηδοῦσα ὡς τὸ ταβάνι. Μὰ μπροστὰ στὴν Ἄθανασις, τὸ κυδόνι τῆς θειάς Μαριέττας μοῦ φάνηκε ἀνούσιο καὶ σχεδὸν περιττό. Ἔπειτα, τὴν ἀμφίβολη ἐκείνη γλύκα τὴν πλήρωσα μὲ μιὰ πίκρα θετική: Οἱ ξαδέρφες μου κι' οἱ φιλενάδες τους πῆραν τὴν Ἄθανασις κι' ἀνέβηκαν ὄλες ἀπάνω, οἱ κάμαρες.

Θυμοῦμαι τὸ χαριτωμένο κίνημά τῆς, δταν σηκώθηκε καὶ, δίνοντας μιὰ μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια πρὸς τὰ πίσω, ξαναφούσκωσε τὸ πούφι τῆς ποὺ εἶχε πέσει τὴν ὥρα ποὺ καθόταν. Τὴν ἀκολούθησα ὡς τὴ σάλα, τὴν εἶδα νὰ νεβαίνει, μὰ δὲν τόλμησα νὰ νένεθω κι' ἐγώ. Κι' ἐμείνα κάτω μὲ τὴ θειά μου, νὰ περιμένω, νὰ περιμένω γιὰ νὰ τὴν ξαναἰδῶ. Θέ μου, πόσο ἀργοῦσαν ἀπάνω! . . Ἦσαν ἄραγε; Μὴ δὲ θὰ ξανακατέβαιναν ὡς τὸ βράδυ; Καὶ θάρχόταν ὁ ὑπηρέτης νὰ μὲ πάρει, νὰ φύγω, χωρὶς νὰ νενικρῶσω ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ μάτια καὶ τὸ χαμόγελο τῆς Ἄθανασις;

Ἄνυπομονοῦσα φοβερά, στενοχωριόμου, πονοῦσα, μοῦρχόταν νὰ νένεθω νὰ τὴ βρῶ, δὲν ἔβρισκα τόσο θάρρος — μοῦ φαινόταν πῶς ἡ Γιούλια κι' ἡ Μαρία θὰ μὲ μάλλωναν — καὶ τριγύριζα σὰν ἀλαλιασμένος. Βράδυ, ζε κιάλα. Σὲ λίγο θάναθαν τὰ φῶτα. Μὰ τί ἔκαναν ἐκεῖ-πάνω; Γιατί δὲν κατέβαιναν πιά; Τί πίκρα, τί πόνος, τί δυστυχία! . .

Καὶ νὰ, σὲ λίγο, ὁ ὑπηρέτης μας γιὰ νὰ μὲ πάρει. Ἄπὸ τώρα; ! Μοῦ ἤρθε νὰ τὸν δείρω

ποὺ βιάστηκε ἔτσι. . . Μ' ἀνακουφίστηκα δταν ἡ θειά μου μοῦ εἶπε πῶς μποροῦσα νὰ πάω ἀπάνω, νὰ ποχαιρηθῶ τὴν ξένη. . .

Ἐκίνησα τρέχοντας, μὰ στάθηκα πάλι μπροστὰ στὴ σάλα: Ἡ Ἄθανασις κατέβαινε. Κι' ἀπὸ πίσω τῆς αἱ ἄλλες. Τί καλά! Ἔτσι μπόρεσα νὰ νενικρῶσω ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ μαῦρα τῆς μάτια καὶ τὸ γλυκό τῆς χαμόγελο.

— Ἄντιο! τῆς εἶπα τείνοντας δειλὰ τὸ χέρι μου.

— Ἄ, φεύγεις; ἔκαμε μὲ μιὰ ἐκπληξὴ ποὺ δὲν τὴν περίμενα.

— Εἶναι ἡ ὥρα του, τῆς ἀποκρίθηκε ἡ Γιούλια. Θὰ ἤρθαν νὰ τὸν πάρουν.

— Στὸ καλό, μικρὲ μου, μοῦ εἶπε.

Καὶ σκόδοντας, μὲ φίλησε στὸ μάγουλο.

Ἐφυγα χωρὶς νὰ χαιρετήσω ἄλλη. Κι' ὄλη κείνη τὴ νύχτα, ἔβλεπα στὸν ὕπνο μου τὰ μαῦρα μάτια, τὰ ρόδινα μάγουλα, τὸν κάτασπρο λαιμὸ καὶ τὸ γλυκὸ χαμόγελο τῆς Ἄθανασις. . .

* * *

Τὴν ἄλλη μέρα, τὸ σπῆτι τῆς θειάς μου, ποὺ εἶχε ξαναπάρει τὴ συνειθισμένη του ἔψη, μοῦ φάνηκε πιδ στενόχωρο καὶ πιδ θλιθερὸ παρὰ ποτέ. Κι' ἔτσι ὄλες τίς ἄλλες μέρες δὲν πῆγαίνα πιά παρὰ μὲ μιὰ ἐλπίδα: νὰ τὸ ξανάβλεπα κανένα πρωὶ ἀναστατωμένο καὶ νὰ κούρα πῶς τὰ πόγεμα θὰ πῆγαινε πάλι ἡ «ξένη». Μ' αὐτὸ δὲν ξανάγινε ποτέ, ποτέ. Καὶ τὴν Ἄθανασις ἐκείνη δὲν τὴν ξαναίδια, οὔτε στὴς θειάς μου, οὔτε ἄλλοῦ.

Ὅτ' ἔμαθα ποτὲ ποιά ἦταν. Τάχα οἱ ξαδερφάδες μου τὴν ἔλεγαν «ξένη» γιατί δὲν ἦταν συγγενισσά μας ἢ γιατί ἦταν ἀπ' ἄλλον τόπο; Εἶχε μάννα, πατέρα, ἀδέρφια; ἢ ἦταν στὸν κόσμο μοναχὴ, ἔπως τὴν εἶδα κείνη τὴ μέρα; Κι' ἂν δὲν εἶχε φύγει ἀπ'

τὸν τόπο — ξένη, περαστική — ποῦ καθόταν, τί ἔκανε, ποῦ σόχναζε; Καὶ ποῦ τὴν εἶχαν γνωρίσει οἱ Στυπαθοπούλες, καὶ πῶς, γιατί πῆγε μόνο μιὰ φορὰ νὰ τίς ἰδεῖ, χωρὶς νὰ πᾶνε καὶ κείνες; . . Δὲν ἤξερα τίποτα καὶ δὲν ἔμαθα ποτέ. Ἦμουν πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ ρωτήσω, καὶ πιδ πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ μοῦ ποῦν ἀρώτητα. . . Ἔτσι, ἡ Ἄθανασις ἔμεινε γιὰ μένα ἓνα μυστήριον, κι' εἶχα γιὰ πάντα τὴν ἐντύπωσιν ὡς ἀπὸ ἓνα δράμα ποὺ δὲν ἦταν «αὐτοῦ τοῦ κόσμου».

Γιὰ πολὺν καιρὸ, κι' ἀφου ἀκόμα ἔπαψα νὰ ἐλπίζω πῶς μποροῦσα νὰ τὴν ξαναἰδῶ, τὴ θυμῶμου, τὴ συλλογιζόμου καὶ ξανάβλεπα μὲ τὴ φαντασία μου τὴν ἀγγελικὴ τῆς ὁμορφιά. Καὶ πάντα μὲ μιὰ πίκρα βαθεία, σὰ γιὰ κάτι καλὸ λιγογνώριστο καὶ χαμένο αἰώνια. . . Ἄπ' αὐτὸ συμπεραίνω πῶς ἡ Ἄθανασις, ἡ ἀγνωστὴ μου Ἄθανασις, στάθηκε ἡ πρώτη-πρώτη μου ἀγάπη.

Τὸ περίεργον εἶναι ποὺ κι' ἀφου μεγάλωσα, ἐνῶ τὴ θυμῶμου ἀκόμα, δὲ ρώτησα ποτέ γι' αὐτὴ τίς ξαδερφάδες μου. Ἰσως θὰ μποροῦσα νὰ τὸ κάμω τώρα, γιατί ζοῦν κι' οἱ δυὸ. Μὰ πρὸς τί; Ἔχουν περάσει πενήντα, ναί, πενήντα ὀλόκληρα χρόνια. Καὶ τί θὰ κέρδιζα ἂν ἡ Γιούλια ἢ ἡ Μαρία, ἀφου συγκέντρωνε μὲ κόπο τίς θύμησές τῆς, μοῦ λεγε ἄξαφνα:

«— Ἄ, ναί. . . ἡ Ἄθανασις. . . Μὰ δὲν τὴν ξέρεις, καλέ; . . Εἶναι ἡ θεγατέρα τοῦ Τάδε ποὺ ἔχει σήμερα τὸ Δεῖνα.

— Τί μοῦ λές; Ἡ κυρία Δεῖνα ἦταν; . . αὐτὴ ἡ μπαμπόγρια; . .»

Ἄχι, ὄχι! Εἶναι πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ τὴ μάθω. Ἄς μείνει γιὰ πάντα ἡ Ἄθανασις, ἡ ἀγνωστὴ μου Ἄθανασις, τὸ δράμα μιᾶς ἀξέχαστης μέρας, τὸνειρο τοῦ γλυκοχαράματος τῆς ζωῆς, τὸ μυστήριον μιᾶς ὑπερκόσμιας ὁμορφιάς, ἡ πρώτη-πρώτη μου ἀγάπη! . .

(1921)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΝΤΕΛΗ ΧΟΡΝ

ΦΛΑΝΤΡΩ

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΜΕΡΗ ΤΕΣΣΕΡΑ(*)

ΠΡΑΞΗ Γ'.

[Σκηνή ή ίδια της δεύτερης πράξης.

Σκοτεινά ή λαμπίτσα αναμμένη, με λίγο φως. Η Μυρτώ βάζει μέσα σε μιὰ βαλίτσα τὰ ρούχα της. Μπαίνει με αντίορα ή Γαρουφαλιά, κρατώντας μιὰ μπουκάλια στο χέρι και πίνοντας.]

Γαρουφαλιά. — Ζήτω ω ω ω! ..

Μυρτώ. — Τι έπαθες;

Γαρουφαλιά. — Γλεντιώω γιατί βρήκα μιάν αδερφή κι' έναν πατέρα... Πεθαμένο θά πής, μα τελοςπάντων... Έβίβα! .. (Πίνει.) Μα δέν ανοίγεις τὸ παράθυρο; Ήν-μέρωσε! .. (Ανοίγει τὸ παράθυρο μπαίνει τὸ φῶς τῆς ἡμέρας και σβύνει τὴ λαμπίτσα.) Έ, ήλιε, τώρα ξέρω σέ ποιὸν τὸ χρωστάω που σέ βλέπω. Μά, θά μου πής, δέν ξέρω σέ ποιά... Οἱ περισσότεροι δέν ξέρουν ποιὸς εἶναι ὁ πατέρας τους, κι' ἐγὼ ή έρημη, για δὲς παράξενο! δέν ξέρω τὴ μάνα μου! .. (Έξαφνα.) Τὴ βρήκα όμως, χά! χά! τὴ βρήκα! ..

Μυρτώ. — Ποιά εἶναι;

Γαρουφαλιά, δείχνει τὴ μπουκάλια. — Τούτη ἐδῶ, καλέ, μονάχα τούτη... Γιατί αν ὁ πατέρας μας τὰ εἶχε σωστά και δέν τὸν εἶχε τούτη φλομώσει, λές πως θά με σκάρωνε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι... (Στὴ μπουκάλια:) Σὲ σένα, μονάχα σέ σένα, μαννούλα μου, χρωστάω τὴ ζωή. Δὲς μου νὰ βυζάξω τὸ γάλα σου... (Πίνει.)

Μυρτώ, ταχιοποιώντας. — Μὰ πρωτὶ-πρωτὶ πίνεις, καυμένη;

Γαρουφαλιά. — Τι νὰ κάνω; .. Βλέπω ἐτοιμάζεσαι νὰ τὰ πρυμνήσης... Έγὼ τί θά

γίνω; .. Έδῶ μέσα, μ' αὐτὴ τὴ σκύλα θά μ' ἀφήσης; Πέλι καλά που δέν εἶναι μάνα δική μου! Χά! χά! χά! .. Έσύ, βέβαια, φεύγεις με τὸν καλό σου...

Μυρτώ. — Έτσι θαρρεῖς; Μ' αὐτὸν τὸν ἐλεεινό!

Γαρουφαλιά. — Τι, τώρα τάχεις και σὺ μαζί του;

Μυρτώ. — Φαντάσου! Τὴ νύχτα τὸν ἔπιασα στὴν αὐλή μας νὰ κρυφοκουβεντιάξῃ με τὴ Χρύσω.

Γαρουφαλιά. — Μὲ τὴ Χρύσω; .. Εἶσαι βέβαιη; ..

Μυρτώ. — Ἀφοῦ τοὺς εἶδα! .. Γι' αὐτὸ ἐτοιμάζομαι νὰ πάρω τὰ μάτια μου νὰ φύγω, νὰ πάω στὴ θεία μου, ἴσως και πέρα πέρα... Ἄν τὸν θέλει αὐτὴ, ἄς τὸν πάρῃ, τὸ χαμένο, μὰ δὲ θά καλοπεράσῃ μαζί του τέτοιος που εἶναι...

Γαρουφαλιά, με ἀμφισβολία. — Τοὺς εἶδες, εἶπες, τὴ νύχτα, στὴν αὐλή, μαζί με τὴ Χρύσω; .. Μίλα καλά, γιατί ἴσως τὸ κρασί με κάνει ἄλλα νὰ λές κι' ἄλλαν' ἀκούω! ..

Μυρτώ. — Μ' ἀφοῦ σοῦ λέω τοὺς εἶδα...

Γαρουφαλιά. — Τοὺς εἶδες και τοὺς δυό, ἔτσι, καλά, με τὰ μάτια σου;

Μυρτώ. — Για νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, ὄχι αὐτὴ, γιατί μόλις ἀκουσαν τὰ βήματά μου, ἔσκασαν, αὐτὴ μπρὲς κι' αὐτὸς πῶς... Μ' αὐτὸν, τὸν πῆρε τὸ μάτι μου. Ὅχι, δέν ἦταν ἄλλος, μπορῶ νὰ τὸν γνωρίσω μέσα σὲ χίλιους ἄντρες, και σὸ πηχτότερο σκοτάδι. Λοιπὸν, δὲ γελιέμαι...

Γαρουφαλιά. — Δὲ λέω πως γελιέσαι γι' αὐτὸν... Αὐτὸς θά ἦταν... Μὰ ή αδερφή σου κοιμήθηκε ἔλη τὴ νύχτα δίπλα μου και δέν τὸ κούνησε... Λογόφερνε μέσα με τὴ μάνα σου, γιατί φαίνεται ἐπέμενε νὰ τῆς δώ-

σῃ αὐτὸν, και για νὰ γλυτώσῃ ἀπ' τις γκρίνιες ἤρθε σὲ μένα... Και νὰ δῆς, δὲ μ' ἔφησε νὰ κλείσω μάτι ἀπὸ τὸ ροχαλητό. Σάν καζάνι ποῦδραζε ἔκανε... (Μιμεῖται τὸ ροχαλητό.)

Μυρτώ, που ἐνόσω μιλοῦσε ή Γαρουφαλιά ὄλο ἀποροῦσε. — Μὰ εἶσαι βέβαιη;

Γαρουφαλιά. — Σοῦ λέω, δέν τὸ κούνησε ἀπὸ κοντά μου.

Μυρτώ. — Μὴ και εἶχες πιεῖ κι' ἔτσι σοῦ φάνηκε;

Γαρουφαλιά. — Ἦθελα, ή κακομοῖρα, νὰ πῶ, για νὰ μπορέσω νὰ κλείσω λίγο τὰ μάτια μου, νὰ μου φύγουν εἰ συλλογές ὑστερ' ἀπ' ὅσα μὰς φανέρωσε ή μάνα σου τὴν προχτεσινὴ βραδυά, μὰ μου εἶχε κλειδωμένο και τὸ κρασί... Τώρα μονάχα βρήκα κάποια μπουκάλια κάπου παραχωμένη... Έβίβα! .. (Πίνει.)

Μυρτώ. — Μὰ εἶναι παράξενο, πολὺ παράξενο! .. Ἀλήθεια δέν τὸ κούνησε ἔλη τὴ νύχτα ἀπὸ κοντά σου;

Γαρουφαλιά, σὰ νὰ θυμᾶται. — Ἄ! ..

Μυρτώ. — Τι;

Γαρουφαλιά. — Τώρα θυμᾶμαι, μόνο μιὰ στιγμή... ..

Μυρτώ. — Τὰ βλέπεις;

Γαρουφαλιά. — Μὰ ἴσαμε που νὰ βγῇ, γύρισε ἀμέσως... Έβρεις πὼς τὸ νερὸ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς εἶναι ἕνα κι' ἕνα... Τὸ πίνουν παθιασμένοι ἀπὸ τὸ νεφρὰ τους και βλέπουν τὴν υγιὰ τους... Καθαρίζει... Μὴν κοιτᾶς ἐγὼ που δέν τὸ βάζω στὴ στόμα μου... Ἄς εἶν' καλά αὐτὸ... (Δείχνει τὸ κρασί.) Λοιπὸν, φαίνεται πὼς τὸ κορίτσι... Νά, τὴ στενοχώρησε, και βγῆκε μιὰ στιγμή στὴν αὐλή...

Γαρουφαλιά. — Μὰ περπατοῦσε ή δόλια με κλειστά τὰ μάτια, ζαλισμένη, σάν καρβοτακισμένη ἀπὸ τὸν ὕπνο... Κι' ὡς που νὰ πῆς κρομῦδι, γύρισε ἀμέσως και μπᾶψ, ἔπεσε βαρεῖα σὸν ὕπνο και δὲς του πάλι τὸ καζάνι. (Μιμεῖται τὸ ροχαλητό.) Εἶχε ὀρεξη αὐτὴ για γλυκοκουβέντες; ..

Μυρτώ. — Μὰ καλά, ποιὰ ἦταν αὐτὴ ή γυναίκα; .. Δέν πιστεύω ν' ἀνταμῶθηκε αὐτὸς με ξένη γυναίκα μέσα στὴν αὐλή μας... (Γελώντας.) Έκτὸς αν ἦσουν αἰσού...

Γαρουφαλιά. — Ἦσούχασε... Ἄν τὰ μπλέξω ἐγὼ με κανένα, θά εἶναι ταβερνιάρης...

Μυρτώ. — Τότε λοιπὸν ποιὰ ἦταν; .. Εἶδα φανερά μιὰ γυναίκα σκιά...

Γαρουφαλιά. — Χά! χά! .. Σάμπως ἐγὼ που πίνω βλέπω καλύτερα ἀπὸ σᾶς τοὺς νηστικούς! Βλέπω με τέσσερα μάτια...

Μυρτώ. — Τι θέλεις νὰ πῆς...

Γαρουφαλιά. — Δέν εἶναι ἄλλη γυναίκα μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπίτι;

Μυρτώ, με τρόμο. — Θέλεις νὰ πῆς; ..

Γαρουφαλιά. — Έ, νιώθεις ντέ, τὸ λέει ἀκόμα ή καρδούλα της τῆς...

Μυρτώ, τῆς κλείνει τὸ στόμα. — Ὅχι, για τὸ θεό, σὺπα! Οὔτε νὰ τὸ σκεφτῶ δὲ θέλω! [Μπαίνει ή Χρύσω ἀπότομα και τις διακόπτει.]

Χρύσω. — Καλημέρα, ἀδερφοῦλα μου.

Μυρτώ. — Καλημέρα, Χρύσω μου.

Χρύσω. — Βλέπω, ἐτοιμάζεσαι...

Μυρτώ. — Ναι, θά πάω πάλι στὴ θεία μου... Ἦ σὸ δικάλο, καλύτερα!

Χρύσω. — Κακομοῖρα, σὲ συμπονᾶω... (Τὴ χαϊδεύει.) Πάρτο ἀπόφαση, αὐτὸς δέν ἦταν ἄνθρωπος οὔτε για μένα, οὔτε για σένα...

Μυρτώ, σάν κάτι νὰ ὑποψιάζεται. — Γιατί τὸ λές αὐτὸ; Δέν καταλαβαίνω...

Χρύσω. — Ἀπόψε τὴ νύχτα δέν ἦσαν μαζί του στὴν αὐλή;

Μυρτώ. — Ἐγὼ; .. Μὲ εἶδες; ..

Γαρουφαλιά, χωρίς νὰ τὴ δῇ ή Χρύσω, βάζει τὸ δάχτυλό της στὸ κεφάλι της σὰ νὰ λήη στὴ Μυρτώ. — «Τὰ εἶδες; ..»

Χρύσω. — Ποῦ νὰ δῶ, ἀπὸ τὸν ὕπνο σκοτισμένη; μὰ ὅσο και νάναι, πῆρε τὸ μάτι μου πίσω ἀπ' τὴ λεύκα δυὸ σκιές, και χωρίς νὰ θέλω ἀκουσα τὴ φωνή του. Ἄ, σ' αὐτὸ δὲ γελιέμαι, ἦταν ή φωνή του νὰ λήη: «Βγάλτο ἀπ' τὸ μυαλό σου, μὴν ἐλπίζεις τίποτα ἀπὸ μένα»... Μὰ σοῦ λέω, ἔλ' αὐτὰ μέσα σὸν ὕπνο τὴ ζαλάδα, σάν ὄνειρο... Λοιπὸν, αν κατάλαβα καλά, φαίνεται μετάνιωσε, δὲ σὲ θέλει πιά, ή δὲ μπορεῖ, γιατί ή μητέρα πείστωσε και τὸν ἔχει στενοχωρήσει... Ἦές μου, πέστα ἔλα στὴν ἀδερφοῦλα σου, ανοιξέ μου τὴν καρδιά σου! ..

Μυρτώ. — Τι νὰ σοῦ πῶ! .. Τάχω χαμένα, δέν ξέρω τί νὰ σοῦ πῶ! .. (Σὰ νὰ συλλογίζεται ἄλλα.)

Χρύσω. — Ὅσο νάναι, ἀμα μάθω τὸν πόνο σου, θά ξέρω νὰ σὲ συμβουλέψω, νὰ σὲ παρηγορήσω...

Μυρτώ. — Ναι, ναι ἀδερφοῦλα μου...

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

μαι νιά κι' ἑμορφῆ, καὶ τὸ κορμί μου σὰν κυπαρίσι. . . Ἔχεις καὶ σὺ τὸν ἴδιο καθρέφτη στὴν κάμορά σου, ἢ ἔχεις κάποιον ἄλλον ποὺ σὲ ξεγελάει καὶ σοῦ δείχνει τὴν ὄψη δίχως ζάρες καὶ τὸ κορμί σου σφιχτοδεμένο; . . Κι' ἔταν μπροστά του ξεπλέχει τὰ μαλλιά σου, (ξεπλέχει τὰ δικά της), φαίνεται δὲ βλέπεις μέσα στὸ χρυσάφι τους πλούσιο τὸ ἀσπῆμι ν' ἀντιφεγγίζῃ καὶ νὰ σοῦ φέρῃ ἀνατριχίλες ἀπελπισίας, γιατί, μάννα, ἤρθε τὸ χινόπωρο, ζυγώνει ὁ χειμώνας, τὰ χιόνια, καὶ ἡ ἀνοιξή δὲν ξαναγυρίζει πιά! . .

Φλαντρώ. — Λέγε ὅ, τι θέλεις, ξέρασε τὴν ἀτιμία ποὺ ἔχεις μέσα στὸ αἷμα σου κληρονομιά! Ὅριστε, περιμένω. . . (Σταυρώνει τὰ χέρια της) Ἴτι ἄλλο θὰ μοῦ πῆς ἀκόμα;

Μυρτώ. — Θὰ σοῦ πῶ ν' ἀλλάξῃς γνώμη καὶ νὰ μὴ ζητᾷς τ' ἀδύνατα! Σπάσε πιά τὸν καθρέφτη σου κι' ἔλα γυμνώσου μπροστά στὸ δικό μου, νὰ δῆς πῶς τὰ μαλλιά σου δὲν εἶναι πιά τὸ μάλαμα ποὺ ἀντιφεγγίζε τὴ νιότη σου! Ἴτι κορμί σου, ἔλο σάρκες πλαδαρές, ἀδίκαια πολεμᾷς νὰ τὸ κρατήσῃς μὲ ζῶνες κι' ἄλλες τέχνες, καὶ ἡ ὄψη σου πάντα θὰ δείχνει τοῦ καιροῦ τὸ διάδα, μ' ὄλα τὰ φτιάσματα κι' ὄλα τὰ κοκκινάδια ποὺ πουλᾷνε πλάνοι ππραματευτάδες.

Φλαντρώ. — Ἐ, πάψε πιά, πάψε γιατί δὲν ξέρω ποῦ μπορῶ νὰ φτάσω!

Μυρτώ. — Πιὲ πέρα ἀπὸ κει ποῦ ἔφτασες; Καὶ ποῦ θέλεις νὰ πᾶς ἀκόμα; Μὰ ἔλα, ἀφοῦ τὸ ποθεῖς, ἔλα νὰ παλέψουμε, μάννα καὶ κόρη, μὲ τὰ ἴδια ἔμως ἔπλα. . . Σκόρπισε ὄλο τὸ χρυσάφι σου, πέταξε ἀπὸ πάνω σου κάθε περιττὸ στολίδι, κι' ἔλα στάσου δίπλα μου καὶ μπροστά του! . . (Ἀνοίγει τὸ μπερτιέ καὶ φανερώνεται ὁ Νότης.) Ἄς διαλέξῃ ποιά θέλει ἀπὸ τίς δύο μας!

Φλαντρώ. — Ἐ, λοιπόν, ἀρκετὰ μὲ καίδεψες, τώρα ἤρθε κι' ἐμένα ἡ ὥρα μου! . . Οὔτε μένα οὔτε σένα θὰ διαλέξῃ, μὰ τοῦ τάφου τὴν κρύα πέτρα. . . Δὲν ἔχω παρὰ νὰ ρίξω μιὰ φωνή καὶ νὰ προσκαλέσω τὸ χάρο ποὺ ἀπόξω τὸν παραμονεύει! (Ἐν τῷ μεταξὺ ἔχει τρέξει στὸ παράθυρο, τὸ ἔχει ἀνοίξει καὶ κάνει νὰ φωνάξῃ.) Ἐλ. . . (Κόβεται ἡ φωνή της καὶ πέφτει ἀποκαμωμένη σὲ μιὰ καρτέλα).

Μυρτώ. — Ἐλα λοιπόν, γιατί κόπηκε ἡ φωνή στὰ χεῖλή σου! Φώναξε, λοιπόν, θάρ-

ρος! Ὅχι, δὲ σοῦ κρατάει ἡ ψυχὴ νὰ φωνάξῃς, γιατί τὸν ἀγαπᾷς καὶ σὺ!

Φλαντρώ, μὲ πριγμένη φωνή. — Σώπα πιά! **Μυρτώ.** — Ὅχι, δὲ θὰ φωνάξῃς, παρὰ ἔταν βεβαιωθῆς πῶς τὸν ἔχασες γιὰ πάντα, πῶς εἶναι δικός μου! (Τὸν ἀγκαλιάζει.) Δὲς μας λοιπόν! Ἴτι κάθεσαι; Παράδωσέ μας στὸ θάνατο ἔτσι ἀγκαλιασμένους! Θέλω ν' ἀκούσω τὴ φωνή σου, τὴ φόνισσα φωνή σου!

Φλαντρώ, μὲ πριγμένη φωνή. — Καταραμένη κόρη!

Νότης. — Ἄδικα τὰθαλες μὲ τὴ μητέρα σου, Μυρτώ μου. . . (Στὴ Φλαντρώ;) Πρέπει ἔμως νὰ τὴ συμπαθήσῃς, γιατί ὄλα τὰκανε στὴν παραζάλη τῆς ἀγάπης. . . (Στὴ Μυρτώ;) Καθυμένη, ἔχουμε ἓνα σωρὸ δουλειὲς μαζί νὰ κανονίσουμε. . . Δὲ λέω, μοῦ ἀνάφερε καὶ γιὰ τὴ Χρύσω, μὰ μιὰ φορὰ ποὺ βλέπει πῶς οὔτε ἐγὼ οὔτε αὐτὴ μὲ θέλει, δὲ θὰ ἐπιμείνῃ πιά. . .

Φλαντρώ, σὰν ἀποκαμωμένη, μὲ μανία ἔμως. — Ἐτσι λὲς ἐσὺ;

Νότης. — Καὶ βέβαια. . . Ἴτι λὲς κι' ἐσὺ, γιατί ἀλλοιῶς θὰ πιστέψῃ, ὄχι μόνο ἡ Μυρτώ, μὰ κι' ὁ κόσμος ὅλος, αὐτὲς τίς γελοῖες ὑποφῆς της. . . Κι' ἐγὼ ἀκόμη θὰ τίς πιστέψω, ποῦ εἶμαι ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ βεβαιώσῃ πόσο ὄλ' αὐτὰ εἶναι ψέμματα. . .

Φλαντρώ, ἀποκαμωμένη, μὲ φωνὴ πριγμένη. — Ψέ. . . μα. . . τα! . .

Νότης. — Μὴ καὶ θέλεις νὰ πῶ πῶς εἶναι ἀλήθεια;

Φλαντρώ, τὸ ἴδιο. — Μὲ φοβερίζεις κιόλας;

Νότης. — Κάθε ἄλλο. . . Μὰ καὶ σὺ ἀκόμη, τὴ νύχτα, δὲ μοῦ εἶπες πῶς ἂν ἀπελπιστῆς γιὰ τὴ Χρύσω, θὰ μὲ βοηθήσῃς νὰ πάρω τὴν ἄλλη σου κόρη;

Φλαντρώ. — Ἐγὼ στὸ εἶπα;

Νότης. — Ναί, δὲ θυμᾶσαι; . . Αὐτὰ ὄλο μεύλεγες. . . Ἴτι ἄλλα; Μήπως αὐτὰ ποὺ φαντάζεται ἡ Μυρτώ; Εἶναι γιὰ γέλια! . . Λοιπόν, ἔτσι μπράβο, θὰ μᾶς βοηθήσῃς ὅπως εἶπες καὶ μοῦ ὑποσχέθηκες χτὲς τὴ νύχτα. . . Δὲ θέλουμε πολλά, μόνο μιὰ βοήθεια ὡς ποὺ νὰ μπορέσουμε νὰ φύγουμε, νὰ πᾶμε ἄλλοῦ, νὰ ἐργαστοῦμε, καὶ μιὰ μέρα νὰ στὰ γυρίσουμε διπλά. . . (Ἡ Φλαντρώ τὸν κοιτάζει παράδοξα καὶ ἀποκαμωμένη.) Βλέπεις λοιπόν, Μυρτώ μου, πῶς ἀδίκαια τὰθαλες μὲ τὴ μαννούλα σου. . .

Φλαντρώ, δὲ μπορεῖ νὰ μιλήσῃ καὶ σχεδὸν μουγκρίζει. — Χμ! . . Χμ! . .

Νότης. — Ἴτι ἔπαθες; . . (Στὴ Μυρτώ;) Καὶ μὲ τὸ δικό της, τόσα ποὺ τῆς εἶπες. . . Πρέπει νὰ τῆς ζητήσῃς συχώρεση, καὶ φέρε τὸ δαχτυλίδι τοῦ πατέρα σου ν' ἀλλάξουμε μπροστά της ἀρρεθῶνα. . . Ἐσὺ ἔχεις τοῦ πατέρα μου. . . Ἐλα. . . (Ἡ Μυρτώ ἀνοίγει ἓνα συρτάρι καὶ τὸ φέρνει.) Ἄ, ἔτσι μπράβο. . . (Τὸ ἀλλάζει τρεῖς φορὲς.) Μὲ τὴν εὐχή σου, ἔτσι δὲν εἶναι; (Κοιτάει τὴ Φλαντρώ).

Φλαντρώ, κάνει κουράγιο καὶ σηκώνεται μὲ πριγμένη φωνή. — Ἄφοῦ τὸ θέλετε, ἀφοῦ ἐπιμένετε. . . Κάντε λοιπόν ὅ, τι θέλετε. . . Ἐγὼ θὰ σᾶς δώσω τὴν εὐχή μου, — καὶ χρήματα. . . Θέλετε καὶ χρήματα; . . Ἴτι ἄλλο θέλετε; . . Ὅ, τι θέλετε. . . Μὰ ἐγὼ, ἐγὼ δὲν ἔχω τὴ δύναμη νὰ σᾶς κάνω νὰ ξεφύγετε τὸ χάρο ποὺ ἀπόξω σᾶς παραμονεύει. . .

Νότης. — Δὲς τὴ πῶς νοιάζεται γιὰ μᾶς, ἡ μαννούλα σου, καὶ σὺ, ἀχάριστη. . . (Στὴ Φλαντρώ;) Ἐννοια σου, θὰ βροῦμε τρόπο νὰ γλυτώσουμε, μὴν καρδιοχτυπᾷς γι' αὐτό.

Φλαντρώ. — Ἄφοῦ εἰν' ἔτσι, ἀφοῦ εἰν' ἔτσι. . . λογαριασμὸς δικός σας! . . (Φωνάζει.) Γαρουφαλιά! . .

Γαρουφαλιά, φανερώνεται. — Ὅριστε, κυρά!

Φλαντρώ. — Τρέξε γλήγορα νὰ πῆς τῆς μητέρας του, τῆς ἀρχόντισσας τῆς Σερδαραινᾶς, πῶς ἀρραβώνισα τὴ μικρή μου τὴν

κόρη μὲ τὸ γιό της, κι' ἀπόψε δὲ θὰ πάῃ, γιατί πρέπει νὰ ετοιμάσουμε τραπέζι, ἀκούες; Πλούσιο τραπέζι, σὰν τὰ ξακουστὰ τραπέζια τῆς γεννιάς μας, μ' ὄλων τῶν λογιῶν τὰ κρέατα, καὶ κρασί, πολὺ κρασί, σὰν τὴ βραδυὰ ποῦρθε ὁ πατέρας της ὁ πλάνος, ἐκείνη τὴν τρικυμισμένη, τὴν καταραμένη βραδυὰ! . . Ἄπόψε θὰ ξεφαντώσουμε, γιατί δὲ θὰ τοῦς ξαναῖδοῦμε πιά! . . Θὰ φύγουμε μακριὰ, πολὺ μακριὰ, γιατί ἐδῶ στὸ σπῆτι παραμονεύει ὁ θάνατος. . . Ἄκουσες; Ὁ θάνατος!

Γαρουφαλιά, ποὺ ἀρχίζει νὰ τὰ χάνει. — Καλά, κυρά, πηγαίνω! . . (Φεύγει.)

Φλαντρώ. — Ἐλάτε λοιπόν, τί κάθεστε; Ἐλάτε νὰ φιλήσετε τὸ χέρι τῆς μάννας σας, τὸ χέρι τῆς γερόντισσας ποὺ βρισκεται στὸ χεῖμώνα τῆς ζωῆς της. (Σκύβει τὸ κορμί της, περπατᾷ σὰ γριὰ καὶ πάει καὶ κάθεται σὲ μιὰ καρτέλα.) Ἐμπρὸς λοιπόν, πέστε στὰ γόνατα νὰ τῆς ζητήσετε συχώρεση, συχώρεση γιὰ ὅσα τῆς κάνατε, καὶ νὰ τὴν εὐχαριστήσετε γιὰ ὅσα θὰ κάνῃ γιὰ σᾶς. . . (Ὁ Νότης παίρνει τὴ Μυρτώ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὴν ἀναγκάζει κι' ἐρχονται καὶ γονατίζουν.) Ἄ, ἔτσι μπράβο! . . (Βάζει τὸ χέρι της στὸ κεφάλι τους.) Ἴτιν εὐχή μου νὰ χεχετε, ἐμένα, τῆς Φλαντρώς ποὺ πιά γέρασε. . . Γιὰ σᾶς εἶναι ὁ κόσμος, γιὰ σᾶς ἡ εὐτυχία, γιὰ σᾶς ἡ ζωὴ, ναί, ἡ ζωὴ! . . (Ἐξαφνα ἀλλάζει ὄψος.) Καὶ μὴ σᾶς νοιάζει ἂν ἔξω (δείχνει τὸ παράθυρο) πάντα ὁ θάνατος παραμονεύει.

ΑΥΛΑΙΑ

(Ἀκολουθεῖ)

ΠΑΛΙΟΙ ΣΚΟΠΟΙ

I
Ἐγειρε μέσα στὰ πέταλά του,
πνίγηκε μέσα στ' ἀρώματά του,
καὶ λησμονήθηκε. . .
Ἴτι ὄρωτο ῥόδο — καὶ εἶχε πάρει
μιὰ φεγγαρόχλωμη περίσσια χάρη,
κι' ἀποκοιμήθηκε. . .

II

Γλυκιά, γλυκιά, σὲ δάκρυα ἀναλύθηκεν ἡ αὐγούλι
κι' ἔκλαιε, κι' ἔκλαιε πολὺ. . .
Καὶ δυὸ δάκρυα τῆς θεομᾶ στάξαν σὲ μιὰ καρδούλα
— ῥόδου — καὶ τᾶπε ἓνα πουλί. . .

ΠΑΝΟΣ ΣΠΑΛΑΣ

ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ Ι. ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗ

ΚΟΡΙΤΣΙΑ

ΝΟΥΒΕΛΛΑ (*)

Αιστάνθηκε στην καρδιά έναν πόνο, έπειτα κάτι πικρό χύθηκε στην ψυχή του.

Μιά σκέψη τον κυρίευε· αυτή του φαρμάκωνε τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά. Δὲν εἶχε πιαρὰ ἓνα συλλογισμό, πὸν τοῦ ξαναρχόταν διαρκῶς στὸ μυαλό, ὅσο καὶ γὰ τὸν ἔδιωχνε.

Ἔχανε τὴ νεραϊδία του! Ἄφοῦ πῆγε σὲ βενζινάκιτο...

Ἡ Σοφία, στὸ κωϊβί, ἔμενε ἡρεμῆ, μετὸν ἔρωτα στὴν καρδιά, καὶ στὰ μίτια τὴν εἰκόνα τοῦ Κώστα. Ἦσαν τόση ἡ εὐτυχία της, πὸν ξεχείλιζε ἀπ' ὅλη της τὴν ὑπαρξη. Στὰ μίτια ἔδινε μιὰ μεγάλη λάμψη καὶ στὸ στόμα ἔφερονε διαρκῶς ἓνα χαμόγελο. Καὶ ἦταν τόσο ὠρῆ, πὸν ἡ Γιάννα τῆς ἔριχνε κοῦ καὶ κοῦ μιὰ ματιά, ἀνήσυχη γι' αὐτὴ τὴν ὁμορφιά, πὸν τῆς φαινόταν μιὰ μοιραία εἰδοποίηση κάποιας δυστυχίας.

Στὸ τραπέζι εἶχε ἡ Σοφία στὰ δεξιά της τὸν ἀξιωματικὸ πὸν εἶχε πεῖ ἡ Σόνια.

Ἦταν ἀλήθειν ὠραῖος, με καστανὰ μίτια, πὸν εἶχανε βαθειὰ μιὰ τσατὴ λάμψη, καὶ στὸ καλοσχεδιασμένο στόμα, τὸ χαμόγελο ἀπλωνε μιὰ μεγάλη γλυκάδα.

Ἀπὸ τὴ μητέρα του εἶχε πάρει ὅλη τὴν ὁμορφιά, καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα του ἓνα ἀρχοντικὸ ὕψος.

Ἡ κοιφέντι, στὴν ἀρχὴ τοῦ δελφου, ἦταν γενική, μὰ σιγὰ ἔκκοψε, καὶ ἔπιασε ὁ καθέννας ἰδιαιτέρη μετὸ γελονά του.

Ἄφοῦ σηκώθηκαν, πῆγανε στὴ γέφυρα καὶ ἄρχισε ὁ χορὸς.

Ἡ Σοφία δὲν εἶχε διείθεση νὰ χορεύει, καὶ ἀκουμπισμένη σ' ἓνα στύλο, κοιτάζε

τὸ Κώστο πὸν φαινόταν μόλις, ἀνάμεσ' ἀπὸ δυὸ νηπαῖα.

Ἐκεῖ πέρα, πὸν ἦταν κείνο τὸ φῶς, βρισκόταν ὁ ἀγαπημένος της, καὶ τοῦστανε, μὲς στὴ βραδιά, τὴ σκέψη της.

Ὁ ἀξιωματικὸς ἔμενε ὀρθὸς σιμά της, ἀμίλητος, καὶ τὴν παρατηροῦσε μετὸ προσοχή.

Τοῦ εἶχε κάμει ἐντύπωση, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πὸν τὴν εἶδε, τὴν ὥρα πὸν ἀνέβαινε τὴ σκάλα τοῦ πολεμικοῦ. Κάποιο ἠλεκτρικὸ ἔριχνε τὸ φῶς του ἐπάνω της, σιγὰ σιγὰ, ὅπως ἀνέβαινε, ὡς πὸν τὴ φώτισε ὅλη. Ἡ κορμοστασιά της διαγράφτηκε στὴ βαθυγιάλαξη θύλασσα μ' ὅλη της τὴν ὁμορφιά. Ἐπειτα, ἡ λάμψη τῶν ματιῶν της, τόσο λαμπερή, μὰ καὶ γεμάτη εἰλικρίνεια, τὸν τραβοῦσε.

Τὴν κοιτάζε, τώρα, ὅπως ἔμενε λίγο σκυμμένη, καὶ μάντευε τὸ σῶμα της, δυνατὸ, ἱκανὸ γὰ καταπιαστεῖ μετὸ κάθε δύναμη.

Στὸ πρόσωπό του καμμιὰ συγκίνηση, μόνο γὰ μιὰ στιγμή τὸ βλέμμα του πῆγε μικρὰ, καὶ στὸ νοῦ του ζωήρεψε ἓνα μεγάλο βιβλίο, οἱ ἑλληνικοὶ παλιοὶ μῦθοι πὸν τοῦ διάμαζε ἡ μητέρα του ὅταν ἦταν παιδί.

Τώρα καταλάβαινε πῶς εἶχανε δημιουργήσει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴ θεοσκελα τοῦ Ὀλύμπου, καὶ πῶς εἶχανε φανταστεῖ τὴ μυθολογία τους.

Τοῦ ἄρεσε ἀκόμη αὐτὴ ἡ μελαγχολία πὸν ἀπλωνόταν, σιγὰ, σ' ὅλη της τὴν ὑπαρξη. Ἐβλεπε μ' εὐχαρίστησὴ αὐτὸ τὸ νέο, τὸ γερὸ κορίτσι, νὰ ὀνειρεύεται κοιτάζοντας τὴ σκοτεινὴ θάλασσα.

Δὲν κρατήθηκε πια, καὶ τῆς ζήτησε ἓνα χορὸ. Ἐνόμισε αὐτὴ πῶς δὲν ἔκανε νὰ νηθῆ, καὶ χόρεψαν.

Πόσο λαφροὰ ἦτανε, τί γλυκὰ πὸν χόρευε, μὰ τὴν αἰσθανόταν πὸν ἀρηρημένη, καὶ χωρὶς νάχει ψυχὴ. Φαντάστηκε πόσο θὰ χόρευε διαφορετικά, ἂν ἦτανε μετὸ κάποιον πὸν ἀγαποῦσε.

Χόρεψαν καὶ δυὸ καὶ τρεῖς χορούς, πάντα οἱ δυὸ τους, καὶ ἔπειτα κάθησαν πάλι. Σὲ λίγο ἄρχισε νὰ τῆς μιλεῖ γὰ τὴν ἐποχὴ πὸν ἔμενε στὴν Ἰταλία. Εἶχε ζήσει ἐκεῖ ὡς τὰ δέκα-πέντε του χρόνια, μὰ θέλησε ἴσως ὁ πατέρας του νὰ πᾶνε στὴν Ἀγγλία. Εἶχε ὅμως ἀναπνεύσει τὰ ὄνειρα πὸν πλανιῶνται τὰ βράδια στὴς Ἰταλικὲς ἑξοχές, καὶ τὰ κράτησε πάντα μαζί του.

Ἡ Σοφία τὸν ἀκουε, κάποτε ἔλεγε ἓνα λόγο, χαμογελοῦσε ὅμως συχνά, ἓνα χαμόγελο περίεργο πὸν δὲν ἔφτανε ὡς αὐτόν. Εἶχε κοντὰ της, ἔμπρός της, τὴν εἰκόνα τοῦ Κώστα καὶ τοῦ γελοῦσε. Διαμιάς, μισσηκώθηκε ὁ ἀξιωματικὸς καὶ τῆς εἶπε:

— Περίεργο πρῶμα, νομίζω πῶς εἶναι ἓνας τρίτος στὴν κουβέντα μας, αἰσθάνομαι πῶς μᾶς χωρῆζει κάποιος.

— Εἶναι ἡ σκέψη ἓνος ἀγαπητοῦ μου φίλου, τοῦ ἀπάντησε ἡ Σοφία γλυκὰ.

Μετὰ ἀπὸ τίς δώδεκα ἔφυγαν, καὶ ἡ βενζινάκιτος πῆρε τὰ δυὸ κορίτσια στὸ ἀερογιάλι τοῦ Κόλπου.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῖ, ἡ Σοφία κατέβαινε τὴ βουνοπλαγιά γὰ νὰ πάρη τὴ βάρκα.

Πόσο εὐτυχισμένη αἰσθανόταν! Γελοῦσε σ' ὅλες τίς ἐλιές, καὶ στὰ ὀχτωβριάτικα λουλούδια, τὰ κυκλάμνια, πὸν ῥόδιζαν στὴς ῥίζες κάθε ἐλιάς.

Θάγραφε τοῦ Κώστα, καὶ θὰ τῷδινε ἡ ἴδια τὸ γράμμα της, τὴν ἐπομένη, στὴν κωρία Βαλμύρη πὸν θὰ πῆγαιναν.

Στὸ στρωτόνι, πὸν ἔφτανε ὡς τὸ ἀερογιάλι, εἶδε τὸν καπετὰν Δημήτρη πὸν ἀνέβαινε, κρατώντας λουλούδια.

Τὴς θύμιζαν ἐκεῖνα πὸν τῆς εἶχε στείλει ὁ Κώστας, καὶ ἔτρεχε νὰ τὰ φτάσει.

Τῆς τὰ ἔστειλε ὁ Κώστας, τὰ εἶχε φέρει ὁ ναύτης του, καὶ τῷδωσε τοῦ Δημήτρη πὸν ἦτανε αἴτιον καὶ ἔπλενε τὴ βάρκα.

Τὰ πῆρε ἡ Σοφία καὶ ἀνέβηκε ξανά

στὸ βουνό, ψηλά, τᾶπόθεσε στὰ λιόφυλλα καὶ ξαπλώθηκε κοντὰ τους.

Τᾶπόγομα πῆγε περίπατο μετὸ Γιάννα. Στὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ, συναντήσανε ἓνα γνωστὸ ψαρᾶ.

— Δὲν ἦρθες ἄλλο μετὸ βάρκα, τῆς εἶπε. Θέλεις νὰ πᾶμε ἀπόψε; Θᾶναι μιὰ σκοτεινὴ καλὴ βραδιά, θὰ γυρίσουμε ὅλο τὸν κόλπο.

— Καλὴ, ἀπάντησε, σὲ περιμένω, Λάμπη, στὴς δέκα.

Καὶ χωρίστηκαν. Αὐτὸς πῆγε στὸ χωριό, καὶ τὰ κορίτσια, σὲ λίγο, μῆλιαν ἀπὸ τὸ φράχτη στὸ κτήμα.

Τότε ἄρχισε ἡ Σοφία νὰ μιλεῖ τῆς ξαδέλφης της γὰ τὸν Κώστα.

— Νομίζεις πῶς θὰ συμφωνοῦσατε; τὴ ρώτησε ἡ Γιάννα.

— Πῶς; σὲ τί νὰ συμφωνήσουμε;

— Δὲν ἔχεις στὸ νοῦ σου νὰ παντρευτῆτε; Χαμογέλασε ἡ Σοφία.

— Δὲν τὸ σκέφθηκα καλὰ αὐτὸ πὸν λές, Γιάννα. Μὰ νομίζω δύσκολο νὰ ζήσουνε δυὸ ἔρωτευμένοι παντρεμένοι.

— Ἀ, ναί... ἀπόρρησε ἡ ἄλλη. Τότε εἶσαι γὰ τὸν ἐλεύθερο γάμο; Δὲν ἔτιχε νὰ τὸ κουβεντιάσουμε.

— Ὄχι, δὲ βρίσκω πῶς μιὰ γυναῖκα μπορεῖ νὰ εἶναι εὐτυχισμένη μετὸν ἐλεύθερο γάμο. Θὰ μπορούσε, ἂν εἶχε ἓναν ἢ δυὸ ἔρωτες στὴ ζωὴ, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ ἀγαπήσει καὶ δυὸ φορές, εἶναι τόσων εἰδῶν ἔρωτες! Μιὰ γυναῖκα, ἂν ἀγαποῦσε μιὰ φορά καὶ ζοῦσε μετὸν ἀγαπημένο της, καὶ ἄφοῦ χωρῆζονταν, — γιὰτὶ μοιραῶς ἔρχεται ὁ χωρισμός, — περιοριζόταν αὐτὴ τὴν ἀγάπη γὰ ὅλη της τὴ ζωὴ, ὁ ἐλεύθερος γάμος θὰ τὴν ἔκανε εὐτυχισμένη. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πρώτη ἀγάπη, ἢ ἄρθει ἡ δεύτερη, καὶ ἡ τρίτη, ἢ τέταρτη, στὴ μιὰ θᾶναι τὸ αἶσθημα, στὴν ἄλλη τὸ πάθος, στὴν πὸ ἔπειτα οἱ περιστάσεις, ἔπειτα ἡ συνήθεια, καὶ τότε...

— Ὄχι, δὲ βρίσκω τὴν εὐτυχία στὸν ἐλεύθερο γάμο. Τὸν ἔρωτα ὅμως πρέπει νὰ τὸν ζήσουμε, εἶναι σὰ νὰ μὴ δεχόμαστε ἓνα δῶρο ἀπὸ τὴ φύση ἂν τὸν ἀπαρηθοῦμε, τὸν ζεῖ κανεὶς μετὸν ψυχὴ του, μ' ὀλόκληρη τὴν καρδιά του, ὅσο μπορεῖ. Πρέπει κανεὶς νὰ ποτίσει τὴν καρδιά του πόνο καὶ χαρὰ. Τώρα, ἐγὼ ἔχω ὅλο χαρὰ, μόνο χαρὰ.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Σ.Ι.Α.

Ἡ Σοφία φροντάστηκε τὴν Ἑλίζα νὰ περνᾷ εἶς δρόμο μὲ μόνον σύντροφο τὸ βιολετὶ τῆς

Τὶ νὰ πεῖ ἡ Γιάννα; Τῆ θάμπωνε αὐτὴ ἡ εὐτυχία, καὶ δὲν τολμοῦσε νὰ προσφέρει καμιά πικρὴ λέξη.

Ὅταν γύρισε, ἀνέβηκε στὴν κρεββατοκίμαρά τῆς ἡ Σοφία κ' ἔγραψε τοῦ Κώστα.

Τὸ βράδυ, πρὶν κατεβοῦνε στὸ ἀκρογιάλι, πῆρε μαζί τῆς τὸ γράμμα. Ἴσως νὰ τὸν ἔβλεπε, — γύριζαν τόσο συχνὰ οἱ Βαλμύρηδες μὲ βάρκα τὴ νύχτα.

Ἡ Σοφία εἶπε τοῦ ψαροῦ νὰ πρωτοπᾶνε στὸ Κάστρο· ἀπὸ ἐκεῖ ἔπειτα θ' ἄρχιζαν τὸ ψάρεμα.

Ὡς πὸν νὰ φτιάσουν, δὲ μίλησε κανεὶς. Ὁ ψαράς ἔξακολούθησε νὰ λάμπει ὡς τὴ σκάλα. Ἡ ταράτσα ἦταν σκοτεινὴ, μόνον δυὸ φῶτα λιμπύριζαν σιμὰ στὸ ἀκρογιάλι, τὸνα κόκκινο καὶ τ' ἄλλο πράσινο.

Πλησιάζανε τὴ βενζινακατο καὶ ρώτησε ἡ Σοφία τὸ ναῦτη.

— Ὁ κύριός σου εἶναι ἐπίανω;

— Μάλιστα, κυρία, ἀλλὰ εἶναι μόνος, λείποναι ὅλοι ἀπὸ τὸ σπίτι.

Σκέφθηκε γιὰ λίγο ἡ Σοφία καὶ τοῦ εἶπε.

— Μπορεῖς παρακαλῶ νὰ τὸν βρεῖς;

Ἐφυγε ἀμέσως ὁ Πέτρος καὶ ἀνέβηκε στὴν ταράτσα. Σὲ λίγο γύρισε πίσω μὲ τὸ λιμενάρι.

— Θὰ πᾶμε ψάρεμμα μὲ τὴ φωτιά. Θέλετε νὰ ρθῆτε; τὸν ρώτησε ἡ Σοφία.

— Ἐρχομαὶ γιὰ νὰ ἰδῶ εἰ ἄλλο ξέρετε ἀκόμη, τῆς ἀπάντησε καὶ μῆκε στὴ βάρκα.

Γιὰ ν' ἀρχίσαι ὅμως τὸ ψάρεμμα, ἔπρεπε νὰ πάρει ἡ Σοφία τὰ κουπιά, γιατί ἡ Γιάννα δὲν ἤξερε ἀπ' αὐτὰ, καὶ ἄφισε τὸν Κώστα πίσω μὲ τὴν ξιδέληφ τῆς.

Ὁ Λάμπης ἀναψε ἕνα σπύρο καὶ τὸ πλησίασε στὴν τενεκεδένι λάμπα ποὺ σφύριζε.

Ἀπλώθηκε ὡς πέρα, διαμῆς, ἐνὶ καθαρὸ φῶς, γλιστρώντας στὰ νερά, ὡς πὸν ἀδυνατίζε μικρὰ, καὶ χανόταν στὸ σκοτάδι.

Ἐκεῖ ὅπου καθρεφίζόταν, ἐφώτιζε τόσο καθαρὰ τὴ θάλασσα, πὸν ἔσχωρίζαν καὶ τὸ πὸν μικρὸ φυτό, τὴν πὸν ἀσήμαντη πέτρα.

Προχώρησαν σιγὰ, ὡς πὸν νὰ δεῖ ὁ Λάμπης κάποιον ψάρι. Ἡ Σοφία, σκυμένη λίγο ἀριστερά, κοίταξε τὴ θάλασσα, ὅπου διακρίνονταν, στὴ διαφάνεια τῆς, ἀμέτρητα καταπράσινα μικρὰ ψαράκια. Μὲς στὶς πέτρες καὶ τὸν ἀνώμαλο βυθό, εἶδε κατὶ σταχτί, σὰ μουντὴ σιμὰ.

— Λάμπη, ἀριστερὰ χτύπησε, εἶπε σιγὰ.

Μὲ τὸ καμάκι στὰ χέρια, ὀλόρθος ὁ καπετάνιος στὴν πλώρη τῆς βάρκας, λογάριζε, ὡς πὸν μὲ δύναμη, μὲ μιὰν ἀπότομη κίνηση, βουτάει τὸ καμάκι, πὸν ἄφρνει στὸ διάβι του χιλιάδες λάμπεις καὶ τρυπάει τὸ ἀποκοιμισμένο χταπόδι.

Ἐκεῖνο, μὲ τὸ χτύπημα, ἔρριξε γύρω του τοὺς ὀκτὼ πλοκαμούς του, καὶ ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τὸ βυθό, ἀρπάχτηκε ἀπὸ τὸ καμάκι ὡς ψηλά, γιὰ ν' ἀδυνατίσει τὸν ἔχθρό του.

Κι' ἀνέβαινε τὸ κόκκινο τώρα χταπόδι, ἀγκαλιάζοντας μὲ λύσσα τὸ ξύλο, ἀνέβαινε, μὲς στὴ διαφάνεια τῆς φωτισμένης θάλασσας, μέσα στὸ πράσινο κρυσταλλεῖο νερό.

Ὅταν ἔφτασε στὴν ἐπιφάνεια, ἄπλωσε τοὺς πλοκαμούς του, ἀρπάχτηκε ἀπὸ τὴ βάρκα καὶ ἐθόλωσε ὡς πέρα τὰ νερά, μὲ τὸ μελάνι τὸν.

Ἡ Σοφία ξανίρχισε τὸ κοπηλάτιμα.

Ὁ Κώστας τὴν παρατηροῦσε ἀμίλητος. Αὐτὴ ἡ μεγάλη τῆς προσήλωσις τὸν περριζε. Διαμῆς τὴν εἶδε πάλι μὲ τὸ τριαν-

ταφυλλὶ φῶρεμα τοῦ χοροῦ, τὴ βραδυὰ πὸν πῆγε στὴ ναυαρχίδα, καὶ τόσο στενοχωρέθηκε, πὸν ἔκλεισε τὰ μάτια γιὰ νὰ μὴν τὴ βλέπει.

Ἡ βάρκα σταμάτησε, καὶ ἄκουσε τὴ φωνή τῆς.

— Σιμὰ στὴν πέτρα, Λάμπη.

Κοίταξε ὁ καπετάνιος, μὰ δὲν ἔβλεπε.

— Χτύπησε, φεύγει, δεξιά, γλήγορα!

Μὰ κείνος εἶχε σαστίσει. Ἦναι ἡ Σοφία γύρισε ἀπότομα τὴ βάρκα, πήδησε κοντὰ του, στὴν πλώρη, καὶ ἀρπάζοντας ἀπὸ τὰ χέρια του τὸ καμάκι, μὲ μιὰ δυνατὴ κίνηση, τὸ βούτηξε ὡς τὸ βυθό.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ εἶχαν ὅλοι σαστίσει, καὶ σηκώθηκαν. Ὁ Λάμπης, πὸν αἰσθανόταν σιμὰ του, σχεδὸν ἐπάνω του, τὴν ἀρχοντοπούλα, ὁ Κώστας, πὸν ἔμεινε ζαλισμένος, τραβηγμένος ἀπὸ τὶς σκέψεις του, ἡ Γιάννα, πὸν ἔσκυψε λίγο, ἀνοίγοντας ἐκστατικὰ τὰ γλυκὰ τῆς μάτια. Μόνον ἡ Σοφία δὲν κούνησε. Τὴ συγκίνηση πὸν αἰσθανόταν νὰ τὴν ἀρπάζει σύσσωμη, δὲν τὴν ἔξωτερίκευσε μὲ καμμιὰ κίνηση.

Ἀνέβασε σιγὰ τὸ καμάκι. Ἀσήμωνε, σὰ δόντια του, ἕνα μεγάλο ὀλοζώντινο ψάρι.

Τὸ κορίτσι κατέβηκε ἀπὸ τὴν πλώρη, καὶ κρατώντας μὲ δύναμη τὸ ξύλο, ἔπιασε τὸ ψάρι μὲ τ' ἄλλο χέρι καὶ τὸ τραβήξε σιγὰ ἀπὸ τὰ σιδερένια δόντια.

Ὅταν τ' ὄβγαλε, γύρισε σιδὸν ψαρά καὶ τοῦ τὸ πρόσφερε:

— Τὸ πρῶτο ψάρι πὸν καμμάκι εἶναι δικό σου, Λάμπη.

Καὶ ἔμεινε ὀρθή, μὲ ἄπλωμένο τὸ χέρι, ὅπου ἀσήμωνε τὸ χτυπημένο ψάρι, χαμογέλασε καὶ ἀπλώθηκε σ' ὄλο τῆς τὸ πρόσωπο χαρά.

Ἐκεῖνος πῆρε τὸ ψάρι, τὸ κοίταξε ν' ἀσημώνει καὶ στὸ δικό του χέρι, καὶ εὐχαρίστησε.

Τὰ μεσάνυχτα εἶχαν περρισει, καὶ ἡ δροσιὰ τῆς νύχτας ἔφερε σ' ὄλους μιὰν ἀνατριχίλα. Σιγὰ-σιγὰ, ἡ Σοφία ἔφερε τὴ βάρκα κάτω ἀπὸ τὴν ταράτσα τῶν Βαλμύρηδων.

Εἶχαν ὅλοι γυρρισει καὶ περριμεναν τὸν Κώστα, ἀκουμπιμένοι στὸ περριτείχισμα.

Ὅταν εἶδανε τὰ κορίτσια, τ' ἀκραξαν, ἀλλὰ ἐκεῖνα δὲ θέλησαν ν' ἀνεβοῦνε· ἦταν ἀργὰ καὶ εἶχαν ἀκόμη τὴν ἐπιστροφή.

Βγῆκε ὁ ξένος ἀπὸ τὴ βάρκα καὶ καληνύχτισε.

— Εὐχαριστῶ γιὰ τὰ λουλούδια, εὐχαριστῶ πολὺ, εἶπε σιγὰ ἡ Σοφία, πὸν εἶχε βγει ἔξω, καὶ κρατοῦσε τὴ βάρκα γιὰ νὰ μὴ χτυπάει.

— Ναί... νὰ τὰ πετάξετε ἀπὸ τὸ παράθυρο.

Ἀνασήκωσε ζωηρὰ ἡ Σοφία τὸ κεφάλι, καὶ ρώτησε μὲ ἀπορία:

— Νὰ τὰ πετάξω, τὰ λουλούδια πὸν μοῦ στείλατε σεις! Μὰ γιατί... πὸς εἶναι δυνατὸν αὐτὸ πὸν μοῦ λέτε;

— Γιατί ἀνησυχεῖτε; Δὲν ἀξίζω ν' ἀνησυχῆτε, εἶμαι ἕνας καλιάνθρωπος. Τί σκέφτόσαστε τώρα; Ἐσεῖς νὰ κρατήσετε τὰ λουλούδια πὸν σὰς ἔστειλα, θάτανε μεγάλη εὐτυχία γιὰ μένα αὐτὴ, ἀλλὰ... ἐγὼ εἶμαι ἕνας ξένος, ἕνας ἀλήτης. Σὰς παρακαλῶ νὰ τὰ πετάξετε ἀπὸ τὸ παράθυρο.

Τὰ ἔλεγε ὅλ' αὐτὰ χαμογελώντας, μ' ἕνα χαμόγελο πολὺ πικρὸ.

Ἐκείνη τὸν κοίταξε κατάματα. Κρατοῦσε τὰ μάτια τῆς ὀρθάνοιχτα, σὰ γιὰ ν' ἀφίσει τόπο τῆς ψυχῆς τῆς, ν' ἀνεβεῖ νὰ δεῖ.

Σ.Ι.Α.

Ἡ Ἑλίζα πέρασε στὴ ζώνη τῆς τὸ ἀνδισμένο κλαράκι

— Δὲν καταλαβαίνω, εἶπε ἔπειτα σιγῇ. Μοῦ στείλατε ὡρῆε λουλούδια τὸ πρωῒ, καὶ τὴν ἐπιμένετε νὰ τὰ πετάξω; Μὰ πὼς εἶναι δυνατὸν αὐτό;

— Ἐνόμισα πὼς ἦσαν ὁ καλλίτερος τρόπος νὰ κόψω τὴ φιλία μου. Στὴν κρίση μου, ἦταν ὅ,τι μπορούσα νὰ κάμω πὸ λεπτό, γιὰ νὰ μὴ, σὰς περιόξω. Σκοτίζεστε γιὰ μένα! Μὰ ἐγὼ εἶμαι ἕνας περαστικός, ἕνας ἄγνωστος. Μὴ στενοχωριέστε, αἴριο θάχει περάσει ἡ λύπη σας. Θ' ἀπορεῖτε μάλιστα, πὼς διατάσατε νὰ πετάξετε τὰ λουλούδια. Αἴριο θὰ εἴστε πάλι καλά, ἡσυχῆ, ἐλεύθερη. Χαίρετε.

Κι' ἔφυγε γρήγορα, ἀνέβηκε τὴ σκάλα χωρὶς νὰ γυρίσει τὸ κεφάλι, ὡς πὸν χάθηκε στὸ σκοτάδι.

Ὁλόρθη ἡ Σοφία στὸ σκαλοπάτι, ἔμεινε ἀμίλητη.

Ἡ μεγάλη εὐτυχία πὸν τὴν πλημμύριζε αὐτὴς τίς μέρες ἦσαν τόσο ἀπλωμένη ἐντὸς της, πὸν δὲν ἄρνευε θέση στὴν ἀφιτίδα λύπη πὸν ἔφευγε πάνω της.

Ἐμεινε γι' ἀρκετὴ ὥρα ἔτσι, ἔπειτα πήδησε στὴ βάρκα, πῆρε τὰ κουπιά, καὶ προχώρησε ὡς τὴ γειτονικὴ ἀκτή. Ὅτιν ἔφτανε σκούς βράχους, βγήκε κι' ἔκρυψε τὴ Γιάννα.

— Γειά σου, Λίμπη, θὰ πάμε μετὰ τὰ πόδια. Προχώρησαν καὶ οἱ δύο, μέσ' τὸ σκοτάδι, στὸ λόγγο. Ἡ Σοφία ἔκλαιγε, ὄχι μὲ λυγμούς, σχεδὸν δὲν ἀκουγόταν, τὰ

δάκρυα ἦσαν ἀριὰ, ἀλλὰ βαρετὰ καὶ φαρμακωμένα, στὸ νοῦ, οἱ σκέψεις ἀργοσάλευαν, καὶ στὸ κορμί, σιγά-σιγά, ἀπλώθηκε μὴ δυνατὴ κόπωση. Ὁ δρόμος ἦταν ἀτέλειωτος.

Ἡ Γιάννα, πὸν δὲν εἶχε ἀκούσει τὴν κουβέντα τους, ἦτανε σκεφτικὴ, θυμόταν τὰ λόγια τοῦ κυρίου Γιώργου, καὶ ἀνησχοῦσε. Ἦθελε πολὺ νὰ μίθει τὸν πόνο τῆς ξαδέλφης της, ἀλλὰ ἐκείνη δὲ μιλοῦσε.

Ἐφτασαν στὸ χεῖμα τους, πέρασαν ἀπὸ τὴ ράχη, ὅπου στριβωναν οἱ ἀγριαπιδιές τοὺς κορμούς τους, ἀνέβησαν στὸ προαύλιο, καὶ ἔπειτα στὴν κρεββατοκάμαρα τῆς Γιάννας.

Ἐκεῖ χωρίστησαν μετὰ μὴ καληνύχια μόνο, καὶ ἡ Σοφία κλείστηκε στὴν κάμαρά της. Ὅπως κίθησε στὸ κρεββάτι της ἔξαντλημένη, ζαρώθηκε στὴν τέλη της τὸ γράμμα της, πὸν εἶχε πάρει νὰ δώσει τοῦ Κώστα, καὶ τὸ θυμήθηκε. Σηκώθηκε καὶ ἀπόθεσε στὸ ἀνθογιάλι ὅπου ἦτανε τὰ λουλούδια τοῦ Κώστα.

Κίθησε ἔπειτα στὸ γραφεῖο της, τᾶφερε μπισσά της, λουλούδια καὶ γράμμα, ἀκούμπησε τὸ κεφάλι στὰ χέρια της, κἀρχισε νὰ τὰ κοιτάζει.

Σιγά, θόλωσαν τὰ μάτια της, πλημμύρισαν, καὶ ἄρχισαν νὰ κυλᾶνε, στὸ ἀχνὸ προσωπίκι, μεγάλα, μικρὰ δάκρυα, πὸν ἔστειλε, ἀπὸ τὴν ψυχὴ της, ὁ μεγάλος πικραμένος ἔρωτας.

Δ

Δυὸ μῆνες τώρα, ὁ καπετάν-Δημήτρης πήγαινε κάθε πρωῒ στὴ χώρα.

Πήγαινε γραιμὴ στὸ λιμεναρχεῖο, ἔβρισκε τὸ ναύτη τὸν Πέτρο καὶ τοῦδινε ἕνα γράμμα γιὰ τὸν κύριό του. Ἔτσι ἦθελε ἡ ἀρχοντοπούλα, καὶ δίχως καμιά συγκίνηση, καμιά ἀντίρρηση, ὁ ναυτικὸς ἔκανε τὸν περίπατο. Ποτὲ ὅμως δὲν ἔφευγε πίσω ἀπάντηση. Αὐτὴ ἦτανε ἡ μόνη του στενοχώρια.

Ἦ καρδιά εἶχε αὐτὸς ὁ μαραιῖτης, ἀπὸ μαῦρο μίσος, καὶ δὲ λυπόταν τὸ κορίτσι; Γιατὶ ὁ καπετάνιος δὲν ἀμφέβαλε οὔτε στιγμή πὼς ἦτανε ἔρωτικά τὰ γράμματι πὸν ἔπαιρνε.

Αὐτὸ τὸ πρωῒ ἀποφάσισε νὰ μιλήσει γι' αὐτὰ μετὰ τὸ ναῦτη, πὸν ἦταν τώρα φίλος

τοῦ, καὶ βιάστηκε νὰ φτάσει στὴ χώρα. Ἔδωσε τὴ βάρκα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμεναρχεῖο, καὶ ζήτησε παντοῦ τὸν Πέτρο, ἀλλὰ ἔμαθε ἀπὸ τὸ σκοπὸ πὼς ἔλειπε.

— Θ' ἀργήσει;

— Δὲν ξέρω. Γύρισε σὲ μιὰ ὥρα.

Καὶ ὁ καπετάνιος πῆγε σ' ἕνα καφενεῖο τοῦ λιμένα, νὰ πάρει ἕναν καφέ. Συναντήθηκε ἐκεῖ μετὰ δύο-τρεῖς ἄλλους, καὶ πήγανε σὲ μιὰ ταβέρνα νὰ πιοῦνε ἕνα ποτήρι κρασί.

Ἐπειτα ἔκαμε μετὰ προσοχὴ τὰ ψώνια τῆς γυναίκας του, πὸν ἦτανε πολὺ ἀγρια καὶ ἀνοικονόμητη, καὶ γύρισε στὸ λιμεναρχεῖο.

Ἐκείνη τὴν ὥρα χτυποῦσε δώδεκα τὸ ρολόι τῆς ἀγορᾶς, καὶ βιαστικά βγήκε τὸν Πέτρο, πὸν τὸν περιμένε, τοῦδωσε τὸ γράμμα, καὶ πῆρε τὴ βάρκα.

Ἀποροῦσε πὼς πέρασε τὸ πρωῒ τόσο γρήγορα, καὶ συλλογιζόταν τί θάλεγε ἡ Ἀγγέλω του πὸν τὸν περιμένε γιὰ νὰ μαγειρέψει.

Φοβότανε πολὺ τὴ γυναῖκα του, κι' ἔκανε πάντα τὰ δυνατὰ του νὰ τὴν εὐχαριστήσει, γιὰ νὰ μὴ τοῦ κάνει φασαρίες.

Ὁ ἀέρας ἦταν ἀπὸ μπρὸς καὶ ἡ βάρκα προχωροῦσε μετὰ δυσκολία.

Λίμπη, μελετοῦσε συγχρόνως τὰ ψώνια του, γιὰ νὰ δεῖ ἂν ἦταν ὅλα ἐν τάξει.

— Μανέστρα, μπακαλάρο, κοκκινοπίπεπο, κανέλλα καὶ γαρύφαλλα, καφέ, ὅλα ἐν τάξει, εὐτυχῶς.

Διαμᾶς ὅμως θυμήθηκε ἀκόμη κάτι ἄλλο, καὶ σαστισμένος ἀφῆσε τὰ κουπιά.

Εἶχε ξεχάσει τὸν ταμπάκο πὸν τῆς ἀγόραζε ταχτινί. Καὶ τώρα; Μὰ ὁ ἀέρας ὅλο δυνάμωνε, καὶ ἂν γύριζε πίσω στὴ χώρα, θάφτανε μόνο τὸ βράδυ. Καὶ πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ παρουσιαστῆ ἔμπρὸς της χωρὶς τὸν ταμπάκο.

Ἦ θὰ τοῦκανε ἐπὶ τέλους; Θὰ τὸν ἔβριζε; Δὲν ἦτανε οὔτε ἡ πρώτη του, οὔτε ἡ τελευταία του ἄς τὸν ἔβριζε! Καὶ πεισματωμένος ἔλαμνε μετὰ λύσσα.

Ὅταν ἔφτασε στὸν Κόλπο, βγήκε τὴν ἀρχοντοπούλα στὸ ἀκρογιάλι.

— Τῶδωσες, καπετάν Δημήτρη;

— Τῶδωσα.

Γύρισε αὐτὴ πίσω, στὸ μονοπάτι τῆς ράχης, καὶ χάθηκε σὲς ἑλιές, πὸν ξεκρέ-

μαγαν τὰ γυαλιστερὰ φυλλώματά τους γύρω ἀπὸ τὸ μαυριδερὸ μουσκεμένο κορμό.

Πῆρε ὁ ναυτικὸς τὰ πράματα πὸν τὰ εἶχε βάλει κίτου ἀπὸ τὴν πλώρη γιὰ νὰ μὴ βραχοῦνε καὶ ἀνέβηκε τὸ πλατὺ στρατόνι.

Ἡ θύρα τοῦ σπυριοῦ του ἦτανε κλειστή. Χτύπησε μιὰ, χτύπησε δύο, ἔκραξε, τίποτα.

Γύρισε ὅλο γύρω, μὰ δὲ μπόρεσε ἀπὸ πουθενὰ νὰ μπεῖ, καὶ ἦρθε πάλι στὴν ἴδια θύρα.

Σὲ λίγη ὥρα ἀνοίξε ἕνα παράθυρο καὶ βγήκε ἡ γυναῖκα του.

— Τί κίσεις ἔτσι; Γιατὶ φωνάζεις; Γιατὶ χτυπᾶς; Τοὺς σκλάβους ἔχεις, νὰ σὲ προσκυνᾶνε καὶ νὰ σοῦ κρατᾶνε διάπλατες τίς θύρες;

Λόγο ὁ καπετάνιος.

— Τᾶφρες ὄλα, κακόμοιρη;

— Ὅλα τᾶφρα, γυναῖκα. Μοῦ ἔφυγε μόνο ὁ καινός.

— Κακόμοιρη Δημήτρη! Σοῦ ἔφυγε νὰ μοῦ φέρης τὸν ταμπάκο, ἔ; Καὶ γιατί μᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς κρίση; Γιὰ νάχουμε διαφορὰ ἀπὸ τὰ ζῶα! Ἐσὺ ὅμως ἔχεις μόνο τὸ καλοῦπι τοῦ ἀνθρώπου, τίποτ' ἄλλο. Ἀφῆσε τὰ ψώνια στὸ πεζούλι καὶ πήγαινε νὰ κοιμηθῆς στὸ σάβλο. Δὲ θὰ ματαμπῆς ἄλλο στὸ σπῆτι. Νὰ σοῦ γίνε μάθημα.

— Ἄσε τὰ λόγια τώρα, Ἀγγέλω, καὶ ἀνοίξέ μου.

— Σοῦ φάνηκε πὸν γελάω; Εἶναι ὅλα σοβαρά. Δὲ θὰ μπῆς ἄλλο σπῆτι σου.

— Ἀνοίξέ μου, Ἀγγέλω, νὰ συχωρεθοῦνε οἱ πεθαμένοι σου.

— Οἱ πεθαμένοι μου δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὰ συχώρια σου γιὰ νὰ κοιμηθοῦνε τὸν αἰώνιο ἐκεῖ πάνω, Μοῦφρες τὸν ταμπάκο μου;

— Μοῦ ἔφυγε, χρυσιανή μου.

— Ἡ θύρα δὲν ἀνοίγει, πήγαινε στὸ σάβλο γιὰ τὴ νύχτα.

Κι' ἔκλεισε τὸ παράθυρο.

Ἀπόθεσε στὸ πεζούλι τὰ διάφορα πράματα ὁ καπετάνιος καὶ πῆγε στὴν κυρία Γαλένη νὰ τῆς ζητήσῃ νὰ κοιμηθῆ ἐκεῖ τὸ βράδυ, καὶ τὴν ἄλλη μέρα, θάβρισκε τὸν πατέρα τῆς Σοφίας στὴ χώρα, γιὰ νὰ τὸν συμβουλευτεῖ.

Τὴν ἐπομένη, ἀφοῦ ἔδωσε τὸ γράμμα, πῆγε ἴσια στὸ σπῆτι του καὶ τοῦ τὰ διηγῆθηκε ὄλα.

—'Από μένα τώρα τί θέλεις; τὸν ρώτησε ὁ κύριος Νίκος.

—Θέλω νὰ μοῦ κάνεις ἓνα χαρτί, νὰ τὸ υπογράψει ὁ δήμαρχος καὶ ὁ ἀστυνόμος, πὸν μ' αὐτὸ τὸ χαρτί νάχω δικαίωμα ἀπ' τὶς ἀρχές νὰ μὰ σπῆτι μου.

Χαιρολόγησε ὁ κύριος Νίκος καὶ ἀπάντησε.

—'Ὅ, τι θέλεις. Θάχεις τὴν ἀδειά σου. Ὁχι ὅμως σήμερον. Δὲν προφθαίνω. Αὐριο.

—Καὶ θὰ κοιμηθῶ στὸ στάβλο;
—'Ὅχι νὰ πᾶς πάλι στὴν ἀδελφῆ μου, γι' ἀπόψε, κ' αὐριο νάρθεις νὰ πάρεις τὸ χαρτί.

Πέρασε κ' αὐτὴ ἡ μέρα κ' ἦρθε ἡ ἄλλη. Ὁ καπετὰν Δημήτρης ἀνυπομονοῦσε νὰ πάρει τὸ χαρτί στὸ χέρι καὶ νὰ φύγει γιὰ τὸ χεῖμα.

Τοῦ τῶδωσε ὁ κύριος του καὶ τοῦ τὸ διάβασε.

— «Δίνουμε τὴν ἀδειά τοῦ καπετὰν-Δημήτρη Κοκκικοῦ νὰ εἰσέρχεται ὅσο θέλει, καὶ ὅπουδήποτε ὦρα, στὴν οἰκία του.» Ἐίσατο εὐχαριστημένος τώρα;

—'Ἐν εἴξει, ἀφεντικὸ. Νάχεις τὴν υγείά σου, εἶπε κα' ἔφυγε κρατώντας μὲ περηφάνεια τὴν ἀδειά.

Ἀγόρασε ὅμως καὶ διπλὴ δόση ταμπάκο τῆς γυναίκας του κ' ἓνα σωρὸ ἄλλα πράγματα. Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα δὲν ξανάγινε λόγος νὰ κοιμηθεῖ στὸ στάβλο.

Ἐνα μεσημέρι πὸν ἀνέβηκε ἡ Σοφία τὴ ράχη, στάθηκε ν' ἀνασηκώσει ἓνα λουλούδι πὸν εἶχε ρίξει κάτω ἡ νεροποντή.

—Καιμένο λουλούδι, ὑπάρχει γιὰ τὸν καθένα μας ἓνας δυνατότερος πὸν μᾶς ρίχτει κ' ἓνας ἄλλος πὸν μᾶς χαιδεύει...

Καὶ τὸ ἀνασήκωσε στὸ λεπτὸ κοτσάνι.

Ἦταν διαρκῶς κουρασμένη τώρα καὶ ἡ πιὸ μικρὴ κίνηση τῆς ἔδινε πολὺ κόπο. Τίποτε δὲν τὴν εὐχαριστοῦσε, τὴν ἀφίνανε ὅλ' ἀδιάφορη, ἀναίσθητη, δὲν τὴν ἐμελλε οὔτε καὶ γιὰ τὴ βάρκα της, τὴν εἶχε ἀπαρτησαίσει, ἀπὸ κείνη τὴ βραδυὰ πούχαν πάει ψάρεμμα.

Οὔτε διάβαζε, συλλογιζόταν μόνο, καὶ κάποτε, θιαν ἦταν μόνη, μικροῦ ἀπ' ὄλους, τὴν ἔπιανε τὸ παράπονο καὶ δερνόταν μὲ τὸν πόνο της.

Εἶχε μείνει στὴν ἐξοχὴ μὲ τὶς θεῖες της καὶ τὴ Γιάννα γιὰ νὰ εἶναι μακροῦ ἀπ' τὸν κό-

σμο καὶ αὐτὸς ὁ χειμῶνας ἦταν ὁ πρῶτος πὸν ὑπερνοῦσε στὴν ἐξοχὴ.

Στὴ μοναξιὰ πὸν βρισκόταν καὶ μέσα στὴν ἀδιαφορία της γιὰ ὅ, τι γινότανε γύρω της κρεμοῦσε ὄλο της τὸ εἶναι σὲ μιά προσπάθεια πρὸς ἓνα σκοπὸ.

Νὰ ξαναφέρει πίσω, σ' αὐτὴν, τὸν Κώσταν. Ὅ, τι δὲ βοηθοῦσε τὸ σκοπὸ αὐτό, τῶχαν μηχανικὰ, ἀπὸ συνήθεια, χωρὶς ψυχὴ Χάρη σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια, καὶ ἦταν μιά δυνατὴ θέληση, εἶχε μιά πεποίθηση πὸς θὰ κέρδιζε, καὶ κάθε νύχτα πὸν κουρασμένη, μὲ τὴ σκέψη πὸν στενοχωρημένη, ἔγραφε ἓνα μακρὸ γράμμα.

Κάθε γράμμα ἦταν ἓνα κομμάτι τῆς ψυχῆς της, μιά ποιητικὴ δὲ σκέπτηκε ἡ Σοφία τί θάκανε, θιαν θὰ ξυπνοῦσε ἓνα πρωί, χωρὶς ψυχὴ.

Προσηλωμένη, ἀφιερωμένη στὸ σκοπὸ της, δὲν ζητοῦσε τίποτ' ἄλλο, ἀπ' τὸ γουρισμὸ τοῦ Κώσταν. Καὶ ἡ πίστη στὴν ἀγάπη της ἦταν τόσο δυνατὴ, καὶ παράβλεπε κάθε πόνου, κάθε ἀγρύπνια.

Ἀποζητοῦσε συχνὰ τὸν Κώσταν στὸ Βαλμύρη. Αὐτὸς ἔδειχνε πὸς τὴν ἀπέφευγε, καὶ μόνο μιά φορὰ μπόρεσε νὰ τὸν συναντήσει.

Καὶ αὐτὴ φορὰ τῆς εἶπε τὰ ἴδια λόγια.

—Κάνω ὅ, τι μοῦ εἶναι δυνατόν γιὰ νὰ μὴ μὲ βλέπετε· πρέπει νὰ μὲ ξεχάσετε· ἐγὼ εἶμαι ἓνας παλιάνθρωπος, δὲν εἶμαι ἀξίος νὰ σᾶς χαιρετῶ. Γιατί μὲ κοιτᾶτε; Θέλετε νὰ γελάσετε μὲ μένα; Γιατί δὲ φεύγετε, νὰ πᾶτε ταξίδι, στὸ Παρίσι, στὸ Λονδίνο, νὰ διασκεδιάσετε, νὰ γελάσετε; Ἐσᾶς πρέπει νὰ σᾶς θανατίζουν, νὰ σᾶς ἀγαποῦν. ἔπρεπε ἐγὼ νὰ φύγω. Εἶναι τόσο εὐκολο... Παίρνω μιά μετὰθεση καὶ χάνομαι ἀπὸ τὴ ζωὴ σας, ἀφοῦ γιὰ μένα ὑποφέρετε, ἀφοῦ σᾶς ἐνοχλῶ, ἀλλὰ δὲ μπορῶ, δὲ μπορῶ...

Καὶ ἀναστέναξε. Μὲ τὸ βυθὸ ἀναστεναγμὸ βγῆκε ἀπ' τὴν καρδιά του καὶ μιά ἐξομολόγηση.

Τὴν ἀγαποῦσε κ' αὐτὸς, γι' αὐτὸ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ φύγει. Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα, ἡ Σοφία δὲν τὸν εἶχε ξαναἰδεῖ, ἀλλὰ μὲ μεγαλύτερη δύναμη καὶ ἀγριότερη ἐπιμονὴ ἐξακολούθησε νὰ τοῦ γράφει ἐκεῖνα τὰ ὄρατα γράμματα, πὸν ἔχυναν στὴν καρδιά του ὄλη της τὴν ἀγάπη.

(Ἀκολουθεῖ)

Τὸ ξεμασινθίριον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΓΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ὁ δίκαιος τοῦ «Ἐθνικοῦ» στὴ Θεσσαλονίκη

Οἱ πρῶτες πληροφορίες γι' αὐτὴ τὴν περιπέτεια δὲν εἶναι τόσο εὐχάριστες. Ὁ καιρὸς δὲν τὴν εὐνόησε καθόλου. Χιονόνερα ἔπαυσε τὴν ἡμέρα πὸν ὁ θίασος ἔφτασε στὴ Θεσσαλονίκη. Καὶ τὸ θέατρο ὅπου δίνει τὶς παραστάσεις του εἶναι καλοκαιρινὸ — ἀπλῶς σκεπασμένο ἀπὸ πάνω, μὰ στὸ πλάγι' ἀνοιχτό — κ' ἀρκετὰ μακριὰ ἀπ' τὴν κεντρικὴ πόλη. Ἔτσι, ἡ πρώτη παράσταση μὲ τὸν «Ὀθέλλο», πὸν ἔπρεπε ἴσως νὰ κέρη 30 χιλιάδες, ἔκαμε μόνο 14. Ἡ δευτέρα κατέβηκε σὲς 3. Ἡ πρώτη τοῦ «Ποπολάρον» — δεύτερο ἔργο — εἶχε 12 χιλιάδες. Ἡ δεύτερη 7. (Ἡ ἀπογευματινὴ τοῦ Σαββάτου δὲν ἔχωμε ὅς αὐτὴ τὴ στιγμή.) Οἱ εἰσπράξεις λοιπὸν πολὺ κατώτερες ἀπὸ κείνες πὸν περιμενοῦσαν. Κι' αὐτὸ βέβαιον πρέπει νὰποδοθεῖ κυρίως στὸν καιρὸ. Μὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, γενικὰ, δὲν ἦταν τόσο ζωντὸ. Στὴν Πάτρα, οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν μέρες πρὶν πᾶν ὁ θίασος τοῦ Ἐθνικοῦ, στὴ Θεσσαλονίκη οὔτε τὴν ἡμέρα πὸν πῆγε. Στὴν Πάτρα τοῦ ἔγινε μιά θερμότητὴ ὑποδοχὴ κ' ὄλο τὸν καιρὸ ἦταν τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Τόσο πὸν ὁ θίασος ἀναγκάστηκε νὰ παρατείνει ἐκεῖ τὴ διαμονὴ του ἀκόμα δέκα μέρες. Στὴ Θεσσαλονίκη, μᾶλλον ἀδιαφορία, καὶ, ὑπὸ μέρος τοῦ τύπου, σέση σχεδὸν ἐξθρηκτική. Ἔτσι, ὁ θίασος, καὶ καιρὸ νὰ εἶχε νὰ μείνῃ ἐκεῖ περισσότερο, δὲ θὰ τὸ ἔβρισκε συμφέρον. Αὐτὸ τοὐλάχιστον μολογοῦν τὰ πράγματα ὅς τώρα.

Σὲ τί πρέπει νὰποδοθεῖ ἡ σχετικὴ αὐτὴ ἀδιαφορία; Γιατί καὶ στὴ Θεσσαλονίκη δὲν ἐξέλασε ὁ κόσμος γιὰ τὸ Ἐθνικὸ ὅπως στὴν Πάτρα; Ἡ βαθύτερη αἰτία, κατὰ τὴ γνώμη μας, εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς διανοητικότητος ἀνάμεσα στὴ μεταπρατοῦσιν τῆς Παλαιᾶς καὶ τὴν προτικούσιν τῆς Νέας Ἑλλάδας. Ἄλλη ἡ Πάτρα κ' ἄλλη ἡ Θεσσαλονίκη. Ἡ Πάτρα εἶναι, νὰ πῶμε, πὸν νομιστήρις, πὸν συντηρητικὴ, πὸν τοῦ καθιστῶτος καὶ τὸν παραδόσεων. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι πὸν ἀνήσυχη, πὸν ἐπαναστατικὴ, πὸν ἀριστοκράτη. Κι' ἓνα συντηρητικὸ, κρατικὸ ἴδρυμα, δὲν μπορεῖ νάχη ἐκεῖ τόσοι συμφύκατες. Στὴ Θεσσαλονίκη «θὰ χαλοῦσε ὁ κόσμος», μόνο ἴσως ἂν πῆγαινε ἐν' ἀναρχικὸ, πρωτοπορευτικὸ, ἀλλὰ καλὸ «θέατρο Τέχνης». Οἱ νεωτεριστὲς, πὸν πρωτοστατοῦν στὴ σημαστικὴ κίνηση τῆς πόλεως, θὰ παρέσταν καὶ τὸν κόσμον. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγα σὲς συναδέλφους μου τοῦ

Ἐθνικοῦ, ὅταν ὁ θίασος ἐτοιμαζόταν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη: «Μὴν περιμένετε κ' ἐκεῖ αὐτὰ πὸν ἔγιναν στὴν Πάτρα. Ὅς εἶναι τόσο μεγαλύτερος ὁ πληθυσμὸς, ὅς εἶναι καὶ τὸν καιρὸ τῆς Ἐκθέσεως. Ἄλλη ἡ Θεσσαλονίκη!» Καὶ βγαίνο ἀληθινός.

Ἀλλὰ δὲ θεωρῶ τὸ φαινόμενο λυπηρὸ, οὔτε καὶ δυσάρεστο. Κάθε ἄλλο! Ἀνάμεσα στὰ μεγάλα ἐπαρχιακὰ κέντρα τοῦ Κράτους, πρέπει νὰ ὑπάρχη κ' ἓνα σάν τὴ Θεσσαλονίκη, πὸν νάντιπροσωπεύῃ τὴ Νέα Ἑλλάδα, ὅπως πρέπει νὰ ὑπάρχη κ' ἓνα σάν τὴν Πάτρα, πὸν νάντιπροσωπεύῃ τὴν Παλαιά. Εἶναι τὸ «mistl» καὶ τὸ «notl» τοῦ Ἀλφόνσου Ντοντέ, οἱ δύο πόλοι, τὰ δύο ἀντίθετα — ἡ ἁρμονία κ' ἡ ἰσορροπία. Ἄν θέλετε, ἡ συνισταμένη τῶν δύο διαφορετικῶν διανοητικότητων, τῶν δύο ἀντίθετων σχεδὸν τάσεων, εἶναι . . . ὁ ἴσιος δρόμος.

Τὴ διαφορὰ πὸν λέμε δείχνουν ἀκόμα κ' οἱ κριτικὲς πὸν δημοσιεύθηκαν σὲς ἐφημερίδες τῶν δύο πόλεων γιὰ τὸν «Ποπολάρον». Οἱ πατρινεὲς τὸν ἐπαίνεσαν, τὸν ἐξεθαύμασαν μ' ἐνθουσιασμὸ καὶ δὲν ἔκαμαν παρ' ἀσήμαντες παρατηρήσεις γιὰ λεπτομέρειες ἐπουσιώδεις. Οἱ ἐφημερίδες τῆς Θεσσαλονίκης, μ' ὄλη τὴν ἐκτίμηση τοῦ σεβασμοῦ, τὸν κορόιδεψαν. Καὶ τὸν κορόιδεψαν γιὰτ' εἶναι ἄρτιο ἔργο — ἀντιγράφω σχεδὸν ἀπὸ κριτικὲς — ὄμορφο, ἔξυπνο, σμηπαθητικὸ, τεχνικὸ, μὲ ταλέντο, μὲ μαεστρία, γραμμένο ἀπὸ Ἀκαδημαϊκὸ, ἀπὸ «κορυφή», ἔργο πὸν ἀρέσει σ' ὄλο τὸν κόσμον — ἀλλὰ . . . ἀλλὰ . . . ἐμεῖς ἐδοῦ θέλουμε ἄλλα! Εἶναι ἔργο συντηρητικὸ, ἐνῶ ἐμεῖς θέλουμε πρωτοπορευτικὰ. Τὸ χειροκροτεῖ ἡ γαλαρία, ἐνῶ ἐμεῖς θέλουμε ἔργα πὸν τὴ γαλαρία νὰ τὴν ἀποκομίζουν. Νὰ τὰ καταλαβαίνουμε μόνο ἐμεῖς οἱ διανοούμενοι κ' ὅς μὴν εἶναι ἄρτια οὔτε σμηπαθητικὰ. Φτάνει νὰ μαγευθοῦν μιά προσπάθεια ἀνώτερη, μὴν ἀνησυχία . . . Ἡ ἡρεμία, ἡ ἰσορροπία, ἡ ἀλοκλήρωσις, ἡ ἀρτιότης, ἡ ἐπιταχία . . . καλὰ εἶναι, δε λέμε, μὰ δὲν εἶναι γιὰ μᾶς.

Αὐτὰ διαβάζω κάτω ἀπ' τὶς γραμμὲς τῶν κριτικῶν. Στὴν Πάτρα, οἱ ἄνθρωποι ἔμειναν εὐχαριστημένοι. Στὴ Θεσσαλονίκη . . . εἰ, δὲ δυσμεστῆθησαν καὶ τόσο πολὺ μὰ θέλουν ἄλλα. Εἶναι κακό αὐτό; Δὲ μὰ φαίνεται . . .

Ὅσο γιὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ θίασου στὴ Θεσσαλονίκη, τὰ πράγματα μπορεῖ ὅς τὸ τέλος νάλλῶσουν. Καὶ πρῶτα-πρῶτα νὰ βελτιωθεῖ ὁ καιρὸς. Ἀλλὰ καὶ τοῦς νεωτεριστὲς νὰ ἐξυμενίσουν μερικὰ μᾶλλον πρωτοπορευτικὰ ἔργα τοῦ δραματολογίου, καὶ προπάντων ὁ τόσο νεωτεριστικὸς καὶ τέλειος τρόπος πὸν ἀνεβάζονται ἄλα στὸ Ἐθνικὸ. Ἀλλοστε καὶ τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Ποπολάρον» κρίθηκε μ' ἐνθουσιασμό. Πο-

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

II Σεπτεμβρίου

κ. Γλασ. Ἀλεξανδρούπολιν. Ἡ «Ὁδύνη» κἀτι λέει. Ἄλλ' ἢ ἀτελείωτη ἀναρτήσιμος πραγμάτων, ψυχικῶν καταστάσεων καὶ ἀναμνήσεων, τῆς δίνει πολὺ ἀντιποιητικὴ μορφή. Ὁ ἀναγνώστης κουράζεται ὡς πού νά φθάσῃ στό «αἰώνιο βράδυ» τοῦ τελευταίου στίχου. Περιμένουμε κἀτι ἄλλο πού νά μᾶς ἐπιτρέψῃ νά σᾶς ἀποδείξουμε ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τῆς «Νέας Ἑστίας» διὰ τὴν ἐργασίαν σας παραμένει πάντοτε τὸ ἴδιο. κ. Αἴμ. Μ. Σμύρνην. Σᾶς παρακαλοῦμε νά γράψετε εἰς τὴν κ. Μ. νά ἀποστείλῃ εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας» τὸ ἀντίτιμον τῆς συνδρομῆς, διότι εἶναι ἀδύνατον νά τῆς τὸ ζητήσωμε. Ἡ μετὰφρασις ἐλήφθη. Μόλις τὴν διαβάσωμε, θά τὰ ποῦμε.— κ. Μ. Φιλήνταν. Ἡ «Νέα Ἑστία» σᾶς ἐκφράζει τὰ πιὸ ἐγκάρδια συλλυπητήριά της διὰ τὸν θάνατον τῆς κόρης σας Ἰσμήνης.— κ. Μ. Δυγ. Αἰεῖς περισσότερο ἤχηρὸς καὶ κάποτε κακὰ τοποθετημένους, παρὰ πραγματικὸ περιεχόμενον. Γιατί δὲν διατυπώνετε ἀπλοῦστερα αὐτὸ πού ἔχετε νά πῆτε;— κ. Ἀγγ. Κ. Ἐνταῦθα. Ἐσκαρῶσατε στίχους ὁμιλοῦς, ἀλλὰ δὲν καταρῶσατε νά ἀνανεώσετε ἓνα «θέμα», μὲ τὸ ὁποῖον ἔχουν δοκιμάσει τὰς δυνάμεις τῶν ἀναρτήσιμων ἄλλοι πρὶν ἀπὸ σᾶς. Ἐντούτοις αἱ παρατηρήσεις μας δὲν πρέπει νά σᾶς «ἀποθαρρύνουν» οὔτε τὴν φορὰν αὐτῆν.— κ. Ἀγγ. Δεβ. Ἀπὸ τὰ τέσσαρα τραγούδια σας προτιμοῦμε τὸ «Φωτεινὸν δνειρο». Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτό, τὸ τελευταῖο τετράστιχο, πού περιμένει κανεὶς νά κλείνῃ μίαν προσωπικὴν σκέψιν ἢ συγκλίνησιν, δὲν ἱκανοποιεῖ. Ὅπως ἴσως, νομίζομε ὅτι δὲν ὀργήσατε νά μᾶς στείλετε στίχους δημοσιεύσιμους.— κ. Π. Π. Σιάτιστα. Στὸ «ἄωρο μου» ἐφθάσατε σὲ καλύτερο ἄλλ' ἔχει ἱκανοποιητικὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως αὐτῆς εἶναι ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα. Θέλει πλούσιο αἰσθημα καὶ στίχο δουλεμένο μὲ πολλὴν τέχνην. Διαφορετικὰ, κινδυνεύει κανεὶς νά γράψῃ στίχους πού δὲν διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὰ ποιήματα τῶν «λευκωμάτων».— κ. Κ. Αργ. Χαροκόπου. Στὸ «Ἄσπρο χρώμα» δὲν βλέπομε παρὰ ἓνα ἀγωνιώδες κινήγημα εἰκότων καὶ λέξεων. Ἐπειτα, ὅλοι αὐτοὶ οἱ στίχοι ἔπρεπε νά γίνουν ἓνα τραγουδάκι πού μποροῦσε νά ἔχῃ τὴν ἀξία του. Τὰ ἄλλα δὲν τὰ εἰδάμε.— κ. Σα. Σπ. Κέρκυραν. Ἡ «Νέα Ἑστία» στίς μεταφράσεις πού δημοσιεύει ἀκολουθεῖ, ὅπως θά εἶδατε, ἓνα σύστημα. Ἐξαιρέσειν θά ἔκαμνε ἐν τῆς ἔσταλαν ἓνα ἀγνωστο ἀριστοῦργημα περίφημα μεταφρασμένο. Ἄλλ' εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν οὔτε τὸ ἓνα συμβαίνει οὔτε τὸ ἄλλο.— κ. Κ. Τρ. Θεσσαλονίκη. Πολλὴ πεζολογία. Ἐπειτα, γιατί δὲν προσπαθεῖτε, ἐταν γράφατε, νά ξεχάτε τοὺς ποιητὰς πού προτιμάτε ἢ πού εἶναι τῆς μόδας; Ἄν θέλατε νά θύσατε κἀτι πραγματικῶς ἀξιόλογο, ἀπαλλαγῆτε ὅσο μπορεῖτε περισσότερον ἀπὸ τὴν ἐπιδράσειν.— Ναστάκ. Τὴς ἐπιθυμίας τοῦ «κρεβατιοῦ τοῦ πόου» τίς ἔχουν τραγουδήσει ἄλλοι πολὺ καλύτερα. Θά συμφωνήσατε μαζί μας, μόλις ἀνοίξετε μερικὰ βιβλία μὲ στίχους, δικὰ μας καὶ ξένα.— κ. Κ. Χλ. Ἀρσόπολιν. Στίχοι ὁμιλοῖ. Ἀλλὰ τίποτα περισσότερο. Δὲν θά διασταῖμε, λοιπόν, νά σᾶς παρουσιάσωμε στή «Νέα Ἑστία».— κ. Ν. Παπ. Μετρίωτερον ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Δὲν ἀμφιβάλλομε ὅτι εἶ-

ναι «ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ σας», ἀλλὰ δὲν σημαίνει. Ἦνα ποίημα ἔχει ἀξία, ἐταν τὸ «κομμάτι» αὐτὸ περᾶσῃ καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀναγνώστου.— κ. Ντ. Ψυχ. Ναοχώριον. Τὰ τεύχη ἐστάλησαν, ἀλλὰ μᾶς τὰ ἐπέστρεψε τὸ ταχυδρομεῖο. Ὅπως ἴσως, θά σᾶς σταλοῦν πάλι.— κ. Π. Κλ. Στὸ διήγημά σας ὑπάρχει τὸ δράμα ἐνός ἀνθρώπου. Ἀλλὰ δὲν τὸ δίνετε μὲ τὴν τέχνην πού ἀπαιτεῖ τὸ θέμα. Προσπαθεῖτε ν' ἀποφύγετε τὸν συνηθισμένον τρόπον ἀφηγήσεως. Καὶ ἡ προσπάθειά σας εἶναι ἀξιεπαινετή. Δὲν φθάνει ὅμως σὲ ἀποτέλεσμα. Τὸ διήγημα στὸ σύνολό του μένει μίαν προσπάθεια πού μποροῦν νά τὴν παρακολουθήσουν μόνον ὅσοι ἔχουν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐργασίαν ἐνός νέου...— κ. Στ. Στ. Ἐνταῦθα. Στὴν «Ἐπίδειξη» κυριαρχεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος τὸ «θέμα». Θέλετε νά πρωτοτυπήσατε, ἀλλ' ἔκφετε σὲ πράγματα πού τὰ ἔχουν ἐξαντλήσει πρὸ πολλοῦ οἱ ἡθογράφοι. Ἐπειτα, τὸ «κἄλλμα» δὲν ὁμοιοκαταληκτεῖ μὲ τὸ «κἄμμα». Ὅπως ἴσως, δὲν σᾶς λείπει ἡ διάθεσις. Κι' αὐτὸ εἶνε κἀτι.— δ. Π. Γ. Σῆρον. Ἐλήφθησαν.

H «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ
ΤΟ ΝΕΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ
ΤΟΥ ΘΡΑΣΟΥ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ
“ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ
ΡΩΜΙΟΣΥΝΗΣ,”

Σελ. 320. Τιμὴ δρχ. 50

Γιὰ τὴς ἐπαρχίας δρχ. 57

Βιβλιοπωλεῖον Γ. Δ. Κολλάρου καὶ Σία
Ὁδὸς Σταδίου 46 α — Ἀθήναι

Τέλη Ὀκτωβρίου θά κυκλοφορήσει τὸ νέο
μυθιστόρημα τοῦ κ. ΣΤΡΑΤΗ ΜΥΡΙΒΗΛΗ

Η ΔΑΣΚΑΛΑ
ΜΕ ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΜΑΤΙΑ

Ζητήσατέ το στὸ Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας» Γ. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ καὶ Σίας, καὶ
σ' ὅλα τὰ μεγάλα Βιβλιοπωλεῖα.